Ministeriet for Grøn Trepart
Styrelsen for Grøn
Arealomlægning og Vandmiljø

Naturstyrelsen Vestjylland
Gl. Landevej 35
7620 Lemvig

Att. Helle Kalkrup

Miljøvurdering & Plan
J.nr. 2025 - 15836
Ref. SOWAA
Den 7. september 2026

Afgørelse om, at klima-lavbundsprojekt Tim Å ikke er omfattet af krav om miljøvurdering

Styrelsen for Grøn Arealomlægning og Vandmiljø (SGAV) har den 23. februar 2026 modtaget Naturstyrelsens ansøgning via Ringkøbing-Skjern Kommune om et klima-lavbundsprojekt med et samlet areal på 87 ha beliggende ved Tim. Projektet har til formål at reducere udledning af CO_2 og andre klimagasser fra arealerne, som vådgøres ved at sløjfe dræn og grøfter. Projektet medvirker desuden til et bedre vandmiljø, da kvælstofudledning reduceres.

Afgørelse

SGAV har på baggrund af en screening vurderet, at projektet ikke vil kunne påvirke miljøet væsentligt og derfor ikke er omfattet af krav om miljøvurdering. Afgørelsen er truffet efter § 21 i miljøvurderingsloven[1].

Afgørelsen er ikke en tilladelse, men alene en afgørelse om, at projektet ikke skal gennemgå en miljøvurderingsproces. Bygherre har ansvar for at indhente eventuelle nødvendige tilladelser og dispensationer for at realisere projektet.

Screeningen er gennemført med udgangspunkt i det projekt, som er beskrevet i ansøgningen og sagens øvrige bilag, og på baggrund af de miljømæssige forudsætninger, som er gældende på screeningstidspunktet. Hvis projektet ændres, er bygherre forpligtet til at ansøge igen med henblik på at få afgjort, om ændringen er omfattet af krav om miljøvurdering.

Afgørelsen bortfalder, hvis den ikke er udnyttet inden 3 år efter, at den er meddelt eller ikke har været udnyttet i 3 på hinanden følgende år, jf. miljøvurderingslovens § 39.

[1] LBK nr. 4 af 03/01/2023 om miljøvurdering af planer og programmer og af konkrete projekter (VVM).

1 Sagens oplysninger

Ansøgningen er indgivet i henhold til § 18 i miljøvurderingsloven. Ansøgningen er fremsendt til SGAV, som varetager kommunalbestyrelsens opgaver og beføjelser for det konkrete projekt, jf. § 3, stk. 1, nr. 1 i miljøvurderingsbekendtgørelsen[2], da staten er bygherre (jf. § 2, nr. 3). Det ansøgte projekt er omfattet af bilag 2, pkt. 10 f) i miljøvurderingsloven vedr. *Anlæg af vandveje, som ikke er omfattet af bilag 1, kanalbygning og regulering af vandløb*.

Bygherre har leveret supplerende oplysninger til sagen den 17. april og 17. juni 2026. Sagens dokumenter omfatter bygherres ansøgning (bilag 1), projektbeskrivelse (bilag 2), kortmateriale (bilag 3), N/P-vekselkurs (bilag 4), supplerende oplysninger (bilag 5) og dispensation fra Slots- og Kulturstyrelsen (bilag 6).

2 Projektbeskrivelse

Projektet har til formål at reetablere den naturlige hydrologi i projektområdet ved blokering af dræn og grøfter at reducere udledning af CO_2 og andre klimagasser fra arealerne, som vådgøres, samt at medvirke til et bedre vandmiljø, da kvælstofudledning reduceres.

Projektområdet, der er på ca. 87 ha, ligger i det åbne land primært som landbrugsområde med græsarealer og fremgår af nedenstående Figur 1. Området er beliggende langs Tim Å og afgrænses mod øst af Holstebrovej og mod vest af Tim Kirkevej. Afstand til nærmeste byzone er ca. 150 meter mod øst. Projektområdets eksisterende anvendelse udgøres af ca. 51 ha i omdrift, ca. 11 ha permanent græs og ca. 25 ha § 3-beskyttet natur.

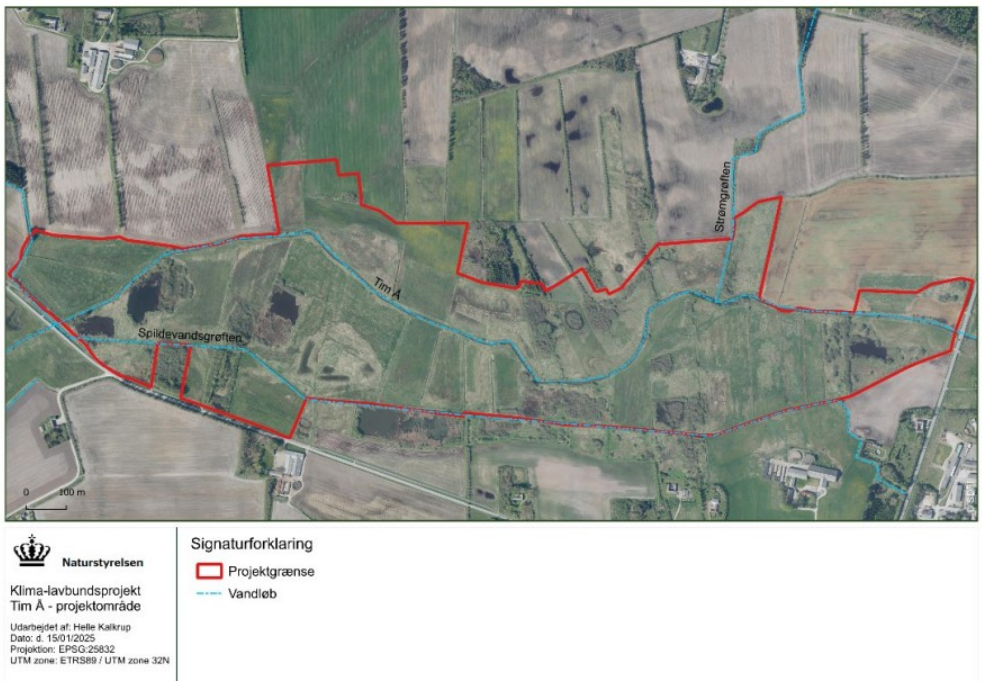

Figur 1. Kort over projektområdet i klima-lavbundsprojekt Tim Å.

[2] BEK nr. 1608 af 09/12/2024 vedr. bekendtgørelse om miljøvurdering af planer og programmer og af konkrete projekter med senere ændringer jf. BEK nr. 430 af 02/05/2025 vedr. ændring af bekendtgørelse om miljøvurdering af planer og programmer og af konkrete projekter.

2.1 Konkrete aktiviteter

Projektets konkrete aktiviteter omfatter rydninger, sløjfning af dræn og grøfter, vandløbsarbejder, terrænskrab og omlægning af drænsystemer til overrisling på terræn, etablering af dige, oprensning af grøfter, etablering af afværgegrøfter og -pumper, sløjfning af eksisterende pumpebrønd samt mindre terrænreguleringer i forbindelse med lukning af grøfter og etablering af overrislingszoner. Dræn og grøfter i oplandet til projektområdet omlægges i det omfang, det er muligt, til overrisling på terræn indenfor projektområdet.

Det fremgår af påvirkningskort (se bilag 3), at der fastlægges en projektgrænse svarende til, at afvandingen i en sommersituation er ned til mindst 1,25 meter under terræn. Det betyder, at der ikke vil ske påvirkning af ejendomme udenfor projektområdet. De konkrete aktiviteter er nummererede og fremgår af Figur 2 og Figur 3 (se også bilag 3). I de følgende afsnit vil det blive beskrevet, hvordan de enkelte aktiviteter udføres.

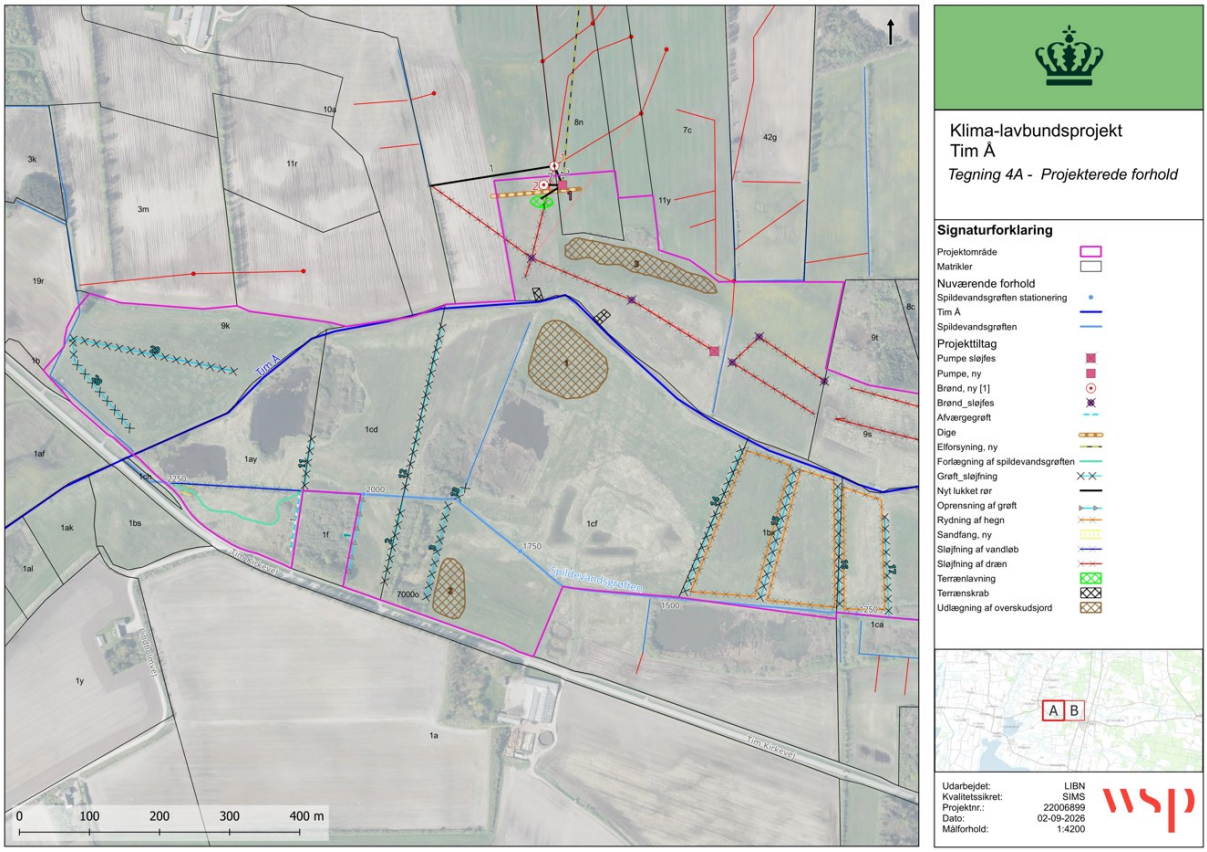

Figur 2. Kort over projekttiltag i klima-lavbundsprojekt Tim Å – vestlig del.

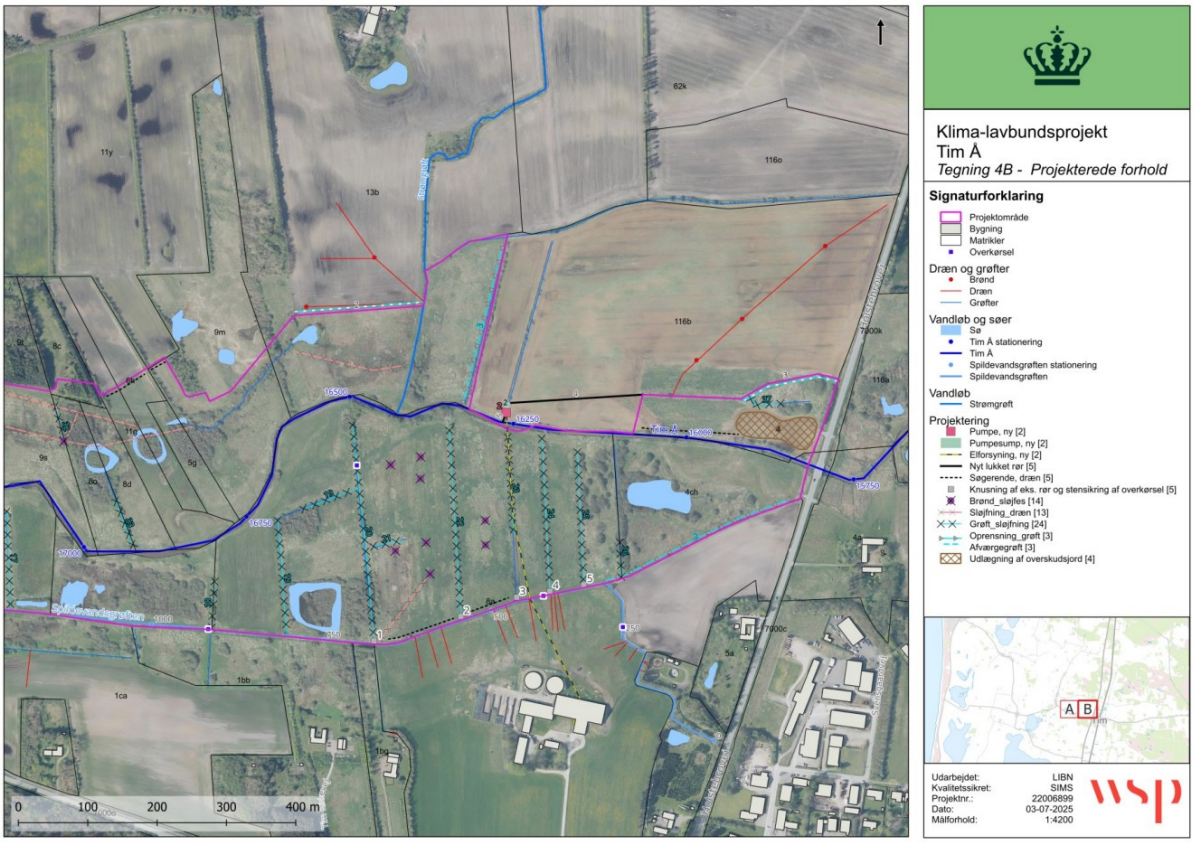

Figur 3. Kort over projekttiltag i klima-lavbundsprojekt Tim Å – østlig del.

2.1.1 Rydninger

Rydningen omfatter nødvendig afrømning og fjernelse af mindre træer og buske langs grøftetracéer, hvor der skal foretages sløjfninger af grøfter ved brinkskrab. Vegetationen i området består af let spredt vegetation, primært af pilekrat, og mindre selvsåede træer og buske. Rydninger begrænses i videst muligt omfang og større sammenhængende buskadsarealer friholdes fra skrab for at bevare vegetationen. I disse arealer sløjfes grøfterne punktvis. Støder entreprenøren mod forventning på enkelttræer større end 40 cm i diameter skal disse bevares.

2.1.2 Sløjfning af dræn

Både detaildræn, hoveddræn og drænsystemer inkl. brønde, der modtager vand fra oplande inden for og især uden for projektområdet, sløjfes eller forlægges. I alt sker 40 punktsløjfninger af dræn og 14 drænbrønde.

Sløjfning af dræn foretages ved simpel overgravning af en længde på ca. 5 lbm. (løbemeter), hvor drænrør fjernes og bortskaffes til egnet modtager af entreprenør. Hullet opfyldes til terræn med opgravet råjord, der trykkes godt med maskinskovlen under indbygningen. Dræn sløjfes som udgangspunkt før udløb i vandløb/grøfter, hvor de er nemmest at lokalisere. Der er i projektet også indregnet sløjfninger på opstrøms delstrækninger af drænet, hvis der kan konstateres fald på terrænet, og de opstrøms dele af drænet formodes fortsat at kunne have en drænende effekt trods sløjfning ved udløb i vandløb/grøft.

Drænbrønde afbrydes ved optagning og fjernelse af dæksler og brøndringe til 1 meter under terræn. Brøndmaterialer inkl. afløbsrør sløjfes og fjernes indtil min. 3 meter nedstrøms fra brønd. Brøndhullet

tilfyldes med råjord fra skrab fra det omkringliggende terræn. Opgravede materialer af beton og ler må indbygges under sløjfningen, mens jern, plastik m.m. bortskaffes til egnet modtager.

2.1.3 Sløjfning af grøfter

Generelt sløjfes grøfter ved, at disse opfyldes og udgår som landskabselementer. For at tage højde for den negative jordbalance, som projektet medfører, og for at minimere den generelle jordkørsel i området foretages opfyldning af grøfter ud fra brinkskrab eller skrab inden for en anvist bufferzone langs grøftestrækningen, jf. Figur 4.

Det færdige anlæg skal fremstå jævnt og uden lunker m.m. og med fokus på genskabelse af naturlig hydrologi, dvs. lavt jævnt fald fra terræn til grøft efter skrab. Det prioriteres at fjerne tidligere oplagte mængder, jordbunker, balker m.m. fra tidligere oprensninger som evt. måtte forefindes på lokale delstrækninger. I disse tilfælde prioriteres at anvende disse først, før brinkskrab foretages.

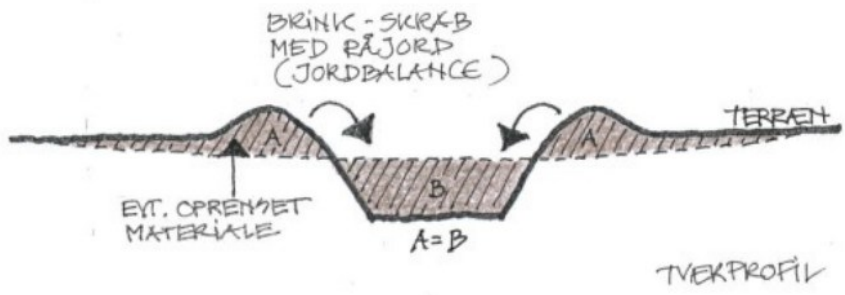

Figur 4. princip for sløjfning af eksisterende afvandingsgrøfter.

Ringkøbing Skjern Kommune har som myndighed gennemgået projektforslag til blokering af grøfter og dræn, og hvor der foreslås grøfteskrab for at få fyldt grøfterne pga. jordunderskud og har ikke fundet steder, hvor der bør tages helt særlige hensyn til særlige arter eller naturværdier. Skrabene tilpasses de lokale forhold. Er der eksempelvis krat og mose på den ene side af grøften, skrabes der udelukkende fra den modsatte side. Grøft 14, som ligger i den vestlige del af projektområdet mellem matrikel 1bx og 1cf, Sønden Åen, Tim (se Figur 2), overlapper med fortidsmindebeskyttelseslinjen fra det historiske voldsted Timgård på matrikel 1cf, Sønden Åen Tim. Denne grøft kan derfor ikke sløjfes med skrab og sløjfes i stedet ved med overskudsjord fra afværgegrøft 1, svarende til 218 m^3. Der sløjfes i alt 3.433 lbm. grøfter svarende til et jordvolumen på 5.585 m^3.

2.1.4 Vandløbsarbejder

Der planlægges en forlægning af Spildevandsgrøften fra st. 2090-2284. Vandløbet forlægges for at sikre muligheden for det fortsatte vedligehold af Spildevandsgrøften. Forlægningen omfatter i alt 229 meter nyt vandløb svarende til, at Spildevandsgrøften i fremtiden bliver 32 meter længere, end den er i dag.

Vandløbet opbygges i et trapezformet enkeltprofil med en gennemgående og mæandreret bundbredde på 1 meter. Bundbredden kan varieres med ca. +/- 10 cm og lokalt udgraves med skævt bundprofil, hvor højre/venstre side kan afvige op til +/- 15 cm for at give øget strømningsvariation. Sideanlæggene på vandløbsprofilet anlægges i gennemsnit med anlæg 1:2 og som udgangspunkt påregnes ikke stensikring i ydersving. Principskitse ses af Figur 5.

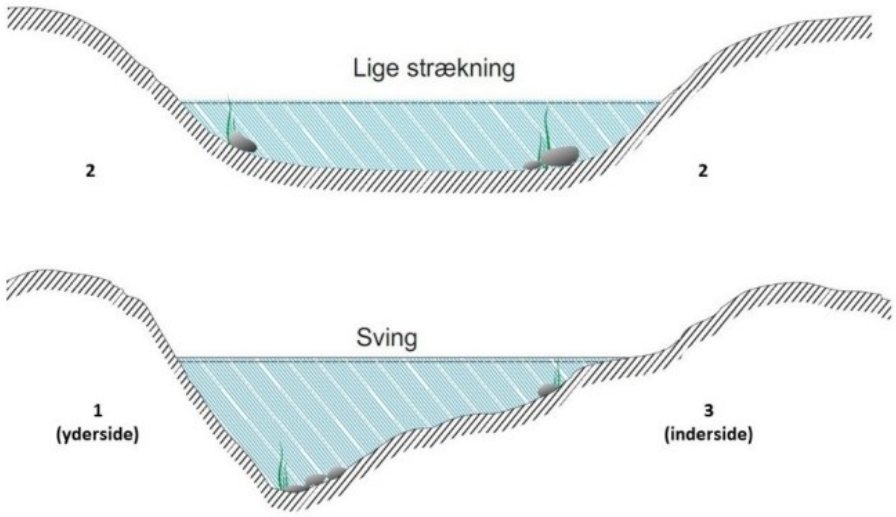

Figur 5. Principskitse over udformning af genslyngning på lige strækninger og i sving.

I svingene formes skæve svingprofiler, hvor anlægget på ydersiden lokalt kan sænkes til 1:1, men med fladere anlæg på 1:3 i indersiden af svinget. Hvis der områdevis graves i sandede partier, reduceres sideanlæggene eventuelt af hensyn til brinkstabiliteten. I svingene overuddybes profilerne lokalt med op til ca. 0,3 meter i forhold til de lige strækninger, så der kan dannes høller. Høller er dybe steder i et vandløb, der veksler med de lave steder (stryg). Vandløbsbunden etableres som plan bund, dog med en lille dybdevariation på op til 10 cm på de lige strækninger, så vandløbet får et naturligt udseende og en god fysisk variation. Traceet varieres i ovenbredden for at give det et naturligt udtryk. På områder med sandet eller anden løsere bund og i udvalgte sving, indbygges sikringssten for stabilisering af vandløbet.

I forbindelse med forlægning af det nye forløb af Spildevandsgrøften etableres et midlertidigt sandfang nedstrøms på den forlagte strækning før udløb i det eksisterende vandløbsforløb. Sandfanget etableres for at undgå sedimenttransport til de nedstrøms vandløbstrækninger. Der forventes et overskudsjordvolumen på 900 m^3 ifm. etablering af det nye trace for spildevandsgrøften. Der forventes et overskudsjordvolumen på 420 m^3 ifm. etablering af det midlertidige sandfang.

2.1.4.1 Indbygning af jord i den gamle vandløbsprofil

Den tilførte opgravede jord udlægges, så topjorden og råjord lægges særskilt. Råjorden indbygges nederst og topjorden som afslutning, ved tilfyldningen af vandløbet. Når den nye vandløbsstrækning er klar, åbnes den nye delstrækning fra nedstrøms ende og der påbegyndes tilfyldning fra opstrøms ende af de vandløbsstykker, som skal fyldes op. Fyldjorden trykkes og komprimeres løbende ved overkørsel og med maskinskovlen under indbygningen for passende lejring af fyldet. Fladen afsluttes generelt i minimum + ca. 0,2 meter over-højde i forhold til terrænniveau i vandløbets bredde, så jordens senere lejring/sætning ikke skaber markante kanallignende vandfyldte forløb. Toppen afrettes med maskinskovlen, så den er plan og uden større lunker og spring. Større sten, grenrester mv. fjernes eller indbygges. Der forventes et behov på minimum 550 m^3 jordvolumen for at sløjfe det eksisterende forløb af Spildevandsgrøften. Der forventes derfor et lokalt jordoverskud på 350 m^3. Det overskydende jord volumener anvendes til sløjfning af Grøft 11 og 12, som er beliggende i den vestlige del af projektområdet mellem henholdsvis matrikel 1ay og 1cd og 1cd og 1cf, Sønden Åen, Tim. Sløjfning af grøfterne skal suppleres med terrænskrab for at opnå fuld sløjfning.

2.1.5 Terrænskrab og overrislingszoner

Inden for projektområdet findes to lokale barrierer for vandets frie løb til Tim Å. For at sikre, at vandet kan løbe frit fra de lokale lavninger og rislearealer og dermed sikre bedst mulig opfugtning af lavbundsarealerne, etableres der to terrænskab på i alt 200 m^3, langs Tim Å. Skrabene udføres lokalt i de eksisterende åbrinker i en bredde på 10 m.

2.1.6 Etablering af dige

I forbindelse med pumpebrønd (PB1), som placeres i den nordvestlige del af projektområdet mellem matrikel 8n og 11y, Norden Åen, Tim, etableres et nyt tværgående dige på ca. 125 meter med top i kote 3,25 meter, svarende til en højde på 1,2 meter. Diget skal beskytte arealerne nord herfor imod oversvømmelse fra Tim Å ved store vandføringer. Diget etableres med anlæg 1:5 mod syd mod projektområdet, anlæg 1:3 mod nord og en digekronebredde på 1 meter. Råjorden afrømmes i et 0,5 meter lag svarende til 450 m^3, herefter foretages indbygning med tilkørt lerholdig mineraljord svarende til 1.050 m^3. Diget komprimeres løbende i lag af 20-30 cm for at sikre en stærk struktur. Diget anlægges med en overhøjde på +20 cm ift. den projekterede kote for at tage højde for sætninger. Den afrømmede jord genindbygges i et jævnt lag på ca. 30 cm, svarende til 270 m^3 oven på den komprimerede lerkerne. Overskudsjord fra afrømningen, svarende til 180 m^3, udlægges i Udlægsareal 3, som er beliggende i den nordvestlige del af projektområdet på matrikel 11y, Norden Åen, Tim syd for pumpebrønden og diget.

2.1.7 Oprensning af grøfter

Tre eksisterende grøftestrækninger skal oprenses i forbindelse med de øvrige projekttiltag. Oprensning 1 sker på strækningen mellem matrikel 1ay og 1cf, Sønden Åen, Tim i den vestlige del af projektområdet, oprensning 2 sker på strækningen mellem matrikel 4ch og 8a, Sønden Åen, Tim i den østlige del af projektområdet og oprensning 3 sker på strækningen mellem matrikel 13b og 116b, Sønden Åen, Tim i den østlige del af projektområdet. Grøfterne oprenses for at sikre deres effekt og dermed, at der ikke sker en påvirkning af vandstanden uden for projektområdet. Bevoksning, der påvirker grøftens afvandingseffekt, og ophobet bundsediment opgraves og bortkøres til udpegede udlægsarealer. Det forventes, at der skal fjernes 30-50 cm ophobet sediment ifm. oprensning af grøfterne. Der oprenses i alt 627 lbm. grøfter med et jordvolumen på 120 m^3.

2.1.8 Afværgegrøfter

Der skal etableres tre afværgegrøfter for at sikre mod utilsigtet påvirkning på afvandingsforholdene. Afværgegrøft 1 anlægges for at opretholde afvandingen af matrikel 1f, Sønden Åen, Tim, der ligger uden for projektgrænsen i den vestlige del af projektområdet. Afværgegrøft 2 anlægges for at opretholde afvandingen af matrikel 13b, Norden Åen, Tim, der ligger uden for projektgrænsen i den østlige del af projektområdet. Afværgegrøft 3 anlægges for at opretholde afvandingen af matrikel 116b, Norden Åen, Tim, der ligger uden for projektgrænsen i den østlige del af projektområdet.

2.1.9 Afværgepumper

Ifm. opretholdelsen af afvandingen udenfor det afgrænsede projektareal, etableres der to ny afværge pumper. Pumperne er beskrevet enkeltvist i de efterfølgende afsnit.

2.1.9.1 Ny pumpe på matr.nr. 11y (ID1)

Pumpebrønden kobles på ny pumpeledning med udløb i rislearealet syd for det nye dige. Ved rørudløbet udgraves en lille terrænfordybning/bekkasinskrab på ca. 10 x 10 meter med bundkote i ca. 1,5 meter DVR90. Udløbet er dykket og forsynes med mekanisk kontraklap. Afgangsrøret fra pumpen anlægges med udløb i kote ca. 1,7 meter DVR90. Der indbygges en ny pumpeinstallation, koblet til de eksisterende

dræn opstrøms projektområdet ved matrikel 11y. Der etableres en ny tæt ledning fra den eksisterende grøft mellem matrikel 10a og 11y til pumpen. Terrænet uddybes lokalt på en 2 x 10 meter strækning for at sikre tilstrækkelig pumpesump og dermed funktion af pumpen. Indløbet til pumpebrønden forsynes med dykket skumbræt, der sikrer pumpen mod større grenrester og lign. Enheden installeres som dykpumpe. Kontraventil monteres på afgangsrøret i brønden. Pumpen opsættes til automatisk drift som udgangspunkt med start-stop efter de opgivne vandspejle nedenfor. Pumpen etableres med et kombineret afgangs-/overløbsrør i kote 1,7 meter DVR90. Udløbet erosionssikres med sikringssten.

2.1.9.2 Ny pumpe på matr.nr. 116b (ID2)

Pumpebrønden kobles på ny pumpeledning med udløb i Tim Å i st. 16.250. Udløbet er dykket og forsynes med mekanisk kontraklap. Der indbygges en ny pumpeinstallation, koblet til Grøft 36 og en ny tæt ledning fra Grøft 37 til pumpesumpen. Den eksisterende grøft uddybes lokalt på en 10 meter strækning for at sikre tilstrækkelig pumpesump og dermed funktion af pumpen. Indløbet til pumpebrønden forsynes med dykket skumbræt, der sikrer pumpen mod større grenrester og lign. Enheden installeres som dykpumpe. Kontraventil monteres på afgangsrøret i brønden. Pumpen opsættes til automatisk drift som udgangspunkt med start-stop efter de opgivne vandspejle nedenfor. Pumpen etableres med et kombineret afgangs-/overløbsrør i kote 2,8 meter DVR90. Udløbet erosionssikres med sikringssten.

2.1.10 Sløjfning af eksisterende pumpebrønd

Den eksisterende pumpebrønd på matrikel 11y, Norden Åen, Tim sløjfes. Pumpebrønden inkl. dæksler og brøndringe optages og fjernes til 1 meter under terræn. Brøndmaterialer inkl. afløbsrør sløjfes og fjernes indtil min. 3 meter nedstrøms fra brønd. Brøndhullet tilfyldes med råjord fra skrab fra det omkringliggende terræn. Opgravede materialer af beton og ler må indbygges under sløjfningen, mens jern, plastik m.m. bortskaffes til egnet modtager.

2.1.11 Planering af overskudsjord

Der er udpeget i alt fire udlægsarealer på de højest placerede arealer i projektområdet til planering af overskudsjord fra de beskrevne anlægselementer (se Figur 2 og Figur 3). I den vestlige del af projektområdet er der på matrikel 1cf, Sønden Åen, Tim udpeget to arealer og på matrikel 11y, Norden Åen er der udpeget ét areal. I den østlige del af projektområdet er der udpeget ét areal på matrikel 116b, Norden Åen, Tim. Overskudsjord planeres i lag af maksimalt 30 cm. Udlægsarealerne har en kapacitet til at modtage op til 7.100 m^3. Der forventes dog kun at være behov for udlæg af 2.270 m^3 overskudsjord. Der er ca. 70 % (4.830 m^3) ekstra kapacitet i udlægsarealerne ift. det reelle behov. Entreprenøren har mulighed for selv at planlægge og optimere på benyttelsen af de udpegede udlægsarealer med henblik på at minimere transport af jord mest muligt.

2.1.12 Jordbalance

Jordbalance fremgår af Tabel 1. Generelt er der jordunderskud indenfor projektarealet. Jordunderskuddet håndteres ved at udføre terrænskab lokalt ved de planlagte grøftesløjfninger. Grøft 11, 12 og 14, som beskrevet i afsnit 2.1.3 og 2.1.4, sløjfes med overskudsjord fra andre projekttiltag og der udføres ikke terrænskab langs disse traceer. Lokalt kan der være jordoverskud fra de enkelte tiltag. For at minimere jordkørsel i projektområdet er der udpeget 4 arealer (se afsnit 2.1.11), hvor der er mulighed for udlæg af overskudsjord (se Figur 2 og Figur 3).

Tabel 1. Jordbalance

Projekttiltag	Afgravning	Opfyldning
Sløjfning af grøfter ved skrab	5.585 m³	5.017 m³
Sløjfning grøfter med overskudsjord		568 m³
Forlægning af spildevandsgrøft	900 m³	
Sløjfning af eks spildevandsgrøft		550 m³
Sandfang på ny spildevandsgrøft	420 m³	
Afværgegrøfter	950 m³	
Oprensning af grøfter	120 m³	
Terrænskrab	200 m³	
Nyt dige	450 m³	270 m³
Planering af overskudsjord		2.270 m³
Bekkasinskrab	50 m³	
SUM	**8.675 m³**	**8.675 m³**

2.1.13 Arealanvendelse, overjordiske anlæg og servitutter

Projektområdet, der er ca. 87 ha, ligger i det åbne land primært som landbrugsområde med græsarealer. Dets eksisterende anvendelse udgør ca. 51 ha i omdrift, ca. 11 ha permanent græs og ca. 25 ha § 3-beskyttet natur. Der indgår 9 lodsejere i projektet; 8 private lodsejere og Naturstyrelsen Vestjylland. Alle berørte lodsejere er kontaktet af Naturstyrelsen i forbindelse med rettighedserhvervelsen, som gennemføres med frivillige aftaler. Naturstyrelsen oplyser, at der er indgået aftaler med alle berørte lodsejere.

Området grænser op til 7 private bygningsparceller. Afstanden til nærmeste byzone er ca. 150 meter mod øst. Naturstyrelsen oplyser, at ejendomme, der er beliggende i tæt tilknytning til projektområdet syd for Spildevandsgrøften, ikke påvirkes af projektet, idet Spildevandsgrøften opretholdes intakt på strækningen, og derfor vil virke som en afværgegrøft imod projektområdet nord for grøften.

Naturstyrelsen oplyser desuden, at der ifølge ledningsejerregistret er registreret to ledningsanlæg i projektområdet (se bilag 3). I den nordlige del af projektområdet findes en 0,4 kW elledning, som forsyner pumpen ved dens nuværende placering. Eksisterende ledningsanlæg til pumpen skal fjernes og ledningen omlægges til at forsyne den nye afværgepumpe ID1. I den østlige del af projektområdet krydser en eksisterende telekommunikationsledning gennem projektområdet. Ledningen krydser det planlagte trace for den ny ledning (ID4), der leder vand fra afværgegrøft ID3 til ny pumpestation ID2.

2.2 Midlertidige køreveje, arbejdsarealer og depotpladser

Ud over markveje/kørespor forefindes der ikke veje i projektområdet. Færdsel under anlægsarbejdet sker ligesom den nuværende aktivitet med landbrugsmaskiner eller lignende, hvor de eksisterende markveje benyttes til færdsel inden for projektområdet. Minigraver eller lign. materiel med lavt dæktryk og/eller køreplader anvendes, hvor der er risiko for strukturskader i anlægsarbejdet.

2.3 Trafik- og adgangsforhold

Mod øst afgrænses projektområdet af Holstebrovej og mod vest af Tim Kirkevej. Begge veje er asfalterede og broerne over Tim å er udført i beton. Naturstyrelsen oplyser, at de offentlige vejanlæg med broer, der er beliggende rundt om projektområdet, ikke vil blive påvirket af projektet.

3 Tidsplan og varighed af anlægsarbejdet

Projektaktiviteterne er engangstiltag og planlægges udført i efteråret 2026. Anlægsarbejdet planlægges gennemført i løbet af 12-15 uger i hverdage indenfor normal arbejdstid (kl. 7-18) i overensstemmelse med Ringkøbing-Skjern Kommunes forskrift for støv-, støj- eller vibrationsfrembringende, midlertidige aktiviteter[3].

4 SGAV's vurdering

SGAV har på baggrund af ansøgningsmaterialet vurderet, at projektet ikke vil medføre en væsentlig indvirkning på miljøet, og derfor ikke kræver udarbejdelse af en miljøvurdering. Dette er uddybet og begrundet nedenfor.

5 Målsatte vandforekomster

Projektets påvirkninger på alle direkte og indirekte berørte vandforekomster kan potentielt medføre tilstandsforringelse eller hindre målopfyldelse for de enkelte målsatte vandforekomster, jf. lov om vandplanlægning[4] og indsatsbekendtgørelsen[5].

Projektområdet ligger i vandområdedistrikt Jylland og Fyn og hovedvandopland DK1.8 Ringkøbing Fjord og indeholder ingen målsatte søer, men to målsatte vandløb, som potentielt kan påvirkes direkte af projektet. Projektområdet gennemløbes af Tim Å (08698a) og Hjelmsø Strøm (rin_1.8_00498). De potentielt indirekte berørte målsatte vandforekomster findes nedstrøms projektområdet. Projektarealerne afvander via Tim Å til søerne Tim Enge (642) og Stadil Fjord (622), hvor Madum Å (b00032) løber mellem de to søer inden det via Vonå/Heager Å (c00581) løber videre ud i Ringkøbing Fjord (132) og videre ud i Vesterhavet, nord (133), der er slutrecipient.

Idet forløbet af Tim Å i projektområdet ikke ændres, vurderer Naturstyrelsen, at de hydrologiske forhold ikke påvirkes opstrøms, og at der dermed ikke er indirekte berørte målsatte vandforekomster opstrøms projektområdet, der potentielt kan påvirkes af projektet.

5.1 Aktiviteter der kan påvirke vandforekomster

Potentielle påvirkninger fra projektet, der direkte eller indirekte kan påvirke målsatte vandforekomster i eller nær projektområdet, er:

- Mobilisering af miljøfarlige, forurenende stoffer, herunder pesticider
- Midlertidige og permanente udledninger forbundet med anlægsarbejdet
- Mobilisering af næringsstoffer og okker
- Transport af jord under gravearbejde
- Sedimentvandring ved lukning af dræn og grøfter
- Ændrede hydrologiske forhold
- Omdriftsarealer tages ud af drift

Ikke alle ovenstående aktiviteter kan medføre påvirkninger på alle målsatte vandforekomster. De potentielle påvirkninger, der er relevante for vurderingen af den enkelte vandforekomst, inddrages i relevante afsnit.

[3] https://www.rksk.dk/Files/Files/Borger/Bolig-byggeri-flytning/Forskrift_midlertidig_aktivitet_24_juni_2014.pdf
[4] LBK nr. 126 af 26/01/2017 Bekendtgørelse af lov om vandplanlægning
[5] BEK nr. 1669 af 08/12/2025 Bekendtgørelse om indsatsprogrammer for vandområdedistrikter.

5.1.1 Miljøfarlige forurenende stoffer

Den historiske arealanvendelse har ifølge historiske kort og optegnelser været præget af græsning og høslæt i ådalene og landbrugsdrift med omdrift på højjorden. Senere er ådalene afvandet, hvilket har gjort landbrug med omdrift mulig i dele af ådalene kombineret med fortsat græsning og høslæt. I nyere tid er ådalene drænet yderligere og omdriftsarealet udvidet samtidig med, at arealerne med græsning og høslæt er reduceret og overgået til natur og efterfølgende § 3-beskyttet natur med fortsat græsning eller høslæt.

Ifølge Danmarks Arealinformation er der ikke registreret forurenede grunde, industri eller lossepladser inden for projektområdet. Idet en andel af projektarealerne har været anvendt til egentlig landbrugsdrift, har der ikke været deponeret gift, kemikalier eller lign. stoffer på arealet, da dette ikke er lovligt. Ringkøbing-Skjern Kommune har oplyst, at der ikke er udbragt spildevandsslam eller andre affaldsprodukter på projektarealerne. Andre affaldsprodukter kan være procesvand fra f.eks. fødevareindustrien eller afgasset gødning fra biogasproduktion. Pesticider har givetvis været anvendt på omdriftsarealer i overensstemmelse med gældende regler for landbrugsdrift på disse typer arealer. Lovgivningen har sikret, at der ikke har været udbragt pesticider på de resterende arealkategorier.

<u>Anlægsfase</u>

I forbindelse med etablering af lavbunds- eller vådområdeprojekter kan der kortvarigt ske transport af jord i vandløb under gravearbejdet. Det vurderes ikke at have væsentlig betydning, da der graves i ikke forurenet jord i nærværende projekt (se afsnit 12).

Naturstyrelsen oplyser, at der er miljøkrav til de maskiner, som skal anvendes under anlægsarbejdet. Maskiner skal anvende bionedbrydeligt hydraulikolie, som skal være standardgodkendt. Brændstofoplag og transport skal overholde Europæisk Konvention om International Transport af Farligt Gods ad Vej. Oliespild skal opsamles og entreprenørmaskiner skal medbringe materiale til olieopsamling og inddæmning.

Naturstyrelsen vurderer, at der ikke er nogen risiko for udledning af miljøfarlige forurenende stoffer under anlægsarbejdet. På den baggrund vurderes der samlet set ikke at være en væsentlig risiko for en mobilisering af miljøfarlige forurenende stoffer i forbindelse med anlægsfasen.

<u>Driftsfase</u>

I projektets driftsfase vil der blive tinglyst i en deklaration, at arealet ikke vil kunne tilføres miljøfarlige forurenende stoffer og at der ikke vil kunne tillades anlæg, som kan indeholde miljøfarlige stoffer. Det vil også blive tinglyst, at gødskning og sprøjtning ikke er tilladt. Projektet vil derfor medføre, at tilførsel af miljøfarlige forurenende stoffer, som påvirker grundvand, drikkevand og flere organismer i vandmiljøer, ophører. Det er Naturstyrelsens vurdering, at der ikke er risiko for mobilisering af miljøfarlige forurenende stoffer i forbindelse med driftsfasen.

5.2 Grundvandsforekomster

Grundvandsmagasinerne opdeles i tre typer; terrænnære, regionale og dybe. Alle grundvandsforekomster er målsat til god kvantitativ tilstand og god kemisk tilstand. Projektområdet krydser 6 grundvandsforekomster. Grundvandsforekomsternes ID og aktuelle tilstande fremgår af Tabel 2.

Tabel 2. Oversigt over de grundvandsforekomster, som projektområdet krydser, og deres aktuelle tilstande.

Navn (DK ID)	Typologi	Kvantitativ tilstand	Kemisk tilstand (årsag til manglende målopfyldelse)

DK108_dkmj_100_ks	Regio-nalt	God	Ringe (nitrat, pesticider, nikkel, påvirkning af drikkevand (pesticider))
DK108_dkmj_1105_ks	Regio-nalt	God	Ringe (nikkel)
DK108_dkmj_1_ks	Regio-nalt	God	God
DK108_dkmj_1021_ps	Dybe	God	God
DK108_dkmj_1026_ps	Dybe	God	God
DK108_dkmj_765_ps	Dybe	God	God

Regionale grundvandsforekomster er defineret ved en grundvandsforekomst, der har direkte kontakt til vandløb, søer eller vådområder eller potentielt grundvandsafhængige terrestriske økosystemer eller kyst/hav, og som har et overfladeareal større end 250 km2. Dybe grundvandsforekomster er defineret ved grundvandsforekomster uden kontakt til vandløb, søer eller potentielt grundvandsafhængige terrestriske økosystemer eller kyst /hav, og hvor middelstanden fra terræn til overfladen af forekomsten er større end 25 meter. Nærmeste terrænnære grundvandsforekomst ligger ca. 6,5 km mod nordvest og vil således ikke blive berørt af projektet.

For de dybe grundvandsforekomster inden for projektområdet er der en række parametre med ukendt tilstand; det drejer sig for alle tre forekomster om bly, cadmium, chrom og kviksølv.

Genetablering af mere naturlig hydrologi som følge af klima-lavbundsprojektet medfører, at arealerne vil blive vådere. Naturstyrelsen oplyser, at det højere vandspejl på de berørte arealer vil bidrage til øget denitrifikation, øget binding af organisk materiale og mindre nedbrydning samt et højere C/N forhold og deraf binding af ammonium. Genskabelse af naturlig hydrologi vil dermed resultere i en reduktion i nitratudvaskningen til grundvandet. Projektets gennemførelse vil derfor hverken i anlægs- eller driftsfasen påvirke tilstanden af grundvandsforekomster eller føre til manglende målopfyldelse.

Ligeledes vurderer Naturstyrelsen ikke, at projektet vil medføre risiko for mobilisering af miljøfarlige forurenende stoffer, idet der ikke graves i forurenet jord. Herudover er der miljøkrav til de maskiner, som skal anvendes under anlægsarbejdet. I driftsfasen vil der blive tinglyst i en deklaration, at arealet ikke vil kunne tilføres miljøfarlige forurenende stoffer, og at der ikke vil kunne tillades anlæg, som kan indeholde miljøfarlige stoffer. Det vil også blive tinglyst, at gødskning og sprøjtning ikke er tilladt. Projektet vil derfor medføre, at tilførsel af miljøfarlige forurenende stoffer som følge heraf og som kan påvirke grundvandsforekomsterne, vandindvinding til almen forsyning af drikkevand og potentiel påvirkning af organismer i vandmiljøer, ophører.

SGAV vurderer på det foreliggende grundlag, at projektet ikke hindrer målopfyldelse eller medfører risiko for at forringe grundvandsforekomster i området hverken kemisk eller kvantitativt. Det skyldes, at projektet ikke medfører mobilisering af miljøfarlige forurenende stoffer da der ikke forekommer forureningskortlagte lokaliteter i projektområdet og da al gødskning og anvendelse af sprøjtemidler, herunder pesticider ophører inden for projektområdet. Endvidere vil projektet ikke give anledning til ændringer af grundvandsforekomsternes kvantitative tilstand, da der ikke vil ske grundvandssænkning eller vandindvinding som følge af projektet.

5.3 Målsatte vandløb

Naturstyrelsen oplyser, at der ikke foretages ændringer i Tim Å i forbindelse med projektet.

Målsatte vandløb med hydrologisk forbindelse til projektområdet, der potentielt kan påvirkes af nærværende projekt, fremgår af Figur 6.

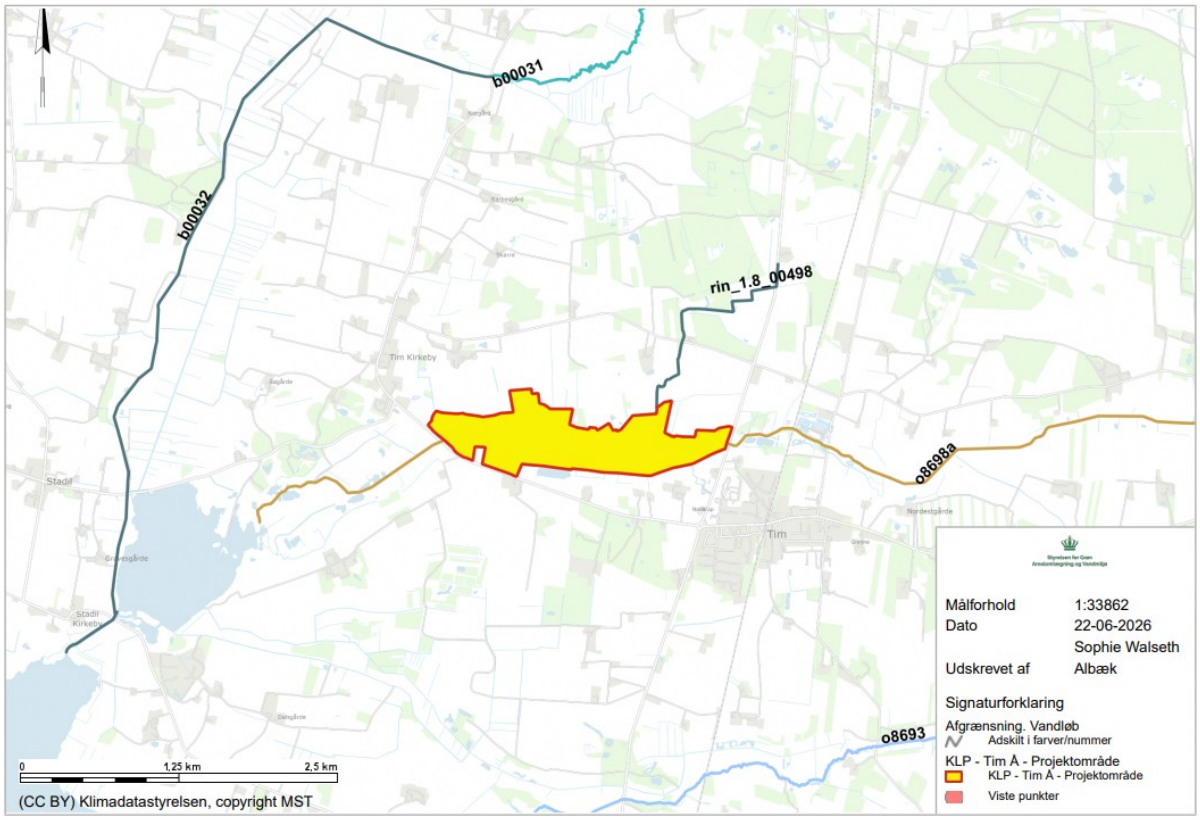

Figur 6. Målsatte vandløb i nærheden af projektområdet (gul polygon).

5.3.1 Direkte berørte målsatte vandløb

Projektet krydser 1 vandløb, Tim Å (08698a), som er omfattet af gældende vandområdeplan og dermed er målsat til at have god økologisk og god kemisk tilstand. Vandløbets ID og aktuelle tilstand fremgår af Tabel 3.

Tabel 3. Oversigt over kvalitetselementernes tilstand for alle direkte berørte målsatte vandløb. NSS står for nationalt specifikke stoffer.

Navn (DK ID)	Planter	Bentiske alger	Smådyr	Fisk	NSS	Samlet økologisk tilstand	Kemisk tilstand (årsag til manglende målopfyldelse)	Indsatser
Tim Å (08698a)	Ukendt	Ukendt	God	Ukendt	Ukendt	God	Ukendt	Fjernelse af fysiske spærringer (RIN-00008, RIN-00002)

Den samlede økologiske tilstand for Tim Å er god og den kemiske tilstand er ukendt jf. Tabel 3. Det fremgår også, at tilstanden af flere af kvalitetselementerne i vandløbet er ukendte.

Projektet omfatter konkrete aktiviteter som sløjfning af dræn, drænbrønde og grøfter, forlægning af Spildevandsgrøften, oprensning af grøfter, sløjfning af pumpebrønd, etablering af afværgepumper, der forudsætter tilladelse i henhold til vandløbsloven.

Anlægsfasen

I anlægsfasen vil de enkelte hydrologiaktiviteter medføre gravearbejde, udlæg af grus og rydninger. Der påregnes udlagt 5.585 m^3 materiale i forbindelse med anlægsarbejdet. Naturstyrelsen har været i kontakt med Ringkøbing-Skjern Kommune om regulering jf. vandløbslovens bestemmelser. Kommunen har tilkendegivet, at det vil være muligt at opnå tilladelse efter vandløbsloven.

Naturstyrelsen oplyser, at Spildevandsgrøften, som er beliggende ca. 50 meter fra det nærmeste målsatte vandløb, Tim Å, og er hydrologisk forbundet hermed, omlægges. Derudover omlægges tre drænsystemer til overrisling på terræn og 24 interne grøfter blokeres, som er beliggende rundt om den målsatte vandforekomst. Herudover nedbrydes en eksisterende pumpestation, der etableres afværgepumpe og dige, og der udføres mindre terrænreguleringer i den nordvestlige del af projektområdet. Dette vil således medføre lokale vandstandshævninger i oplandet og udjævne vandføringen fra oplandet til de målsatte vandløb hen over året.

Der forekommer ikke direkte arbejder i Tim Å, hvorfor der ikke vil være en direkte påvirkning af det målsatte vandområde og dets kvalitetselementer. Spildevandsgrøften skal omlægges, hvorfor der skal ske arbejder i hydrologisk forbindelse til den målsatte vandforekomst. Der skal således ske jordhåndtering. Jordarbejderne sker i efteråret, mens grøfterne er udtørrede eller har minimal vandføring, hvorfor materialetransporten til vandløbene mindskes. Derudover etableres der ligeledes et sandfang nedstrøms i Spildevandsgrøften. Som følge af den nedsatte vandføring og sandfanget vil mængden af evt. finpartikulært materiale, der ophvirvles fra Spildevandsgrøften eller frigives fra den tilførte jord, være meget begrænset, når vandet når de målsatte vandløb. Naturstyrelsen vurderer, at mængden af ophvirvlet materiale, der vil kunne tilføres de målsatte vandløb, vil være ubetydelige i forhold til, hvad der kan opleves under naturligt forekommende variationer. Det vurderes derfor, at projektet ikke vil påvirke det målsatte vandløb og dets kvalitetselementer.

Jordmaterialet til lukning af dræn og grøfter hentes fra øvrige anlægsopgaver i området, hvorfor jordmaterialet er af rene materialer. I forbindelse med grøftelukningerne vil der være en potentiel risiko for sedimentvandring til det målsatte vandløb. Sedimentvandring begrænses af, at grøftelukningerne sker fra nedstrøms ende af grøften og op i systemet, og anlægsarbejdet udføres i tørre perioder på året ved hjælp af maskiner med et lavt dæktryk. Der køres ikke i grøfterne i forbindelse med anlægsarbejdet. Der er tale om en meget lokal og midlertidig forstyrrelse fra få timer til få dage. Vegetationen vil genetablere sig naturligt i løbet af en vækstsæson efter anlægsarbejdet. Det vurderes, at sedimentet vil nå at aflejres, før det når det målsatte vandløb, grundet den reducerede vandføring, der sker umiddelbart efter grøftelukningen. De grøfter, der lukkes, har lavt fald, er sommerudtørrende, eller har så lav vandføring i sommerperioden, at de ikke understøtter forekomsten af fiskeyngel. Grøfterne har derfor i sig selv ingen betydning for kvalitetselementerne på den målsatte strækning. Grøfterne er ikke målsatte vandløb. Grøftelukningen vurderes derfor ikke at have en påvirkning på det målsatte vandløb.

Grøftelukningerne medfører desuden, at tilførslen af vand til det målsatte vandløb ændres, så der fremover vil være en mere ensartet vandføring over året til vandløbet. Dette vil resultere i en forbedring på alle kvalitetselementer, idet det vil medføre en højere vandtilførsel i de tørre perioder, hvor der normalt vil ske en hurtigere afvanding af oplandet. Grøftelukningerne i sig selv og den ændrede afvanding vil

dermed ikke kunne medføre, at der ikke længere er målopfyldelse for smådyr, der i dag har målopfyldelse. En mere ensartet vandtilførsel vil ikke medføre en negativ påvirkning på de kvalitetselementer, der har ukendt tilstand eller mangler målopfyldelse, idet både vandplanter, fisk og alger vil tilgodeses af en mere stabil vandføring i vandløbet. Grøftelukninger betyder også, at materialetilførsel og tilførsel af organisk stof til vandløbet ved eksempelvis ekstremnedbørssituationer reduceres.

Projektet ændrer ikke det målsatte vandløbs vandføring, faldforhold eller tilførsel af organisk stof. Vandstandshævningen i forbindelse med projektet sker i de tilstødende lavbundsarealer og ikke i selve vandløbet. Ligeledes øges opholdstiden i lavbundsområdet, hvilket øger retentionen og reducerer belastningen med kvælstof og okker i vandløbet, hvorfor projektet vurderes at have en positiv påvirkning på kvalitetselementerne, herunder alger, da der ikke frigives yderligere næringsstoffer. Vandløbets skyggeforhold, dybde eller vandføring påvirkes ikke, hvorfor temperaturen forbliver uændret, og vandforekomstens kvalitetselementer påvirkes ikke væsentligt. Idet vandløbet ikke ændres, vil kontinuiteten ikke påvirkes, og der vil derfor ikke være hindringer af op- eller nedstrøms passage. Da vandløbets fysiske forhold (ilt, pH, temperatur), vandføring og vandkemi ikke ændres, påvirkes kvalitetselementerne ikke væsentligt, herunder bl.a. eventuelle fiskebestande. Der forekommer således ingen ændring i gydebanker, ingen øget sedimenttilførsel og passage forbliver uændret. Grøfterne, der lukkes, har ikke en karakter og vandføring, der gør, at de egner sig som opvækstområder for smolt/fiskeyngel. Da hverken forløb eller bundkoter i Tim Å ændres som følge af projektet, vil risikoen for smolttab, som følge af oversvømmelse af engene ved høje vandstande i Tim Å være uændret.

Naturstyrelsen oplyser, at der ved besigtigelsen under forundersøgelsen blev registreret stor forekomst af okkerudfældning i Tim Å. Det var dog ikke muligt at kvantificere, hvorvidt dette stammer fra den besigtigede strækning eller fra oplandet hertil. Ligeledes blev der i flere tilløb, herunder Spildevandsgrøften og tilløb hertil, registreret stor forekomst af okker. Ved projektet hæves grundvandsstanden, idet intern dræning i området bringes til ophør, hvilket reducerer risikoen for, at jernholdige jordlag iltes, ligesom at nuværende iltede jordlag vandmættes. Der vurderes ikke at være risiko for mobilisering af pyritholdige jorder i anlægsfasen, da gravearbejdet i forbindelse med etableringen af projektet vil forekomme i de iltrige jordlag over drændybden, ligesom anlægsarbejdet ikke kræver grundvandssænkning. Det vil sige, at der under anlæg ikke blotlægges iltfrit, pyritholdigt jord, som kan skabe yderligere okkerudledning. Dermed vil overfladevand ikke blive negativt påvirket og der vil ikke ske ændringer i mængden af udledt okkerholdigt drænvand fra projektområdet.

<u>Driftsfasen</u>

Naturstyrelsen oplyser, at der ikke er planlagt aktive tiltag i driftsfasen. I driftsfasen vil vedligeholdelsesarbejder være sammenlignelige med eller mindre end de aktiviteter, der er forbundet med den eksisterende drift. Der vil være en påvirkning i form af, at vandet vil få en længere opholdstid i området. Dette er positivt for de nedstrøms vandforekomster, da tilstrømningen bliver jævnet mere ud over tid. Det betyder også, at materialetilførsel og tilførsel af organisk stof til nedstrøms liggende vandløb ved eksempelvis ekstremnedbørssituationer reduceres. Den øgede vandstand og længere opholdstid i oplandet, herunder tidvis oversvømmelse af arealer, som hverken gødes eller sprøjtes, kan medføre et øget potentiale for denitrifikation, og dermed en reduktion i tilførslen af kvælstof ligesom mængden af partikulært fosfor som ledes til de målsatte vandløb reduceres grundet bundfældning i indsatsområderne. Derudover tages landbrugsarealer ud af drift og ekstensiveres, hvorved tilførslen af fosfor til området ophører. I driftsfasen vil den generelle hævning af grundvandsstanden i projektområdet desuden fremadrettet mindske risikoen for iltning af pyritholdige jorder og dermed mindske risikoen for okkerudvaskning til vandløbene.

Naturstyrelsen vurderer således, at der ikke er risiko for at et eller flere af kvalitetselementerne for Tim Å vil gå en tilstandsklasse ned i hverken anlægs- eller i driftsfasen.

SGAV er på det foreliggende grundlag enig og vurderer, at projektet ikke vil have en væsentlig påvirkning på det direkte berørte målsatte vandløb, Tm Å.

5.3.2 Nedstrøms målsatte vandløb

Projektet er i hydrologisk forbindelse til to nedstrøms liggende målsatte vandløb. De nedstrøms liggende målsatte vandløbs aktuelle tilstande fremgår af Tabel 4.

Tabel 4. Oversigt over kvalitetselementernes tilstand for alle nedstrøms berørte målsatte vandløb. NSS står for nationalt specifikke stoffer.

Navn (DK ID)	Planter	Bentiske alger	Smådyr	Fisk	NSS	Samlet økologisk tilstand	Kemisk tilstand (årsag til manglende målopfyldelse)	Indsatser
Hjelmsø Strøm (rin_1.8_00498)	Ukendt	Ukendt	Mode-rat	Ukendt	Ukendt	Mode-rat	Ukendt	-
Madum Å (b00032)	Ukendt	Ukendt	Godt poten-tiale	Ukendt	Ukendt	Godt poten-tiale	Ukendt	Strækningsbase-ret indsatsbehov

Den samlede økologiske tilstand for Hjelmsø Strøm er moderat og for Madum Å er der et godt økologisk potentiale jf. Tabel 4. Den kemiske tilstand er ukendt for begge nedstrøms liggende målsatte vandløb. Det fremgår også, at tilstanden af flere af kvalitetselementerne i vandløbene er ukendte.

<u>Anlægsfasen</u>

Naturstyrelsen vurderer, at ligesom der ikke vurderes at være en væsentlig påvirkning af det målsatte vandløb inden for projektområdet, vil projektet ej heller medføre en væsentlig påvirkning af de nedstrøms liggende målsatte vandløb med hydrologisk forbindelse til projektområdet. Som følge af den nedsatte vandføring og etablering af sandfang vil mængden af evt. finpartikulært materiale, der ophvirvles fra Spildevandsgrøften eller frigives fra den tilførte jord, således være begrænset, når vandet når de nedstrøms liggende målsatte vandløb. Naturstyrelsen vurderer, at mængden af ophvirvlet materiale, der vil kunne tilføres de målsatte vandløb, vil være ubetydelige i forhold til, hvad der kan opleves under naturligt forekommende variationer. Det vurderes derfor, at projektet ikke vil påvirke de nedstrøms liggende målsatte vandløb og deres kvalitetselementer.

Projektet ændrer ikke de målsatte vandløbs vandføring, faldforhold eller tilførsel af organisk stof. Vandstandshævningen som følge af projektet sker i de tilstødende lavbundsarealer og ikke i selve det målsatte vandløb inden for projektområdet. Ligeledes øges opholdstiden i lavbundsområdet, hvilket øger retentionen og reducerer belastningen med kvælstof og okker af vandforekomsterne, hvorfor projektet vurderes at have en positiv påvirkning på kvalitetselementerne, herunder alger, da der ikke frigives yderligere næringsstoffer. Vandløbenes skyggeforhold, dybde eller vandføring påvirkes ikke, hvorfor temperaturen forbliver uændret, og vandforekomstens kvalitetselementer påvirkes ikke væsentligt. Idet vandløbene ikke ændres, vil kontinuiteten ikke påvirkes, og der vil derfor ikke være hindringer af op- eller nedstrøms passage. Da vandløbenes fysiske forhold (ilt, pH, temperatur), vandføring og vandkemi

ikke ændres, påvirkes kvalitetselementerne ikke væsentligt, herunder bl.a. eventuelle fiskebestande. Der forekommer således ingen ændring i gydebanker, ingen øget sedimenttilførsel og passage forbliver uændret.

Der vurderes ikke at være risiko for mobilisering af pyritholdige jorder i anlægsfasen, da gravearbejdet i forbindelse med etableringen af projektet vil forekomme i de iltrige jordlag over drændybden, ligesom anlægsarbejdet ikke kræver grundvandssænkning. Det vil sige, at der under anlæg ikke blotlægges iltfrit, pyritholdigt jord, som kan skabe yderligere okkerudledning. Dermed vil nedstrøms liggende målsatte vandløb ikke blive negativt påvirket og der vil ikke ske ændringer i mængden af udledt okkerholdigt drænvand fra projektområdet.

Driftsfasen

Naturstyrelsen oplyser, at der er ikke planlagt tiltag i driftsfasen. Vedligeholdelsesarbejder vil være mindre end de aktiviteter, der er forbundet med den eksisterende drift. Der vil være en påvirkning i form af, at vandet vil få en længere opholdstid i projektområdet. Dette er positivt for de nedstrøms liggende målsatte vandløb, da tilstrømningen bliver jævnet mere ud over tid. Det betyder også, at materialetilførsel og tilførsel af organisk stof til vandløb ved eksempelvis ekstremnedbørssituationer reduceres. Den øgede vandstand og længere opholdstid i oplandet, herunder tidvis oversvømmelse af arealer, som hverken gødes eller sprøjtes, kan medføre et øget potentiale for denitrifikation, og dermed en reduktion i tilførslen af kvælstof ligesom mængden af partikulært fosfor, som ledes til de målsatte vandløb, reduceres grundet bundfældning i indsatsområderne. I driftsfasen vil den generelle hævning af grundvandsstanden i projektområdet desuden fremadrettet mindske risikoen for iltning af pyritholdige jorder og dermed mindske risikoen for okkerudvaskning til vandløbene.

Naturstyrelsen vurderer således, at der ikke er risiko for at et eller flere af kvalitetselementerne for de nedstrøms liggende målsatte vandløb vil gå en tilstandsklasse ned i hverken anlægs- eller i driftsfasen.

SGAV er på det foreliggende grundlag enig og vurderer, at projektet ikke vil have en væsentlig påvirkning på de nedstrøms målsatte vandløb, Hjelmsø Strøm og Madum Å.

5.4 Målsatte søer

Nærmeste målsatte søer er Tim Enge (642) og Stadil Fjord (622), der er beliggende hhv. ca. 1,5 km og 3,3 km sydvest for projektområdet. Oversigt over nedstrøms målsatte søer, som potentielt kan påvirkes af projektet, fremgår af Tabel 5.

*Tabel 5. Oversigt over målsatte søer, som påvirkes direkte eller indirekte, med angivelse af vandområdets ID og kvalitetselementernes tilstand for den enkelte sø. NSS står for nationalt specifikke stoffer. *kolonnen omfatter måling af kvalitetselementet "anden akvatisk flora" eller "planter" og "bentiske alger".*

Navn (DK ID)	**Anden akvatisk flora***	**Alger**	**Bunddyr**	**Fisk**	**Vandets klarhed**	**Iltindhold**	**Kvælstofindhold**	**Fosforindhold**	**NSS**	**Samlet økologisk tilstand**	**Kemisk tilstand (årsag til manglende målopfyldelse)**
Tim Enge (642)	Ukendt	God	Ukendt	Ukendt	Ukendt	God	Målt men	Høj	Ukendt	God	Ukendt

							ikke an-vendt				
Stadil Fjord (622)	Ukendt	Rin ge	Ukendt	Høj	Ikke god	Høj	Høj	God	Ukendt	Rin ge	Ukendt

Den økologiske tilstand for Tim Enge er god og for Stadil Fjord er den ringe jf. Tabel 5.. Den kemiske tilstand er ukendt for begge nedstrøms liggende målsatte søer. Det fremgår også, at tilstanden af flere af kvalitetselementerne i søerne er ukendte.

Anlægsfasen

Projektområdet afvander til to målsatte søer; Tim Enge (642) samt Stadil Fjord (622). Anlægsarbejdet kan potentielt påvirke søerne og deres kvalitetselementer. Projekttiltagene vil medføre en langsommere afstrømning i vandsystemerne. Plante- og dyreliv i søerne kan potentielt påvirkes af tilførsel af sediment og næringsstoffer, som ophvirvles ved jordarbejder. Dog er jordarbejder i projektet begrænset og arbejderne udføres, når der er minimal eller ingen vandføring, og der etableres et sandfang nedstrøms Spildevandsgrøften, hvorfor materialetransport og sedimentering i vandløbene vil mindskes. Altså vil mængden af eventuelt finpartikulært materiale, der ophvirvles fra bunden eller frigives fra den tilførte jord, være meget begrænset, når den først når Tim Enge beliggende ca. 1,5 km nedstrøms, og derefter Stadil Fjord ca. 3,3 km fra projektområdet. Grundet afstanden fra anlægstiltagene til de målsatte søer, samt den nedsatte vandføring vil eventuelt finpartikulært materiale, der ophvirvles fra bunden eller frigives fra den tilførte jord, hurtigt bundfældes, inden vandet når søerne. Mængden af ophvirvlet materiale, der potentielt vil kunne tilføres de målsatte søer, vil i så fald være ubetydelig i forhold til, hvad der kan opleves under naturligt forekommende variationer.

Naturstyrelsen vurderer således, at projektet ikke medfører forringelse af den aktuelle tilstand, eller fører til, at fastlagte miljømål ikke kan opnås for nedstrøms liggende målsatte søer. Der er potentiel risiko for tilførsel af sediment og fosfor fra projektet til de målsatte søer samt potentiel risiko for tilførsel af nitrat fra markerne. Grundet den store afstand fra grøftelukningerne til de målsatte søer, samt den nedsatte vandføring efter tilkastningen af grøfterne, vil evt. finpartikulært materiale, der ophvirvles fra bunden eller frigives fra den tilførte jord, hurtigt bundfældes, inden det når de målsatte søer. Det vurderes, at der i anlægsfasen ikke vil være nogen negativ påvirkning på hverken vandplanter, alger, fisk eller smådyr samt de nationalspecifikke stoffer og kemien i nedstrøms beliggende målsatte søer. Der vil derfor heller ikke være risiko for, at en eller flere af kvalitetselementerne i de pågældende vandområder vil gå en tilstandsklasse ned, eller at der vil være en påvirkning, der kan medføre, at der ikke kan opnås målopfyldelse som følge af klima-lavbundsprojektet. Naturstyrelsen vurderer derfor, at der ikke vil kunne forekomme påvirkning af målsatte søer eller deres biologiske og kemiske kvalitetselementer i forbindelse med anlæggelsen af klima-lavbundsprojektet.

Driftsfasen

Naturstyrelsen oplyser, at der ikke er planlagt aktive tiltag i driftsfasen. Vedligeholdelsesarbejder vil være mindre end de aktiviteter, der er forbundet med den eksisterende drift. Der vil være en påvirkning i form af, at vandet vil få en længere opholdstid i området som følge af projektet. Dette er positivt for de nedstrøms vandforekomster, da tilstrømningen bliver jævnet mere ud over tid.

Projektets gennemførelse vil betyde, at de arealer, der i dag indgår i landbrugsmæssig drift, tages ud af drift eller overgår til en mere ekstensiv driftsform. Ekstensiveringens beregnede kvælstofreduktion ved udtag af landbrugsarealer og ændring af afvandingsforhold udgør i alt ca. 2.599 kg N/år (N-regneark pr.

10/07/2025), og den arealspecifikke kvælstofreduktion ligger på 30 kg N/ha/år for projektområdet. Projektet vil således påvirke de nedstrøms liggende søer positivt ved at tilbageholde kvælstof.

Fosfor er oftest den begrænsende faktor for produktionen af planteplankton, og den største fosforkilde til søer stammer fra landbrugsdrift. Projektet vil medføre et potentielt årligt fosfortab på 74,7 kg P, jf. detailprojektering og fosforregnearket. Det potentielle fosfortab er et bruttotab, hvorfor det må forventes, at nettofosfortabet fra projektområdet reelt vil være mindre. En evt. merpåvirkning som følge af projektet forventes desuden at aftage inden for en kort årrække. Desuden vil områdets flade topografi medføre en meget lille hydraulisk gradient til at føre grundvand og dermed fosfor væk fra arealet, idet fosfortabet fra arealerne efter projektgennemførelsen primært vil ske via diffusion gennem jordmatricen. Derudover tages landbrugsarealer ud af drift og ekstensiveres, hvorved tilførslen af fosfor til området ophører.

Tim Enge har målopfyldelse, men har et netto-indsatsbehov på 491 kg P/år. Nettoindsatsbehovet er tildelt for at løfte indsatsbehovet til en eller flere nedstrømsliggende søer, som har indsatsbehov, herunder Stadil Fjord. Tim Enge har god økologisk tilstand. Planteplankton har god økologisk tilstand. Tilstanden for fisk og bunddyr er ukendt. Derudover er der anvendt fysisk-kemiske støtteparametre i den samlede tilstandsvurdering af søen, herunder kvælstof, fosfor, sigtdybde samt iltmætning. Der er god iltmætning og et fosforindhold svarende til høj økologisk tilstand. De nationalspecifikke stoffer er ukendte for søen.

Gennemgang af kemidata fra Danmarks Miljøportal viser, at fosforkoncentrationen i Tim Å i perioden 2013-2023 gennemsnitlig er 0,08 mg/l. Ligeledes viser vandføringsdata fra Vandportalen.dk, at vandføringen i Tim Å målt umiddelbart nedstrøms projektområdet i perioden 2012 til 2022 gennemsnitligt er på 1.725 l/s. Det svarer til en årlig fosfortilførsel til Tim Enge på 4,352 ton P/år. Det teoretisk beregnet fosfortab fra projektområdet udgør således kun 1,7 % af den årlige fosfortilførsel fra Tim Å til Tim Enge.

Ifølge teknisk rapport fra DCE om intelligente bufferzoner (nr. 303, 2024) vil overrislingszoner medvirke til at reducere fosfortab til vandelementer, idet vandets opholdstid forlænges, og partikelbundet fosfor kan tilbageholdes ved sedimentation. Der planlægges som et projekttiltag, at der etableres overrislingszoner, hvorfor partikelbundet fosfor vil aflejres. Desuden lukkes grøfter, der reducerer det partikelbundne fosfortab fra projektområdet, idet der ikke efterfølgende forekommer overløb fra grøfterne, og at fosfortabet i områder, hvor der lukkes grøfter, efterfølgende primært vil ske som følge af diffusion gennem jordmatricen. Grøfterne vil således have samme effekt som intelligente bufferzoner. Yderligere vil den forøgede fosforudvaskning hovedsageligt ske om vinteren ved store nedbørshændelser, som vil forårsage vandbevægelse igennem jordmatricen, ligesom det allerede sker i dag. Den væsentligste udvaskning sker således uden for algernes vækstsæson, og grundet vintervandføringen vil udvasket fosfor ikke aflejres i søen om vinteren. I sommerperioden er der en tilbageholdelse af vand i projektområdet, således at fosforudvaskning fra jordmatricen vurderes at være ubetydelig for søens tilstandsklasse og ikke vil påvirke tilstanden af kvalitetselementerne. Ligeledes skal det bemærkes, at Tim Enge er opstået som følge af et vådområdeprojekt og dermed etableret mhp. at reducere næringsstofbelastningen til Stadil og Ringkøbing Fjorde. Herudover er opholdstiden i Tim Enge relativt kort (ca. 1 døgn), hvorfor det vurderes, at fosforpåvirkningen som følge af nærværende projekt ikke vil være væsentlig.

Det er således Naturstyrelsens vurdering at projektet, ikke vil have en væsentlig påvirkning på Tim Enge og dens kvalitetselementer.

Stadil Fjord har et søareal på 1.636 ha. Baselinebelastningen til Stadil Fjord er 14.659 kg P/år, mens målbelastningen er 13.168 kg P/år, hvorfor brutto-indsatsbehovet er 1.491 kg P/år. Opholdstiden i Stadil Fjord er 0,11 år, og den teoretisk beregnede merbelastning som følge af projektet vil således udgøre 0,4% af den samlede belastning til Stadil Fjord. Dette sammenholdt med den relativt korte opholdstid i søen bevirker, at projektet ikke vurderes at ville påvirke kvalitetselementerne i Stadil Fjord væsentligt.

Herudover er fjorden vurderet til at være i ringe økologisk tilstand, og fjorden har et opland på ca. 300 km². Det er derfor kun en meget lille del af Stadil Fjords opland, som projektet udgør, og risikoen for fosforudledning til fjorden vurderes at være uden betydning for tilstanden i fjorden. Det vurderes således, at det beregnede potentielle fosfortab fra projektet, ikke vil have en væsentlig påvirkning på Stadil Fjord og dens kvalitetselementer.

SGAV er på det foreliggende grundlag enig og vurderer, at fosforkoncentrationen ikke stiger i en sådan grad, at der sker en tilstandsforringelse af kvalitetselementerne eller, at opnåelsen af de fastsatte miljømål hindres for Tim Engsø og Stadil Fjord. SGAV vurderer således, at projektet ikke vil have en væsentlig påvirkning på Tim Engsø og Stadil Fjord.

5.5 Målsatte kystvande

Nærmeste målsatte kystvand, Ringkøbing Fjord, er beliggende ca. 12 km nedstrøms projektområdet. Der er hydrologisk forbindelse fra projektområdet til kystvandet, da projektområdet gennemløbes af Tim Å (08698a), der afvander til søerne Tim Enge og Stadil Fjord og via Madum Å (b00032) til Vonå/Heager Å (c00581), der løber ud i DK Vandområde ID 132 Ringkøbing Fjord. Se oversigt over kvalitetselementernes tilstand for Ringkøbing Fjord i Tabel 6.

Tabel 6. Oversigt over kvalitetselementernes tilstand for Ringkøbing Fjord. NSS står for nationalt specifikke stoffer. Vandets klarhed og iltindhold er "ikke-anvendelig", da der foreligger tilstrækkelige data for de biologiske kvalitetselementer.

Navn (DK ID)	Alger	Rodfæstede planter	Bunddyr	Iltforhold	Vandets klarhed	NSS	Samlet økologisk potentiale	Kemisk tilstand
Ringkøbing Fjord (132)	Ringe økologisk potentiale	Ringe økologisk potentiale	Maksimalt potentiale	Ikke anvendelig		Ikke-godt økologisk potentiale	Ringe økologisk potentiale	Ikke-god

At den kemiske tilstand ikke er god for Ringkøbing Fjord skyldes, at der er flere prioriterede stoffer, som giver anledning til manglende opfyldelse. Det drejer sig om nikkel, di(2-ethylhexyl)phthalat, benz(a)pyren, cadmium og bly.

Naturstyrelsen oplyser, at projektets gennemførelse vil medføre, at de arealer, der i dag indgår i landbrugsmæssig drift, tages ud af drift eller overgår til en mere ekstensiv driftsform. Ekstensiveringens beregnede kvælstofreduktion ved udtag af landbrugsarealer og ændring af afvandingsforhold udgør i alt ca. 2.599 kg N/år (N-regneark pr. 10/07-2025), og den arealspecifikke reduktion ligger på 30 kg N/ha/år for projektområdet.

Det målsatte kystvandområde Ringkøbing Fjord (132) har ifølge vandområdeplanerne 2021-2027 efter genbesøget et fordelt indsatsbehov på 1.685,8 tons kvælstof pr. år. Dette projekts kvælstofeffekt er allerede medregnet i baselinebelastningen i vandområdeplanerne 2021 - 2027 efter genbesøget, og bidrager dermed ikke til reduktion af det fordelte indsatsbehov.

De nedstrøms beliggende søer vil kunne tilbageholde fosfor (jf. vejledning-til-beregning-af-n-retention-i-soeer-nedstroems-projektomraader). Opholdstiden for Tim Enge (Tim Engsø) er meget kort på 0,003 år, og retention af fosfor i søen kan beregnes til 14,3 kg P pr. år. Opholdstiden i Stadil Fjord er 0,11 år, og der kan beregnes en fosforretention på 15,2 kg P pr. år. Efter korrektion for næringsstofretention i henholdsvis Tim Enge og Stadil Fjord, er fosforfrigivelsen til Ringkøbing Fjord (132) beregnet til 45,2 kg P, jf. Miljøstyrelsens regneark (bilag 4).

Til at beregne fosforrisikovurdering er der benyttet NP-vekselkursregnearket (Miljøstyrelsen, NP-vekselkurs og nedstrøms søer, 2024). NP-vekselkursen er en beregning, hvor en andel af kvælstofreduktionen omregnes til fosforækvivalenter med henblik på at vurdere, om kvælstofreduktionen er tilstrækkelig til at opveje en potentiel fosforfrigivelse, og om der på den baggrund er behov for fosforafværgetiltag. Det er tilladt at veksle op til 100% af kvælstofreduktionen. Vekselkursen afhænger af hvilket delvandopland projektet udleder til. Vekselkursen skal forstås som kg P pr. kg N således, at der med en vekselkurs over 1 kræves en forholdsvis større kvælstofreduktion for at modvirke fosforfrigivelsen. Projektområdet udleder til Ringkøbing Fjord, der har en vekselkurs på 35,2. Med en samlet kvælstoftilbageholdelse på 1.948 kg (efter korrektion for to nedstrøms søer) og en samlet potentiel fosforfrigivelse på 45,2 kg/år (efter korrektion for to nedstrøms søer), er der efter NP-vekselkursen stadig 18,3 % af kvælstofreduktionen tilbage (se bilag 4). Der er derfor ikke behov for at udføre fosforafværgetiltag i forhold til påvirkningen af Ringkøbing Fjord. Naturstyrelsen vurderer, at der ikke vil ske nogen væsentlig påvirkning af kystvandområdet Ringkøbing Fjord (132), da der udelukkende er tale om en fosforfrigivelse inden for vekselkursen.

Naturstyrelsen vurderer samlet, at der er ikke risiko for, at en eller flere af de ovenstående kvalitetselementer (jf. Tabel 6) i anlægsfasen eller i driftsfasen vil blive udsat for en tilstandsforringelse, eller at der vil være en påvirkning, der kan medføre, at kystvandområdet Ringkøbing Fjord (132) ikke kan opnå målopfyldelse.

SGAV vurderer på baggrund af projektets beregnede kvælstofreduktion på 1.948 kg (efter korrektion for to nedstrøms søer) og en samlet potentiel fosforfrigivelse på 45,2 kg/år (efter korrektion for to nedstrøms søer), at der efter NP-vekselkursberegningen ikke er behov for fosforafværgetiltag. Samlet vurderer SGAV, at projektet ikke vil påvirke hverken den økologiske eller kemiske tilstand eller forringe eller forhindre målopfyldelse for kystvandet, Ringkøbing Fjord (132). Da projektets kvælstofeffekt allerede er indregnet i baselinebelastningen i vandområdeplanerne 2021-2027 efter genbesøget, bidrager projektet ikke til at indfri indsatsbehovet for kystvandet Ringkøbing Fjord (132).

5.6 Samlet vurdering af målsatte vandforekomster

SGAV vurderer, på baggrund af ovenstående afsnit om målsatte vandforekomster, at projektet hverken i anlægs- eller driftsfasen vil medføre påvirkninger, der kan forringe den aktuelle tilstand eller forhindre målopfyldelse for de berørte målsatte vandforekomster, jf. lov om vandplanlægning og indsatsbekendtgørelsen.

6 Havstrategi

Projektet medfører ikke udledning af næringsstoffer, suspenderede stoffer eller miljøfarlige forurenende stoffer, der vil give anledning til væsentlige påvirkninger i hverken anlægs- eller driftsfasen. På baggrund

af ovenstående oplysningerne om projektets indhold, beliggenhed, omfang og karakter vurderer Naturstyrelsen, at projektet ikke vil påvirke muligheden for at opnå de miljømål for havområder, som er fastsat i medfør af lov om havstrategi[6].

Det er SGAV's vurdering, at projektet hverken i anlægs- eller driftsfasen medfører væsentlige påvirkninger på havstrategidirektivets deskriptorer og projektet forhindrer derfor ikke god miljøtilstand i havets økosystemer, jf. havstrategiloven.

7 Væsentlighedsvurdering af Natura 2000

Nærmeste Natura 2000-område er N66 Stadil Fjord og Veststadil Fjord, som ligger ca. 3 km sydvest og vest for projektområdet. N66 Stadil Fjord og Veststadil Fjord indeholder habitatområde H59 og fuglebeskyttelsesområdet F41. Naturstyrelsen oplyser, at projektområdet afvander hertil via Tim Enge, der er opstået som et VMP II-projekt i 2007. I en afstand af ca. 3,5-4 km nordøst og sydøst for projektområdet ligger Natura 2000-område N64 Heder og klitter på Skovbjerg Bakkeø, Idom Å og Omrstrup Hede, der består af habitatområde H57 Hede og klitter på Skovbjerg Bakkeø. Habitatområderne fremgår af Figur 7.

Alle habitatområder har til formål at beskytte og genoprette en gunstig bevaringsstatus for bestemte naturtyper og arter af dyr og planter, mens fuglebeskyttelsesområderne har til formål at beskytte bestemte fuglearter, der eksempelvis er følsomme over for ændringer af levesteder.

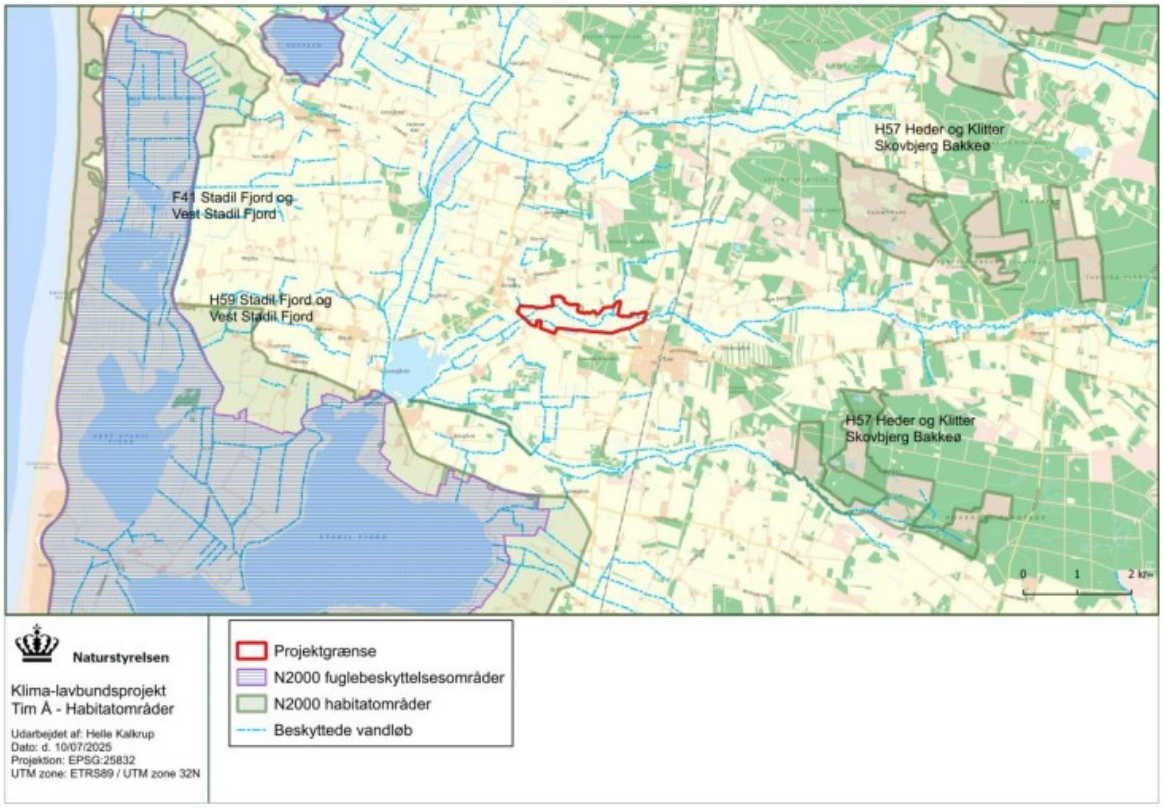

Figur 7. Kort over nærmeste Natura 2000-områder til klima-lavbundsprojekt Tim Å.

[6]LBK nr. 123 af 01/02/2024, Bekendtgørelse af lov om havstrategi.

Naturstyrelsen oplyser, at klima-lavbundsprojektets afgrænsning er baseret på, at afvandingen ikke påvirkes opstrøms projektområdet. Der vil således, som følge af projektet, ikke ske en opstuvning eller føres næringsstoffer og miljøfarlige forurenende stoffer opstrøms, hvorfor opstrøms beliggende Natura 2000-områder ikke påvirkes. Det er således Natura 2000-område N66, der ligger nedstrøms projektområdet, som potentielt kan påvirkes af nærværende projekt og vurderes nedenstående.

Natura 2000-område N66, som har et areal på 6.947 ha, er karakteriseret ved sine fire store vandflader, der i kraft af sin beliggenhed lige midt i fuglenes trækrute langs kysten udgør et meget vigtigt raste- og fourageringsområde for en lang række træk- og ynglefugle. Det drejer sig om selve Stadil Fjord og Søndre dyb (laguner) og de to næringsrige søer Mellem- og Nordre Dyb, der i alt udgør 2124 ha. De tre sidstnævnte udgør tilsammen Vest Stadil Fjord. Stadil Fjord er et tidligere fjordområde, men betragtes i dag som en lagune. Området rummer mere end 5 % af den marine naturtype kystlagune og strandsøer inden for Natura 2000-områderne i den marine atlantiske region. De mange vandsystemer i området er ideelle til odder, som er udbredt i hele området. Mellemdyb har gennem mange årtier været ynglelokalitet for sortterne, og lokaliteten har afgørende betydning for at bevare arten som dansk ynglefugl. De store rørskove i området er desuden vigtige levesteder for rørdrum, rørhøg og blåhals og pomeransfugl har i området en årligt, tilbagevendende rasteplads under forårstrækket.
Vest Stadil Fjord blev fredet i 1974. De fredede arealer udgør 559 ha og er udpeget som værende af stor landskabelig, biologisk og friluftsmæssig værdi. I Stadil Fjord findes en langstrakt ø, Hindø, der medvirker til, at lagunen naturligt er inddelt i 2 bassiner beliggende henholdsvis syd og nord/vest for selve øen. Stadil Fjord afvander til Ringkøbing Fjord via Vonåen. Denne forbindelse betyder, at især Stadil Fjords sydlige bassin periodisk påvirkes af indstrømmende saltholdigt vand fra Ringkøbing Fjord. Stadil Fjord er botanisk set et enestående laguneområde og hører til et af Danmarks mest artsrige vandområder.

7.1 Påvirkninger på udpegningsgrundlaget for H59

Det nærmeste habitatområde, H59, er beliggende ca. 3 km sydvest og vest for projektområdet. For hvert habitatområde gælder et udpegningsgrundlag, som rummer væsentlige forekomster af arter og naturtyper, der er omfattet af naturdirektiverne. Udpegningsgrundlaget for H59 omfatter 12 naturtyper og 4 arter (se Tabel 7.).

*Tabel 7. Udpegningsgrundlaget for H59. Tal i parentes henviser til de talkoder, som benyttes for naturtyper og arter i habitatdirektivets bilag 1 og 2. * angiver, at der er tale om en prioriteret naturtype eller art.*

Udpegningsgrundlag for Habitatområde nr. 59		
Naturtyper:	Lagune* (1150)	Strandeng (1330)
	Grå/grøn klit* (2130)	Klithede* (2140)
	Søbred med småurter (3130)	Kransnålalge-sø (3140)
	Næringsrig sø (3150)	Vandløb (3260)
	Våd hede (4010)	Tør hede (4030)
	Surt overdrev* (6230)	Tidvis våd eng (6410)
Arter:	Vandranke (1831)	Bæklampret (1096)
	Havlampret (1095)	Odder (1355)

Naturstyrelsen oplyser, at projektet ikke indeholder aktiviteter hverken i anlægs- eller driftsfasen, der påvirker udpegningsgrundlaget for Natura 2000-område N66 Stadil Fjord og Vest Stadil Fjord, idet der ingen afledte væsentlige påvirkninger vil være grundet afstanden hertil, og at projektet ikke medfører tilførsel af organisk stof, sediment eller nærings- og miljøfarlige forurenende stoffer, der vil påvirke de nedstrøms beliggende vandområder negativt.

Overordnet vurderer Naturstyrelsen, at indeværende projekt vil have en positiv indvirkning på Natura 2000-område N66, idet kvælstoftilførslen til Stadil Fjord reduceres. Mindsket kvælstoftilførsel vil understøtte den artsrige undervandsvegetation i Stadil Fjord, der bl.a. omfatter vandranke. Merbelastningen med fosfor til Stadil Fjord, som følge af projektet, vurderes ikke at have en negativ effekt på fjordens miljøtilstand og dermed arter og naturtyper på udpegningsgrundlaget, da merbelastningen er ubetydelig i forhold til den eksisterende fosforbelastning.

Med en samlet kvælstoftilbageholdelse på 1.948 kg efter korrektion for to nedstrøms søer og en samlet potentiel fosforfrigivelse på 45,2 kg/år, kan der beregnes en NP-vekselkurs på 35 og den tilbageværende N-effekt beregnes til 18,3 % (se bilag 4). Det betyder, at der ikke er behov for at fosforafværge i forhold til påvirkningen af Ringkøbing Fjord (se afsnit 5.4 og 5.5).

Arealerne omkring Tim Å og Spildevandsgrøften er karakteriseret som (Klasse IV) ingen risiko for okkerudledning. Naturstyrelsen oplyser, at der ved besigtigelsen blev registreret stor forekomst af okkerudfældning i Tim Å, det var dog ikke muligt at kvantificere, hvorvidt dette stammer fra den besigtigede strækning eller fra oplandet hertil. Ligeledes blev der i flere tilløb, herunder Spildevandsgrøften, samt tilløb hertil, registreret stor forekomst af okker. Ved projektet hæves grundvandsstanden, idet den interne dræning i området bringes til ophør. Dette reducerer risikoen for, at jernholdige jordlag iltes ligesom, at nuværende iltede jordlag vandmættes, hvorved nuværende okkerudledning forventeligt vil mindskes. Projektet vurderes således at kunne få en positiv effekt på okkerudledningen fra området til gavn for nedstrøms liggende vandforekomster.

7.1.1 Påvirkninger på habitatnaturtyper

Nærmeste habitatnaturtype, vandløb med vandplanter (3260) er beliggende i en afstand af ca. 3,3 km (i fugleflugt) syd for projektområdet. Vandløbet er i hydrologisk forbindelse med projektområdet, idet Tim Å (08698a) afvander til Tim Enge (642), der via Madum Å (b00032) afvander til Stadil Fjord (622), som er i hydrologisk forbindelse med Ejstrup Bæk (08693), der er kortlagt som habitatnaturtypen vandløb med vandplanter. Da projektet jf. afsnit 5.3 og 5.4 ikke vurderes at medføre væsentlige påvirkninger af hhv. målsatte vandløb eller -søer, vurderes ej heller en påvirkning af habitatnaturtypen vandløb med vandplanter, der er beliggende længere nedstrøms end førnævnte målsatte vandløb og søer. Habitatnaturtypen lagune* (1150), der findes i Stadil Fjord, er også i hydrologisk forbindelse til projektområdet. Idet projektet jf. afsnit 5.4 ikke vurderes at medføre væsentlig påvirkning af den målsatte sø Stadil Fjord (622) eller dens biologiske og kemiske kvalitetselementer i hverken anlægs- eller driftsfasen, vurderes habitatnaturtypen lagune* ej heller væsentligt påvirket af projektet.

Nærmeste terrestriske naturtyper er beliggende i en afstand af ca. 3,5 km sydøst for projektområdet. Grundet projektets karakter og afstanden til projektområdet uden hydrologisk forbindelse hertil vurderer SGAV ingen væsentlige påvirkninger hverken i anlægs- eller driftsfasen af øvrige habitatnaturtyper.

7.1.2 Påvirkninger på habitatarter

Naturstyrelsen oplyser, at Miljøstyrelsen ifm. NOVANA-overvågningen i 2015 har fundet lampret i Tim Å inden for projektområdet (jf. Arter.dk). Både bæklampret og havlampret er på udpegningsgrundlaget for H59. Ligeledes er der jf. Arter.dk registreret odder inden for projektområdet, som er på udpegningsgrundlaget for H59.

7.1.2.1 Bæk- og havlampret

Bæk- og havlampret vurderes samlet i følgende grundet deres fælles ynglebiologi samt krav til levested. SGAV vurderer, at projektet ikke påvirker Tim Å i anlægsfasen, idet arbejdet foregår uden for selve vandløbsprofilet, og der ikke udføres indgreb i vandløbets bund, brink eller strømningsforhold. Projektet vil derfor ikke påvirke gydebanker, substrat eller opvæksthabitater for de to arter af lampret. Dette vurderes, idet der ikke gennemføres fysiske tiltag i vandløbet, og at der ikke tilføres materialer i form af sand, mudder, nærings- eller miljøfarlige forurenende stoffer i nedstrøms retning i anlægsfasen.

Der udføres anlægstiltag i Spildevandsgrøften, som løber til Tim Å. Tiltagene ved grøften planlægges nedstrøms ca. 50 meter fra Tim Å. Spildevandsgrøften planlægges forlægget, hvor der i forbindelse med etablering af det nye forløb etableres et midlertidigt sandfang nedstrøms på den forlagte strækning før udløb i det eksisterende vandløbsforløb. Det vurderes, at det midlertidige sandfang vil sedimentere sandet, som potentielt frigives ved omlægning af Spildevandsgrøften. Ligeledes vurderes det, at den eventuelle sedimentation, der kan forekomme, udover hvad der tilbageholdes i sandfanget, vil være tilsvarende til den naturlige sedimenttransport i Spildevandsgrøften, og at omlægningen af Spildevandsgrøften ikke vil påvirke kvalitetselementerne for de nedstrøms beliggende vandområder.

Derudover skal der ske grøftelukninger i form af punktlukninger. Ingen af grøfterne har direkte forbindelse til Tim Å, hvorfor det vurderes, at der ikke vil være en påvirkning på bæk- og havlampret i forbindelse med dette anlægstiltag. For de grøftelukninger, der ligger nærmest vandløbet, kan der eventuelt være en potentiel påvirkning, men idet grøfterne tilproppes nedstrøms fra vil eventuelt sedimenttransport fra efterfølgende tilpropninger opstrøms hindres i at nå ud i vandløbet. På denne baggrund vurderes anlægsfasen ikke at påvirke gyde- og opvækstområder for hverken bæk-eller havlampret. De grøfter, der lukkes, har lavt fald, er sommerudtørrende, eller har meget lav vandføring i sommerperioden, så de understøtter derfor ikke forekomsten af fiskeyngel. Det vurderes på den baggrund, at grøfterne ikke i sig selv udgør et levested for bæk- eller havlampret.

I driftsfasen vil projektet medføre en mere naturlig hydrologi på de tilstødende lavbundsarealer, men uden ændringer i Tim Å's vandføring, strømhastighed eller substrat. Arterne af lampretter er begge afhængige af stabile strømningsforhold og sand-/grusbund. Da projektet ikke ændrer de fysiske eller kemiske forhold i vandløbet, vurderes der ikke at være en påvirkning af arterne eller deres levested. Den øgede tilbageholdelse af okker, næringsstoffer og sediment i vådområdet kan have en positiv effekt på vandløbets vandkvalitet.

SGAV er på det foreliggende grundlag enige i Naturstyrelsens vurdering af, at projektet ikke vil medføre en væsentlig påvirkning på bæk- og havlampret i hverken anlægs- eller driftsfasen.

7.1.2.2 Odder

Jævnfør bilag IV-håndbogen[7] lever odderen i tilknytning til vandområder, og findes i såvel stillestående som i rindende vand. Arten kan findes i både saltvand og ferskvand, og foretrækker især uforstyrrede vandløb, søer, moser og fjordområder, med gode skjulesteder i form af tæt vegetation. Odderen føder sine unger i en sikker hule i et afsides, uforstyrret beliggende sø- eller moseområde, ofte en forladt rævegrav eller blot et hulrum under en trærod i åbrinken. Yngleområdet består af selve hulen, som ungerne fødes og opfostres i, og de nærmeste omgivelser. Et rasteområde for odderen er mere diffust end et yngleområde, og kan forekomme mange steder langs vandløb og søer, men områder med lav menneskelig aktivitet foretrækkes. Områderne kan være svære at lokalisere, men knytter sig primært til moser, krat, skov eller andre naturområder, hvor odderen kan finde relativt uforstyrret skjul i længere perioder på alle tider af året. De er solitære og pladskrævende, hvorfor tætheden af oddere kan være begrænset. De

[7]Morten Elmeros et al. (2024). Opdatering af: Håndbog om dyrearter på Habitatdirektivets Bilag IV. Del 2 – Odder og flagermus. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 185 s. – Videnskabelig rapport 603

er nataktive (fra skumring til solopgang) og opholder sig om dagen i en hule i brinken, under buske eller under trærødder.

Naturstyrelsen vurderer, at odderen potentielt vil kunne være langs Tim Å eller Spildevandsgrøften, idet den typisk vil forekomme langs vandløb, søer og vådområder med god vandkvalitet, rig fødebase og adgang til skjulesteder. Der er desuden jf. Arter.dk registreret odder i den vestlige del af projektområdet på nordsiden af Tim Å (fund stammer fra Pattedyrsamlingen ved Statens Naturhistoriske Museum; fundet i 1999).

Odderen er afhængig af stabile føderessourcer, god vandkvalitet, sammenhængende vandløbs- og vådområdestrukturer, adgang til uforstyrrede brinker til hvile- og ynglepladser samt lavt forstyrrelsesniveau, særligt i yngletiden. Projektområdet vurderes ikke som et egnet yngle- eller rastested, idet området henligger lysåbent med lidt fysisk variation og enkelte letbeskyggede strækninger. Ligeledes fremstår vandet i Tim Å grumset og rødligt, grundet kraftig okkerpåvirkning fra udsivning fra brinker og tilførsel fra tilløbene til vandløbet, hvorfor det vurderes, at fisk og smådyr ikke vil trives i det okkerbelastede vand. Naturstyrelsen vurderer derfor, at den del af Tim Å, der ligger inden for projektområdet ikke er et egnet yngle- eller rastested for odder. Naturstyrelsen vurderer derimod, at odderen anvender projektområdet til eventuel fødesøgning eller vandring. Odderen er generelt nataktiv og Naturstyrelsen oplyser, at anlægsarbejdet foregår i dagtimerne og er tidsbegrænset. Eventuel forstyrrelse i forbindelse med anlægsarbejdet vil være kortvarig og lokal. Odderen har desuden stor mobilitet og vil kunne benytte alternative strækninger i anlægsperioden uden væsentlig påvirkning af dens fødesøgning. Eventuel forekomst af huler, hvor odderne kan raste, vil ikke blive påvirket, da der ikke forekommer anlægsarbejder i brinkerne ved Tim Å som led i projektet. Naturstyrelsen vurderer derfor, at anlægstiltagene ikke vil have en væsentlig påvirkning på odder. Da anlægsarbejdet ikke berører vandløbet direkte, og der etableres et midlertidigt sandfang i Spildevandsgrøften, vurderes risikoen for sedimenttransport til Tim Å meget begrænset. Eventuelle kortvarig ophvirvling af sediment vil være inden for naturlig variation og vurderes ikke at påvirke odderens fødesøgning væsentligt. Anlægsfasen vurderes således ikke at medføre væsentlig påvirkning af odder, hverken i form af tab af levesteder, forstyrrelse af ynglepladser eller reduktion af fødegrundlaget.

Naturstyrelsen vurderer, at etablering af vådområdet vil skabe bedre levevilkår både som yngle-, raste- og fourageringsområde for odderen, idet der skabes et mere sammenhængende naturområde med mere varierede naturforhold, og den generelle naturkvalitet i området øges. Disse forhold vurderes at påvirke odderen positivt. Projektet ændrer desuden ikke vandløbsprofilet i Tim Å, hvorfor odderens levested ikke påvirkes negativt. Driftsfasen indebærer ingen nye rekreative tiltag, stier eller øget menneskelig aktivitet. Forstyrrelsesniveauet vil derfor ikke stige i forhold til nuværende forhold.

SGAV vurderer, at en væsentlig påvirkning på odder, og herunder dens fourageringsområder og spredningskorridorer, kan udelukkes, grundet det lokale og kortvarige anlægsarbejde samt odderens store mobilitet og adgang til alternative fourageringsområder. SGAV vurderer desuden, at områdets funktion som fourageringsområde og spredningskorridor opretholdes i driftsfasen på mindst samme niveau som hidtil. SGAV er derfor på det foreliggende grundlag enige i Naturstyrelsens vurdering af, at projektet ikke vil medføre en væsentlig påvirkning på odder i hverken anlægs- eller driftsfasen.

7.1.2.3 Vandranke

Jævnfør Revideret Natura 2000-basisanalyse 2022-2027 for N66 er vandranke senest fundet i 2017, hvor den blev registreret i et lille vandhul beliggende øst for Anholt Bro på nordsiden af Sundå i Natura 2000-områdets nordlige del. På grund af det lille forekomstareal på kun dette ene kendte voksested anses forekomsten for truet i dette Natura 2000-område. Fundet er foretaget ca. 8,3 km nordvest for projektområdet og uden hydrologisk forbindelse hertil. SGAV vurderer på baggrund heraf, at projektet ikke vil medføre væsentlig påvirkning af vandranke.

7.2 Påvirkninger på udpegningsgrundlaget for F41

Det nærmeste fuglebeskyttelsesområde, F41 Stadil Fjord og Vest Stadil Fjord, ligger ca. 3 km sydvest og vest for projektområdet. Udpegningsgrundlaget for F41 indeholder 14 fugle (se Tabel 8).

Tabel 8. Udpegningsgrundlaget for F41. Ynglefugle (Y) og trækfugle (T).

Udpegningsgrundlag for Fuglebeskyttelsesområde nr. 41		
Fugle:	Rørdrum (Y)	Pibesvane (T)
	Sangsvane (T)	Grågås (T)
	Kortnæbbet gås (T)	Bramgås (T)
	Spidsand (T)	Krikand (T)
	Rørhøg (Y)	Plettet rørvagtel (Y)
	Hjejle (T)	Pomeransfugl (T)
	Sortterne (Y)	Blåhals (Y)

Der er jf. Arter.dk registreret fund af sangsvane, pibesvane, kortnæbbet gås, bramgås og grågås inden for projektområdet i perioden 2003-2026, som alle er på udpegningsgrundlaget for F41 jf. Tabel 8. Disse registreringer er foretaget af eksterne kilder og stammer fra DOF-basen. I forbindelse med NOVANA-overvågning (foretaget af Danmarks Miljøundersøgelser) af Tim Enge blev der i 2009-2010 fundet sangsvane inden for projektområdet samt grågås ca. 28 meter nord for området (se Figur 8).
Da sangsvane, pibesvane, kortnæbbet gås, bramgås og grågås alle er trækfugle, vil projektet dermed potentielt alene kunne påvirke fuglenes raste- og fourageringsområder.

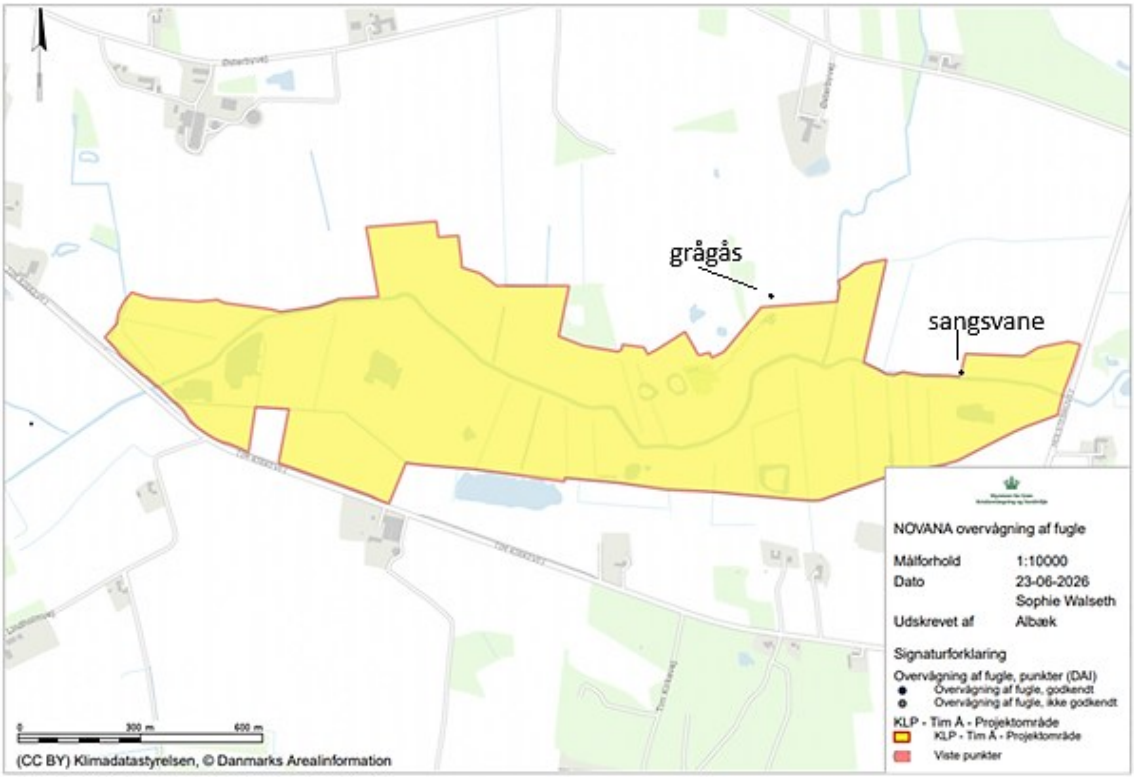

Figur 8. Fund af hhv. sangsvane og grågås i forbindelse med NOVANA overvågningen i 2009-10.

Naturstyrelsen oplyser, at anlægsaktiviteterne potentielt kan medføre kortvarig forstyrrelse i form af støj og tilstedeværelse af maskiner samt midlertidig fortrængning fra fouragerings- og rasteområder

som følge deraf. Da anlægsarbejdet i nærværende projekt er tidsbegrænset (ca. 12-15 uger) og foregår i dagtimerne, vurderes forstyrrelsen som kortvarig og lokal. Det vurderes ligeledes, at der ikke sker forstyrrelse i området, som er udover almindelig forstyrrelse som ved tidligere arealanvendelse med landbrugsdrift. Naturstyrelsen vurderer, at arterne på udpegningsgrundlaget generelt er robuste over for midlertidige forstyrrelser og har adgang til alternative fouragerings- og rasteområder i nærområdet, imens anlægsfasen står på. Naturstyrelsen oplyser, at der ikke etableres permanente forstyrrelseskilder i forbindelse med projektet. På denne baggrund vurderes anlægsfasen ikke at medføre en væsentlig påvirkning af arter på udpegningsgrundlaget for F41, herunder sangsvane, pibesvane, kortnæbbet gås, bramgås og grågås, der er registreret inden for projektområdet.

Det er Naturstyrelsens vurdering, at projektet ligeledes ikke indeholder aktiviteter i driftsfasen, der påvirker udpegningsgrundlaget for F41, idet projektet omfatter etablering af et vådområde med højere vandstand og periodisk oversvømmelse, hvilket generelt øger tilgængeligheden af lavvandede fødesøgnings- og rasteområder for svaner og gæs. Projektet indebærer ikke øget forstyrrelse i forhold til nuværende forhold, da der ikke etableres nye adgangsveje, rekreative funktioner eller aktiviteter, der kan påvirke fuglene negativt. Det vurderes derfor, at projektet ikke reducerer arternes fouragerings- og rastemuligheder, men tværtimod kan forbedre dem. På denne baggrund vurderes driftsfasen ikke at medføre en væsentlig påvirkning for sangsvane, pibesvane, kortnæbbet gås, bramgås og grågås samt øvrige arter på udpegningsgrundlaget for F41.

7.3 Samlet vurdering af påvirkninger på nærmeste Natura 2000-område

SGAV vurderer på baggrund af væsentlighedsvurderingen, at projektet hverken i sig selv eller i forbindelse med andre planer og projekter vil påvirke de pågældende Natura 2000-områders bevaringsmålsætninger væsentligt, hvorfor der ikke er behov for at foretage en konsekvensvurdering, jf. § 6 i habitatbekendtgørelsen.

8 Beskyttede arter

8.1 Bilag IV-arter

I og nær projektområdet findes der potentielt en række særligt beskyttede arter, som er beskyttede i henhold til EU's habitatdirektivs bilag IV. Beskyttelsen er implementeret via flere regelsæt og der er bl.a. forbud mod alle former for forsætlig indfangning og drab samt forbud mod beskadigelse og ødelæggelse af arternes yngle- og rasteområder.

I anlægsfasen kan projektet potentielt påvirke bilag IV-arter i eller nær projektområdet ved:

- fældning/beskæring af træer og/eller levende hegn
- kørsel med maskiner og dermed risiko for individdrab
- afskæring eller påvirkning af yngle- og/eller rasteområder
- støj og andre forstyrrelser fra anlægsarbejdet, herunder graveaktiviteter

Ikke alle ovenstående aktiviteter kan medføre påvirkninger på alle bilag IV-arter. De potentielle påvirkninger, der er relevante for vurderingen af påvirkningen på den enkelte art, inddrages i nedenstående relevante afsnit.

I nedenstående vurderes projektets påvirkning på bilag IV-arter, som enten jf. Arter.dk er registreret inden for projektområdet eller potentielt vurderes at have levesteder inden for eller i nærheden af projektområdet. Der vurderes således på følgende arter: odder, spidssnudet frø, flagermus, markfirben og strandtudse.

8.1.1 Odder

Der er registreret odder i den vestlige del af projektområdet, jf. Arter.dk, på nordsiden af Tim Å. Projektets påvirkning i forhold til odder er vurderet i afsnit 7.1.2.2. Naturstyrelsen vurderer, at der potentielt vil kunne være odder langs Tim Å eller Spildevandsgrøften og at projektområdet vil kunne anvendes til eventuel fødesøgning eller vandring men ikke udgør et egnet yngle- eller rasteområde for odder. Naturstyrelsen vurderer, at en væsentlig påvirkning af fourageringsområder og spredningskorridorer kan udelukkes grundet det lokale og kortvarige anlægsarbejde, samt odderens store mobilitet og adgang til alternative fourageringsområder. Naturstyrelsen vurderer ligeledes, at områdets funktion som fourageringsområde og spredningskorridor opretholdes på mindst samme niveau som hidtil i driftsfasen. Det er således Naturstyrelsens vurdering, at der hverken sker forsætligt drab af individer af odder, ligesom yngle- og rasteområder ikke vil blive ødelagt eller beskadiget i anlægs- eller driftsfasen. Se uddybende vurdering i afsnit 7.1.2.2.

SGAV er på det foreliggende grundlag enig og vurderer, at områdets økologiske funktionalitet for odder opretholdes og at en væsentlig påvirkning på odder som følge af projektet dermed kan udelukkes, herunder forsætlig forstyrrelse og forsætligt individdrab.

8.1.2 Spidssnudet frø

Der er ikke registreret fund af spidssnudet frø inden for projektområdet. Nærmeste registrering af spidssnudet frø er i en afstand af ca. 2 km sydøst for projektområdet.

Jævnfør bilag IV-håndbogen[8] er lysåbne, våde enge et væsentligt habitat for spidssnudet frø, men det er af stor betydning, at engene ikke afgræsses for hårdt, og at der forefindes arealer med højt græs. Desuden lever spidssnudet frø på bl.a. heder, åbne løv- og blandingsskove samt lavvandede moser. De gode habitater har typisk høj grundvandsstand. Det har betydning, at habitatet indeholder en relativt høj tæthed af vandhuller og øvrige vådområder.

De første individer vandrer i henhold til bilag IV-håndbogen fra overvintringsstederne omkring 10. marts, og fra da af strækker perioden med tilvandrende dyr sig til starten af april. Tilvandring (mellem rasteområder og ynglelokaliteter) sker kun i nætter med favorabelt vejr, dvs. lufttemperatur et stykke over 0°C, samt rolige vindforhold og gerne nedbør. Undtagelsesvis kan enkelte individer være fremme fra den sidste uge af februar. I milde vintre kan spidssnudet frø ses på vandring til ynglestedet allerede i januar. De ny-forvandlede individer af spidssnudet frø går på land typisk sidst i juni eller lidt ind i juli, i nogle tilfælde til hen i midten af juli. De unge frøer holder sig tæt på ynglevandhullet, hvor de fourager er. De voksne frøer er mindre knyttede til ynglevandhullet. I løbet af oktober opsøger frøerne deres overvintringssteder. Nogle få frøer overvintrer i vandhuller; men langt de fleste overvintrer på land på højereliggende arealer nedgravet i jorden, ved stammer, mellem stensamlinger eller på bakkeskråninger. Det er almindeligt, at frøerne graver sig ned i jorden eller benytter eksisterende hulrum, hvor de ligger i fx 20-40 cm dybde midt på en relativt tør bakkeskråning eller eventuelt på en dyrket mark.

Frøernes spredningsevne omkring ynglevandhullet er jf. bilag IV-håndbogen få meter hos mange individer, men op til lidt over 1 km hos andre individer. Vandringen følger ikke nødvendigvis ledelinjer i landskabet; den kan ofte forløbe hen over dyrkede marker. Arten er gået stærkt tilbage pga. tørlægning af vandhuller, udsætning af fisk, udsætning og fodring af ænder, ligesom tilgroning af buske og træer (f.eks. pil) også er meget negativt. Landhabitatet er også af afgørende betydning. Vigtige habitater som enge, græsmarker og lavvandede moser lider specielt meget af grundvandssænkning, som kan finde sted mhp. omdannelse til dyrkede marker.

[8]Christian Kjær et al. (2023). Opdatering af: Håndbog om dyrearter på habitatdirektivets Bilag IV. Aarhus Universitet, DCE – Nationalt Center for Miljø og Energi, 271 s. – Videnskabelig rapport 520.

Naturstyrelsen oplyser, at arealerne indenfor projektområdet primært består af dyrkede arealer. Søerne i projektområdet er gamle tørvegrave, hvorfor der er forholdsvis stejle brinker, ligesom der er forekomster af tagrør, der danner skygge i de brednære dele af søerne. Da spidssnudet frø er knyttet til lysåbne, lavvandede og solopvarmede vandhuller med begrænset skygge og moderat vegetation, trives arten ikke i vandhuller med tilgroning af tagrør, hvorfor søerne inden for projektområdet ikke vurderes egnede som yngle- eller rasteområder for spidssnudet frø. Grøfterne i projektområdet har ligeledes stejle brinker og er relativt smalle. Naturstyrelsen vurderer derfor, at de grøfter, der sløjfes ved en gennemførsel af projektet, ikke er egnede levesteder for spidssnudet frø. Naturstyrelsen vurderer, at der er to potentielt egnede levesteder for spidssnudet frø i nærheden af projektområdet (se Figur 9), hvor der forekommer lavvandede lysåbne vandhuller uden fisk.

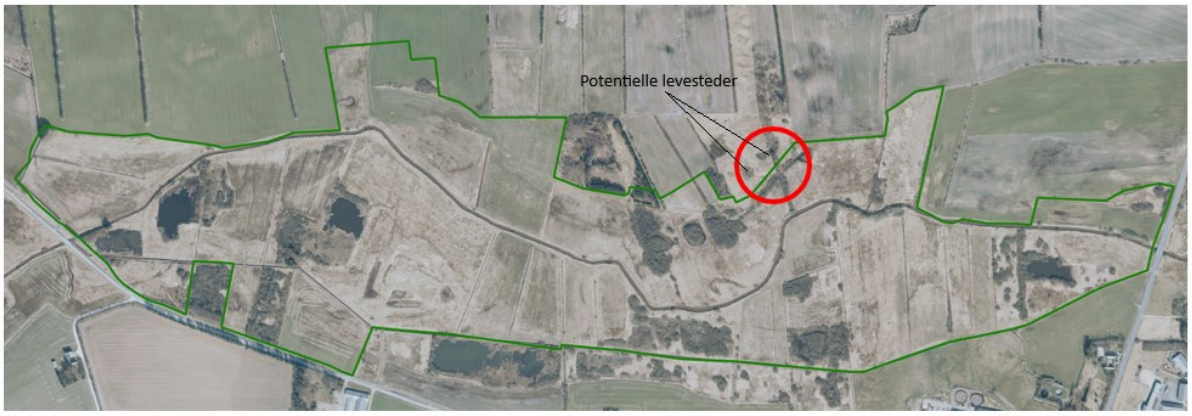

Figur 9. Kort over projektområde (grøn markering) med potentielle levesteder for spidssnudet frø (rød).

Naturstyrelsen oplyser, at anlægsarbejderne planlægges gennemført i efterårsperioden i dagtimerne, hvor jorden er tør, og der er gode adgangsforhold for maskiner, og hvor risikoen for sedimenttransport til vandløb under anlægsarbejdet reduceres. Naturstyrelsen bemærker, at der ikke er sammenfald mellem anlægsarbejdet og den aktive periode for spidssnudet frø. Samlet set vil der ved en realisering i perioder være en del aktivitet og færdsel med maskiner i området. Dette vurderes ikke at udgøre en risiko for eventuelle individer, der vandrer sent på sæsonen mod deres overvintringsområder, idet maskinerne vil bevæge sig med relativ lave hastigheder og der køres på larvefødder på fugtig bund. Desuden vil der ikke foregå anlægsarbejder eller transport i de områder, hvor der vurderes potentielt at være levesteder for spidssnudet frø.

Klima-lavbundsprojektet vil medføre, at der bliver flere våde arealer med temporært eller permanente vandspejl inden for projektområdet. Dette vil øge antallet af potentielle ynglelokaliteter for spidssnudet frø, da sådanne vandsamlinger ofte er uden fisk og fremstår lysåbne med lavt vand, der hurtigt opvarmes af solen i foråret. Naturstyrelsen vurderer dermed, at der hverken sker forsætligt drab af individer af spidssnudet frø, ligesom yngle- og rasteområder ikke vil blive ødelagt eller beskadiget i anlægs- eller driftsfasen.

SGAV er på det foreliggende grundlag enig og vurderer, at områdets økologiske funktionalitet for spidssnudet frø opretholdes, samt at forsætligt individdrab undgås, og at en væsentlig påvirkning på spidssnudet frø som følge af projektet dermed kan udelukkes.

8.1.3 Flagermus

Alle arter af flagermus er bilag IV-arter. Flagermusarterne er generelt truet af nedrivning af ældre bygninger og fældning af gamle hule træer, idet de danske flagermusarter primært yngler i bygninger og træer med hulheder. Tilstedeværelsen af flagermus bestemmes i høj grad af fourageringsmulighederne

i området og afhænger desuden af flagermusarten. Flagermus lever primært af insekter, som, afhængig af flagermusarten, enten jages flyvende eller fanges på blade eller husmure. Flagermus gør ofte brug af eksisterende læhegn og mindre skovarealer som ledelinjer mellem yngle- og rasteområderne. Flagermus er aktive i skumrings- og nattetimerne.

Nærmeste registrering af flagermus er jf. Arter.dk ca. 835 meter nordvest for projektområdet i den nordlige del af Tim Kirkeby. Naturstyrelsen oplyser, at arter af flagermus potentielt kan benytte dele af projektområdet i forbindelse med fouragering, da lavbundsområder ofte er rige på insekter. Påvirkninger af flagermus er særligt tilknyttet projektets anlægsfase, hvor evt. fældning af gamle træer, der benyttes som yngle- og/eller rasteområder eller nedlæggelse af eksisterende ledelinjer skal vurderes. Naturstyrelsen oplyser, at anlægsarbejdet ikke giver anledning til fældning af gamle træer med hulrum, ligesom der ikke vil ske rydning af læhegn og ledelinjer langs vandløb, hvorved den økologiske funktionalitet for flagermus ikke påvirkes af nærværende projekt.

Efter gennemførsel af projektet vil der ske en forøgelse af områder med tidvise oversvømmelser og generelt vådere jordbundsforhold, som vil øge antallet af insekter i området og dermed være til gavn for fouragerende flagermus, da fødegrundlaget forventes øget. Det vurderes, at projektet ikke har negativ indflydelse på bestande af flagermus, da de foreslåede projekttiltag ikke påvirker yngle- og rasteområder. Arter af flagermus tilknyttet vådområder vil som følge af projektet have forbedrede muligheder for fødesøgning.

Projektet vil således hverken under anlægs- eller driftsfasen medføre en væsentlig påvirkning af arter af flagermus.

SGAV er på det foreliggende grundlag enig og vurderer, at områdets økologiske funktionalitet for flagermus opretholdes og at en væsentlig påvirkning på flagermus, som følge af projektet, dermed kan udelukkes, herunder forsætlig forstyrrelse og forsætligt individdrab på flagermus.

8.1.4 Markfirben

Markfirben findes i det meste af Danmark, men er (jf. bilag IV-håndbogen) truede af blandt andet habitatopsplitning og ødelæggelse af spredningskorridorer. Markfirben kan være aktive fra ultimo februar til november, men normalt er aktivitetsperioden fra april til medio oktober. Deres yngle- og overvintringshabitater består af soleksponerede skrænter med løs, tør jord og sparsom bevoksning, herunder overdrev og heder, sydvendte bane- og vejskråninger eller jord- og stendiger. Arten vandrer typisk langs soleksponerede ledelinjer i landskabet med sparsomt vegetationsdække, hvor den hurtigt kan søge skjul for rovdyr. Markfirben har en forholdsvis lav spredningsevne på grund af sin stedfaste levevis. De fleste individer bevæger sig således mindre end 100 meter væk fra udgangspunktet, og den højeste konstaterede afstand er ca. 150 meter. Rasteområdet for de voksne markfirben er typisk kraftigt soleksponeret, veldrænet og indeholder skjulesteder som stensætninger og buskadser.

Der er ikke registreret markfirben inden for projektområdet. Nærmeste registrering af markfirben er (foretaget af Miljøstyrelsen i 2014) ca. 3,8 km sydøst for projektområdet i Hoverdal Plantage. Det er Naturstyrelsens vurdering, at projektområdet ikke omfatter de habitater, som markfirben foretrækker, da området består af lysåbne, lavtliggende arealer i en ådal. Der er områder uden for projektområdet, som potentielt kan være levested for markfirben, herunder et overdrevsareal grænsende op til projektområdet i den nordøstlige del. Overdrevet ligger kuperet i landskabet, hvorfor der er en vis højdeforskel fra projektområdet og til de potentielle levesteder for markfirben. Naturstyrelsen oplyser, at der ved projektet ikke gennemføres anlægstiltag, hvor der kan være leve-, fouragerings- og ynglesteder for markfirben. Der gennemføres alene tiltag på lavtliggende og mere fugtige områder. Det vurderes derfor, at markfirben på dens potentielle levestedslokaliteter uden for projektområdet er uforstyrret af projektet.

Det er ligeledes Naturstyrelsens vurdering, at projektet ikke vil forstyrre eller skade yngle- og rasteområder for markfirben i driftsfasen. Det skyldes, at der ikke gennemføres projekttiltag, der afstedkommer fysiske ændringer i form af ændrede afvandingstilstande eller andet i de potentielle yngle- og rasteområder nord og uden for projektområdet. Naturstyrelsen vurderer dermed, at der hverken sker forsætligt drab af individer af markfirben, ligesom yngle- og rasteområder ikke vil blive ødelagt eller beskadiget i anlægs- eller driftsfasen.

SGAV er på det foreliggende grundlag enig og vurderer, at områdets økologiske funktionalitet for markfirben opretholdes og at en væsentlig påvirkning på markfirben som følge af projektet dermed kan udelukkes, herunder forsætlig forstyrrelse og forsætligt individdrab

8.1.5 Strandtudse

Jævnfør bilag IV-håndbogen kræver strandtudsen åbne arealer med enten ingen eller meget lav bevoksning som rasteområde. Egnede områder er typisk klitformationer med vindbrud i bevoksningen, enge og strandenge med meget lav vegetation og vegetationsfattige klippekyster. Men også dyrkede marker og ikke tilgroede grusgrave kan bruges som rasteområder. Artens overordnede ynglehabitater er langs den jyske vestkyst, langs de indre danske kyststrækninger og fjorde, afgræssede lavvandede områder og indenlands i lavvandede lysåbne partier i grusgrave oftest tidvise søer. Yngle- og rasteområder vil normalt være at finde inden for det samme område, da strandtudsen normalt ikke vandrer over vanskeligt fremkommeligt terræn. I situationer, hvor vandringsruterne er egnede for arten, fx afgræssede arealer, meget lysåbne naturtyper med bar jord og befæstede arealer, kan rasteområderne dog ligge et stykke fra yngleområdet. Afhængigt af landskabet, befinder størstedelen af de fødesøgende dyr sig inden for 90 meter og 700 meter fra ynglelokaliteten; men de kan i hvert fald vandre 3,5 km. Strandtudsen overvintrer ved at grave sig 60-120 cm ned til frostfri dybde i rasteområdet på ikke-vandlidende arealer. Strandtudsen vandrer typisk udelukkende om natten til dens overvintringsområder. Desuden foretrækker tudserne soleksponerede skrænter med lav vegetation, da frosten der ikke trænger så langt ned i jorden.

Der er ikke registreret fund af strandtudse inden for projektområdet. Den nærmeste observation er ca. 5 km vest for projektområdet. Naturstyrelsen vurderer, at der ikke forekommer potentielle levesteder for strandtudse i projektområdet, idet området er præget af drænede marker med enkelte søer med stejle brinker. Jf. bilag IV-håndbogen vandrer strandtudsen primært på arealer uden eller med lav vegetation, hvilket stort set ikke forekommer i projektområdet. På baggrund af at der ikke findes egnede levesteder for strandstudse inden for projektområdet, kan en væsentlig påvirkning af dens yngle-/rasteområder samt forsætligt individdrab under anlægsfasen udelukkes. Naturstyrelsen vurderer, at selvom klimalavbundsprojektet vil medføre, at der vil blive flere våde arealer med temporært eller permanente vandspejl, hvilket vil øge antallet af potentielle ynglelokaliteter for padder i området, er det ikke sandsynligt, at strandtudsen vil indvandre til projektområdet som følge af afstanden til kysten.

Naturstyrelsen vurderer, at da der ikke findes egnede levesteder for strandstudse inden for projektområdet, kan en væsentlig påvirkning af dens yngle- og rasteområder samt forsætligt individdrab udelukkes både under anlægs- og driftsfasen.

Styrelsen for Grøn Arealomlægning og Vandmiljø er på det foreliggende grundlag enig og vurderer, at områdets økologiske funktionalitet for strandtudse opretholdes og at en væsentlig påvirkning på strandtudse som følge af projektet dermed kan udelukkes, herunder forsætlig forstyrrelse og forsætligt individdrab.

8.1.6 Samlet vurdering af påvirkninger på bilag IV-arter

Naturstyrelsen oplyser, at projektet ikke indeholder aktiviteter i hverken anlægs- eller driftsfasen, der påvirker bilag IV-arter væsentligt. Projektets påvirkningerne vil være midlertidige i form af afgravning

og færdsel omkring grøfter samt ændret hydrologi. Naturstyrelsen vurderer, at den økologiske funktionalitet for bilag IV-arterne, herunder arter af flagermus, spidssnudet frø, strandtudse, markfirben og odder vil forbedres som følge af projektet, da der er tale om en positiv påvirkning af udbredelsen af arter og/eller levesteder.

SGAV har hverken kendskab til eller forventning om tilstedeværelse af yderligere bilag IV-arter, som vil kunne blive påvirket væsentligt af projektet. Projektet indebærer ikke ændring af søer, vandhuller eller beskyttede sten- og jorddiger, fældning af gamle træer og levende hegn eller nedrivning af gamle bygninger m.m., som ville kunne fungere som yngle- eller rasteområde for flagermus, markfirben, padder eller øvrige bilag IV-arter. Ligeledes medfører projektet ikke andre væsentlige påvirkninger uden for projektområdet. SGAV vurderer, at projektet ikke i sig selv eller i forbindelse med andre planer og projekter vil medføre væsentlige påvirkninger på bilag IV-arter, da projektet ikke medfører forsætligt drab af individer og heller ikke beskadiger eller ødelægger yngle- eller rasteområder for arterne i deres naturlige udbredelsesområder i og nær projektområdet, jf. habitatbekendtgørelsens § 10.

8.2 Bilag I-fugle

EU's fuglebeskyttelsesdirektiv beskytter alle vilde fugle med naturligt ophold i Europa. Fuglene skal bl.a. beskyttes mod forsætligt drab, ødelæggelse af reder, forsætlig forstyrrelse og ægsamling. For en række specifikke fuglearter (opført på direktivets bilag I) er medlemsstaterne særligt forpligtet til at beskytte arternes levesteder samt sikre deres overlevelse og formering. Disse er primært ynglende fugle. Desuden er regelmæssigt tilbagevendende trækfuglearter særligt beskyttet i henhold til direktivets artikel 4, stk. 2.

Tranen, der er omfattet af Fuglebeskyttelsesdirektivets bilag I, er registreret inden for projektområdet og Naturstyrelsen oplyser, at den muligvis anvender området som yngle- og/eller rasteområde.

Tranen er i de seneste år gået frem antalsmæssigt i Danmark, og den foretrækker store, sammenhængende relativt uforstyrrede hede- og moseområder. Den forekommer i Danmark både som yngle- og trækfugl. Tranen trækker om foråret og efteråret over Danmark på vej til og fra dens yngleområder, hvor den påvirkes af vindretninger. Den kan ses rastende på marker og enge samt moser, hvor den søger føde. Tranen yngler i mange slags vådområder som klitheder ved kysterne, hede- og tørvemoser længere inde i landet, rørsumpe, ellesumpe m.v. I Jylland yngler den mest i ret næringsfattige naturtyper. Arten er relativt sky i yngletiden og foretrækker afsidesliggende lokaliteter med begrænset menneskelig færden, hvorfor den også er følsom over for forstyrrelser.

Naturstyrelsen oplyser, at anlægsarbejderne planlægges gennemført i efterårsperioden i dagtimerne, hvor jorden er tør, og der er gode adgangsforhold for maskiner. Samlet set vil der ved en realisering i perioder være aktivitet og færdsel med maskiner i området. Anlægsarbejdet vil være kortvarigt, midlertidigt og lokalt, hvorfor det vurderes ikke at udgøre en risiko for arten, da tranen vil kunne fortrække til andre nærliggende områder for fouragering og raste. Det vurderes i øvrigt, at anlægsarbejdet ikke er sammenfaldende med tranens yngleperiode. Efter en realisering vil projektområdet have flere våde områder og dermed et bedre potentiale for en stor bestand af padder, hvilket på sigt vil kunne øge fødeudbuddet for tranen i driftsfasen. Dermed vurderes det, at en væsentlig påvirkning af tranen og dens yngle- og rasteområder som følge af projektet kan udelukkes. Naturstyrelsen vurderer, at projektet vil kunne bidrage positivt til artens økologiske funktionalitet.

SGAV er på det foreliggende grundlag enig og vurderer, at områdets økologiske funktionalitet for trane opretholdes og at en væsentlig påvirkning på trane som følge af projektet dermed kan udelukkes.

8.3 Fredede og rødlistede arter

Der er registreret flere arter omfattet af artsfredningsbekendtgørelsens[9] §§ 14 og 15 samt rødlistede arter inden for samt i nærheden af projektområdet. Disse vil blive gennemgået i nedenstående.

8.3.1 Padder

Der er fundet butsnudet frø i en afstand af ca. 630 meter nordvest for samt ca. 720 meter sydvest for projektområdet jf. Arter.dk. Naturstyrelsen oplyser, at der findes en række mindre søer (gamle tørvegrave) og vandhuller i projektområdet, som alle kan være potentielle ynglelokaliteter for butsnudet frø.

Skrubtudse er desuden registreret i den vestlige del af projektområdet (fundet af Ringkøbing-Skjern Kommune i 2022 jf. Arter.dk), på en mark i omdrift, syd for Spildevandsgrøften (se Figur 10).

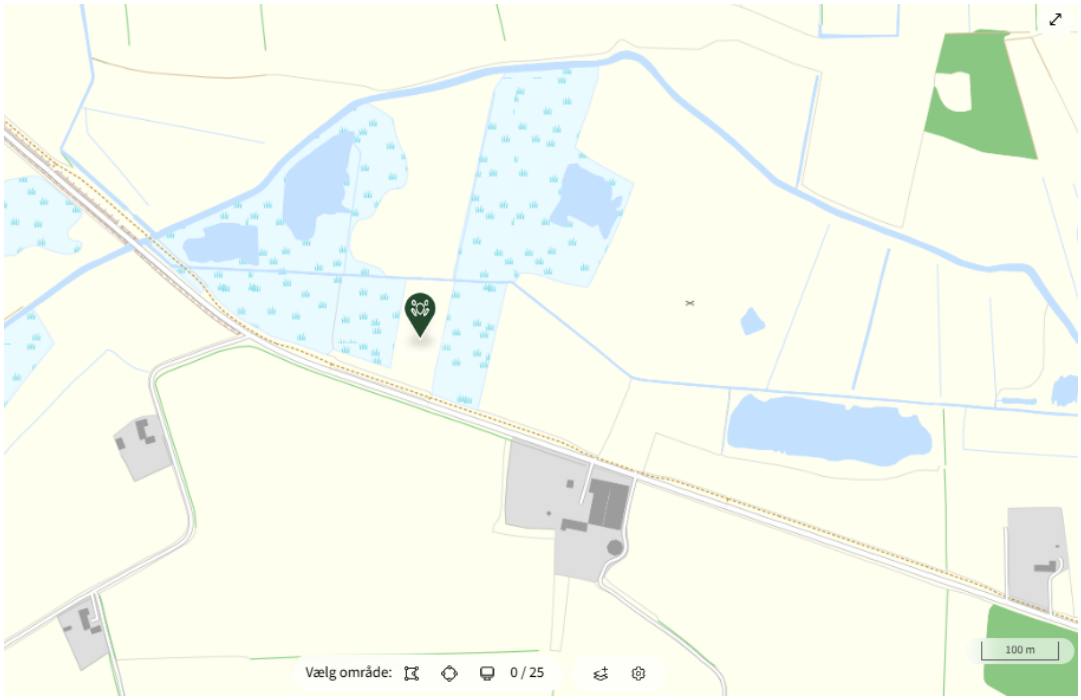

Figur 10. Fund af skrubtudse inden for projektområdet ©Arter.dk.

Butsnudet frø er jf. Naturlex[10] den mest almindelige frø i Danmark. Den foretrækker at yngle i mindre vandhuller med en lavvandet bredzone. Æggene lægges ofte i oversvømmet græsvegetation, som hurtigt opvarmes af solen. Butsnudet frø undgår helst vandhuller, hvor der er fisk og ænder, som kan æde af æg og yngel. Uden for yngletiden opholder frøerne sig på fugtige steder på land. Hvis fugtigheden er høj, kan frøerne være aktive døgnet rundt. Ellers kommer de især frem om natten og efter regn. Vinterdvalen foregår i jordhuller eller i mudderet på bunden af vandhuller. Det samme individ kan overvintre på land et år og det næste år på bunden af en dam. Fødesøgnings- og overvintringsområder skifter. Ynglestederne er vandhuller med en lavvandet bredzone. Butsnudet frø kommer allerede frem i marts. Æglægningen sker i begyndelsen af april, i milde forår endnu tidligere. De nyforvandlede frøer går på land i slutningen af juni.

[9] BEK nr. 521 af 25/03/2021 vedr. bekendtgørelse om fredning af visse dyre- og plantearter og pleje af tilstedekommet vildt (Artsfredningsbekendtgørelsen).
[10] https://www.naturhistoriskmuseum.dk/viden-forskning/naturlex/krybdyr-og-padder/butsnudet-fr%C3%B8

Jævnfør Naturlex[11] er skrubtudsen almindelig i Danmark og yngler i søer og større vandhuller. Den kan leve sammen med fisk, da haletudserne er giftige og ildesmagende, hvilket giver dem relativt få fjender. Skrubtudsen undgår dog mindre vandhuller, hvor haletudserne ædes af stor vandsalamander, der kan tåle giften. Ved at yngle i vandhuller med fisk undgår skrubtudsen konkurrence fra de fleste andre padder, som helst undgår den type vandhuller, fordi deres haletudser bliver ædt af fiskene. Det er en fordel, hvis der findes tagrør på ynglestedet, da stænglerne er velegnede til at vikle ægsnorene omkring, der er 1-5 meter lange. Skrubtudsen kan yngle i brakvand. Skrubtudsen opsøger ynglestederne fra marts til midten af april. Æggene klækker efter 10-30 dage afhængigt af temperaturen. Haletudserne forvandles til små tudser og går på land fra sidst i juni til hen i september, afhængigt af vandhullets temperatur. Efter yngletiden vandrer skrubtudsen til sommeropholdsstedet i skove, på græsarealer og i haver, ofte flere kilometer fra ynglestedet. Her graver den sig ned og kommer først frem, når temperaturen om natten er på mindst 11° C. Skrubtudser er meget trofaste over for ynglested og sommeropholdssted. Hunnerne er de første til at opsøge vinteropholdsstedet i juli-august. I midten af oktober er de fleste skrubtudser gået i vinterdvale.

Naturstyrelsen vurderer, at der er flere potentielle levesteder for hhv. butsnudet frø og skrubtudse i tilknytning til temporære vandsamlinger, sjapvandsområder og i form af søerne i projektområdet. Naturstyrelsen oplyser, at grøfterne i projektområdet er stejle brinker, relativt smalle og dermed i begrænset omfang soleksponeret. Naturstyrelsen vurderer derfor ikke, at grøfterne er egnede ynglesteder for butsnudet frø og skrubtudse. Naturstyrelsen oplyser, at der i forbindelse med projektet vil være færdsel med maskiner i projektområdet. Maskinerne vil bevæge sig med relativ lave hastigheder, hvorfor det vurderes, at risikoen for individdrab kan udelukkes. Naturstyrelsen oplyser desuden, at anlægsarbejdet gennemføres i dagtimerne i løbet af efteråret, hvor jorden er tør og der er gode adgangsforhold for maskiner. Anlægsarbejdet vil være kortvarigt, midlertidigt og lokalt, hvorfor det er Naturstyrelsens vurdering, at arbejdet ikke vil udgøre en risiko for arterne, da de vil kunne fortrække til andre nærliggende områder for fouragering og raste, ligesom risikoen for individdrab kan udelukkes. Det vurderes desuden, at anlægsarbejdet ikke er sammenfaldende med arternes yngleperiode. I driftsfasen er det Naturstyrelsens vurdering, at projektet vil skabe bedre levevilkår for padderne, butsnudet frø og skrubtudse. Det skyldes, at projektet vil bidrage til et mere sammenhængende naturområde med flere våde områder, der kan udgøre levesteder for butsnudet frø og skrubtudse.

SGAV vurderer, at individdrab på butsnudet frø og skrubtudse kan udelukkes. Det skyldes, at anlægstiltagene foretages i grøfter, vandløb og på marker i omdrift og dermed ikke berører paddernes yngle- og rastesteder bestående af vandhuller, søer og bevoksninger/skove samt foregår uden for den aktive periode for skrubtudse. SGAV vurderer således, at en væsentlig påvirkning på de fredede padder butsnudet frø og skrubtudse som følge af projektet dermed kan udelukkes.

8.3.2 Fugle

Der er registreret blishøne, krikand, knopsvane, grågås, gravand, gulspurv, stær, sangsvane, løvsanger, grønbenet rørhøne, svaleklirre, agerhøne, isfugl, vandstær, bjergvipstjert og engsnarre. Naturstyrelsen vurderer, at disse fugle muligvis anvender området som yngleområde.

Naturstyrelsen oplyser, at anlægsarbejdet planlægges gennemført i efterårsperioden i dagtimerne, hvor jorden er tør og der er gode adgangsforhold for maskiner. Anlægsarbejdet vil være kortvarigt, midlertidigt og lokalt, hvorfor det er Naturstyrelsens vurdering, at arbejdet ikke vil udgøre en risiko for fuglene, da de er mobile og vil kunne fortrække til andre nærliggende områder for fouragering og raste, ligesom risikoen for individdrab dermed også kan udelukkes. Naturstyrelsen oplyser desuden, at anlægsarbejdet ikke er sammenfaldende med arternes yngleperiode. I driftsfasen er det Naturstyrelsens vurdering, at

[11] https://www.naturhistoriskmuseum.dk/viden-forskning/naturlex/krybdyr-og-padder/skrubtudse

projektet vil skabe bedre levevilkår for fuglene, da projektet vil medføre et mere sammenhængende naturområde til gavn for de fredede og/eller rødlistede fugle.

Dermed vurderer Naturstyrelsen, at en væsentlig påvirkning af fredede og rødlistede arters yngle- og rasteområder som følge af projektet kan udelukkes. Naturstyrelsen vurderer desuden, at risiko for forsætligt individdrab og forsætlig forstyrrelse kan udelukkes under anlægs- såvel som driftsfasen samt at projektet vil kunne bidrage positivt til arternes gunstige bevaringsstatus. SGAV er på det foreliggende grundlag enig i denne vurdering.

8.3.3 Samlet vurdering for fredede og rødlistede arter

SGAV vurderer, at for arter omfattet af artsfredningsbekendtgørelsen samt rødlistede arter vil projektet ikke medføre forsætlig indfangning eller drab af individer, ødelæggelse eller indsamling af æg i naturen, eller forsætlig plukning, indsamling, afskæring, opgravning eller oprivning med rod eller ødelæggelse af plantearter. SGAV vurderer dermed, at en væsentlig påvirkning på arterne, som følge af projektet, dermed kan udelukkes.

9 § 3-beskyttet natur (naturbeskyttelsesloven)

Naturbeskyttelseslovens § 3 har til formål at beskytte naturtyperne mod ændringer i deres naturtilstand og dermed undgå udryddelse. Indenfor projektområdet og i umiddelbar tilknytning hertil er der registreret følgende § 3-beskyttede naturtyper: 19 moser, 3 enge, 1 hede, 2 overdrev og 16 søer (se Figur 11). I projektområdet udgør § 3-arealerne ca. 25 ha. Vandløbene Tim Å og Hjelmsø Strøm er desuden omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3.

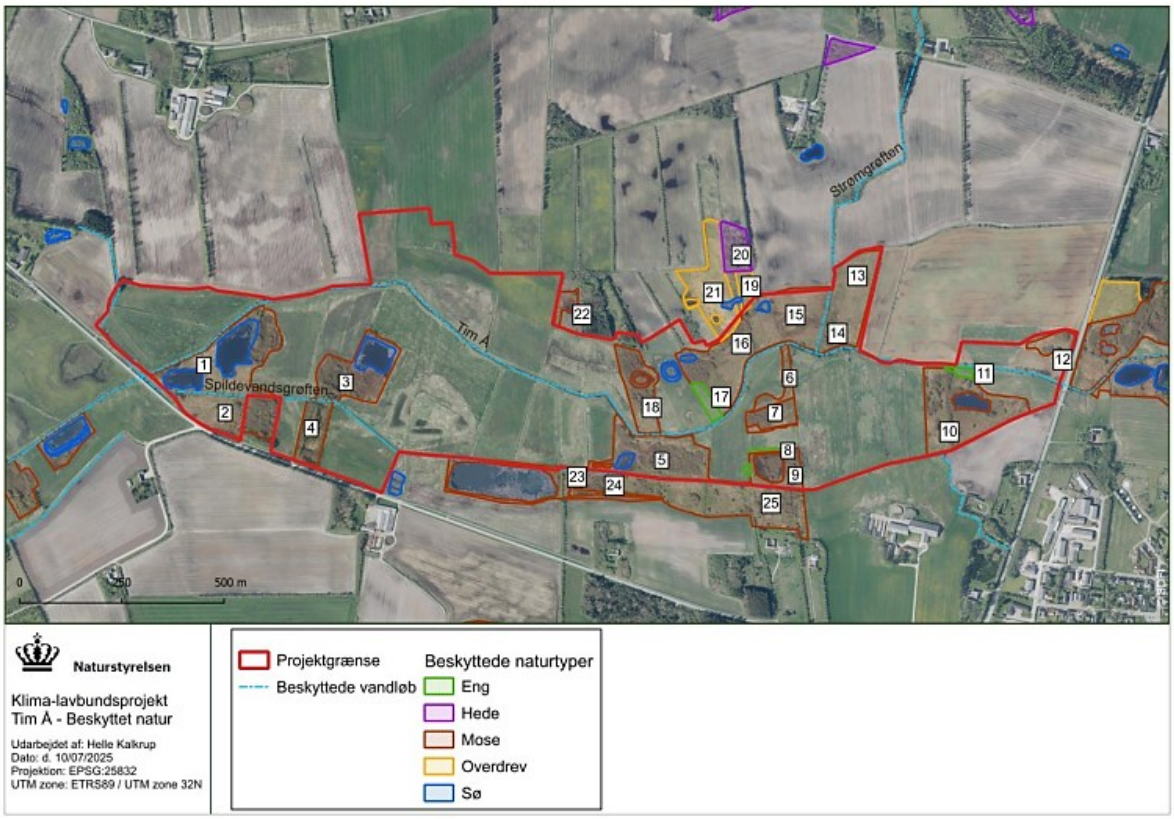

Figur 11. Kort over § 3-beskyttede naturtyper indenfor projektområdet og i umiddelbar tilknytning hertil.

Eksisterende § 3-arealer er besigtiget i 2018 af konsulentfirmaet Sweco for Ringkøbing-Skjern Kommune, som en del af en større gennemgang af § 3-arealer i kommunen. Her blev besigtiget arealer undtagen område 6, 8, og 17, som er besigtiget i 2012 og område 11, der ikke er besigtiget. De væsentligste elementer fra besigtigelsesnotaterne fremgår af nedenstående afsnit, hvor områderne 1-25 på Figur 11 gennemgås.

I forbindelse med forundersøgelsen af projektet har Ringkøbing-Skjern Kommune været på besigtigelse i projektområdet i 2022. Med baggrund i besigtigelserne fra 2018 fra Sweco og kommunens egne besigtigelser i området fra 2022 konkluderer kommunen, at naturkvaliteten i eksisterende § 3-arealer svarer til de registreringer som blev gjort i 2018. Arealernes naturkvalitet har ikke udviklet sig væsentligt over denne periode. Kommunen vurderer, at områdernes botanik er helt almindelige arter og har derfor ikke fundet steder, hvor der bør tages helt særlige hensyn ifm. anlægsarbejdet. Projektet vurderes at have en positiv effekt for områdets naturværdier, da projektets tiltag er målrettet genskabelse af områdets naturlige hydrologi. Fremadrettet forventes hele projektområdet at udvikle sig til § 3-natur.

Område 1 er af hovednaturtyperne mose og kær. Området beskrives som et heterogent mose-engareal beliggende omkring to gamle tørvegrave. Af § 3-undertyper for arealet er angivet hængesæk, højstaude-/rørsump, fugtigt krat og fattigkær. Arealet er tilstandsvurderet efter undertypen 'fattigkær' med en moderat (III) naturtilstand. Det bemærkes, at der ses en tydelig afvanding af arealet, og som trusler er angivet tilgroning.

Område 2 er af hovedtyperne mose og kær. Området beskrives som bestående af en gammel pilemose og en tilgroet tidligere fersk eng. Af § 3-undertyper for arealet er angivet højstaude-/rørsump og fugtigt krat. Arealet er tilstandsvurderet efter undertypen fattigkær med en moderat (III) naturtilstand. Det bemærkes, at der ses en tydelig afvanding af arealet, og som trusler er angivet tilgroning og afvanding.

Område 3 er af hovedtyperne mose og kær. Området beskrives som tidligere tørvegrave, som nu er præget af pilekrat og hængesæk. Af § 3-undertyper for arealet er angivet hængesæk, højstaude-/rørsump, fugtigt krat og fattigkær. Arealet er tilstandsvurderet efter undertypen fattigkær med en moderat (III) naturtilstand. Det bemærkes, at der ses en tydelig afvanding af arealet, og som trusler er angivet tilgroning.

Område 4 er af hovedtyperne mose og kær. Området beskrives som et artsfattigt og opgivet engområde, som er præget af naturlig mosevegetation. Af § 3-undertyper for arealet er angivet højstaude-/rørsump og fugtigt krat. Arealet er tilstandsvurderet efter undertypen højstaude-/rørsump med en ringe (IV) naturtilstand. Det bemærkes, at der ses en udbredt afvanding af arealet, og som trusler er angivet tilgroning og dræning og yderligere beplantning.

Område 5 er af hovedtyperne mose og kær. Området beskrives som et varieret moseområde med meget våde partier i gamle tørvegrave. Af § 3-undertyper for arealet er angivet hængesæk, højstaude-/rørsump, fugtigt krat og fattigkær. Arealet er tilstandsvurderet efter undertypen fattigkær med en moderat (III) naturtilstand. Det bemærkes, at der ses en tydelig afvanding af arealet, og som trusler er angivet afvanding og især tilgroning.

Område 6 er af hovedtyperne mose og kær. Området har en dårlig (V) naturtilstand.

Område 7 er af hovedtyperne mose og kær. Området beskrives som et artsfattigt og eutrofieret moseområde. Af §3-undertyper for arealet er angivet højstaude-/rørsump og fugtigt krat. Arealet er tilstandsvurderet efter undertypen højstaude-/rørsump med en ringe (IV) naturtilstand. Det bemærkes, at der ses en udbredt afvanding af arealet, og som trusler er angivet afvanding og især tilgroning.

Område 8 er af hovedtypen fersk eng. Arealet er tilstandsvurderet efter undertypen kultureng med en moderat (III) naturtilstand. Det bemærkes, at arealet dengang blev afgræsset, og at der ikke blev noteret nogen særlig trussel til området.

Område 9 er af hovedtyperne mose og kær. Området beskrives som et tæt, mørkt og artsfattigt moseområde. Af § 3-undertyper for arealet er angivet højstaude-/rørsump og fugtigt krat. Arealet er tilstandsvurderet efter undertypen fugtigt krat med en moderat (III) naturtilstand. Det bemærkes, at der ses en tydelig afvanding af arealet, og som trusler er angivet dræning og tilgroning.

Område 10 er af hovedtyperne mose og kær. Området beskrives som mosaik af artsfattig højstaude- og pilemose med steder af eng-karakter. Af § 3-undertyper for arealet er angivet højstaude-/rørsump og fugtigt krat. Arealet er tilstandsvurderet efter undertypen højstaude-/rørsump med en moderat (III) naturtilstand. Det bemærkes, at der ses en udbredt afvanding af arealet, og som trusler er angivet tilgroning.

Område 11 er registreret som et § 3-beskyttet engområde, men der foreligger ikke nogen besigtigelse.

Område 12 er af hovedtyperne mose og kær. Området beskrives som en artsfattig og eutrofieret højstaude- og pilemose. Det noteres desuden, at drængrøften afvander området mod vest. Af § 3-undertyper for arealet er angivet højstaude-/rørsump og fugtigt krat. Arealet er tilstandsvurderet efter undertypen højstaude-/rørsump med en ringe (IV) naturtilstand. Det bemærkes, at der ses en udbredt afvanding af arealet, og som trusler er angivet tilgroning, afvanding og eutrofiering.

Område 13 er jf. kortmaterialet registreret som § 3-beskyttet mose, men besigtigelsesnotatet beskriver området som fersk eng. Området beskrives her som artsfattig eng drevet med slet. Af § 3-undertyper for arealet er angivet natureng og kultureng med en ringe (IV) naturtilstand.

Område 14 er af hovedtyperne mose og kær. Området beskrives som en ugræsset, lille og fugtig højstaude- og pilemose omgivet af ferske enge. Af § 3-undertyper for arealet er angivet rigkær, højstaude-/rørsump og fugtigt krat. Arealet er tilstandsvurderet efter undertypen rigkær med en moderat naturtilstand. Det bemærkes, at der ses en nogen afvanding af arealet, og som trusler er angivet tilgroning.

Område 15 er jf. kortmaterialet registreret som § 3-beskyttet mose, men besigtigelsesnotatet beskriver området som fersk eng. Området beskrives her generelt artsfattigt areal med slet og varierende fugtighed. Af § 3-undertyper for arealet er angivet natureng og kultureng med en ringe (IV) naturtilstand.

Område 16 er af hovedtyperne mose og kær. Området beskrives som et overgangsfattigkær og natureng. Af § 3-undertyper for arealet er angivet fattigkær, højstaude-/rørsump og fugtigt krat. Arealet er tilstandsvurderet efter undertypen fattigkær med en moderat (III) naturtilstand. Det bemærkes, at der ses en udbredt afvanding af arealet, og som trusler er angivet tilgroning og udtørring.

Område 17 er af hovedtypen fersk eng. Arealet er tilstandsvurderet efter undertypen kultureng med en ringe (IV) naturtilstand.

Område 18 af hovedtyperne mose og kær. Området beskrives som en blandet højstaude- og pilemose i overgang mellem mose og eng. Af § 3-undertyper for arealet er angivet højstaude-/rørsump og fugtigt krat. Arealet er tilstandsvurderet efter undertypen fugtigt krat med en ringe (IV) naturtilstand. Det bemærkes, at der ses en nogen afvanding af arealet, og som trusler er angivet tilgroning.

Udenfor, i direkte forbindelse med projektområdet, ligger områderne 19 og 21 registreret som overdrev, område 20 er registreret som hede og områderne 22-25 er registreret som mose. Disse arealer ligger i højere kote end projektområdet. Da projektgrænsen er fastlagt efter, at der skal være uændrede afvandingsforhold udenfor projektområdet, vil disse områder ikke blive påvirket af projektrealiseringen.

Der er desuden registreret 10 søer af varierende størrelse indenfor projektafgrænsningen, som ikke vurderes at blive påvirket negativt af projektet. Indenfor projektområdet er vandløbene Tim Å, Spildevandsgrøften og Strømgrøften registreret som § 3-beskyttede vandløb. Tim Å og Strømgrøften påvirkes ikke af projektet. En mindre del af Spildevandsgrøften forlægges for at sikre muligheden for det fortsatte vedligehold af spilvandsgrøften.

9.1 Påvirkninger fra anlægsfasen

Naturstyrelsen oplyser, at projektets gennemførelse omfatter lukning af grøfter og dræn, herunder anlægsarbejde nær naturarealer, der er § 3-beskyttet. Anlægsarbejdet udføres med en minigraver eller lign. materiel med lavt dæktryk. Desuden vil anlægsarbejdet på de enkelte lokaliteter have en meget begrænset geografisk udbredelse og foregå i løbet af få dage. Naturstyrelsen oplyser, at der ikke vil opstå strukturskader i forbindelse med anlægsarbejdet, der vil påvirke de § 3-beskyttede naturtyper. Naturstyrelsen har været i dialog med Ringkøbing-Skjern Kommune, der vurderer, at der ikke er steder, der bør tages helt særlige hensyn ifm. anlægsarbejdet.

Projektets gennemførelse vil medføre tilstandsændringer på § 3-beskyttet natur. Alle tilstandsændringer, herunder hævning af vandstanden, forudsætter Ringkøbing-Skjern Kommunes dispensation, jf. naturbeskyttelseslovens § 3, jf. § 65, stk. 2. Naturstyrelsen har søgt Ringkøbing-Skjern Kommune om dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 3 og oplyser, at kommunen er positivt indstillet overfor den generelle vandstandshævning indenfor projektområdet.

9.2 Påvirkninger fra driftsfasen

Naturstyrelsen oplyser, at der ikke vil være behov for aktiviteter i driftsfasen som følge af hydrologiindsatserne i nærværende projekt. Generelt vil en mere naturlig hydrologi påvirke de våde naturtyper positivt, da disse påvirkes negativt af afvanding. Flere af de § 3-beskyttede moser inden for projektområdet beskrives på nuværende tidspunkt med tegn på afvanding.

Det er Naturstyrelsens vurdering, at påvirkningen af tørre naturtyper, som følge af hydrologiindsatserne, har en meget begrænset udstrækning og påvirkning på de enkelte dellokaliteter, da påvirkningen primært vil ske, hvor der er lavninger i terrænet. På de dele af de tørre naturtyper som fersk eng, hvor de hydrologiske forhold ændres som følge af hydrologiindsatsen, kan vegetationen ændre sig i retning af mere våd natur.

Det er Naturstyrelsens vurdering, at der hverken vil være aktiviteter eller emissioner fra projektet i driftsfasen, som kan påvirke naturområderne omfattet af § 3-beskyttelsen væsentligt.

9.3 Samlet vurdering af påvirkninger på § 3 beskyttet natur

Sammenfattende vurderer Naturstyrelsen, at miljøpåvirkningerne i anlægs- og driftsfasen ikke er væsentlige for § 3-beskyttet natur.

SGAV vurderer på det foreliggende grundlag, at projektets anlægs- og driftsfase ikke vil medføre væsentlige påvirkninger af naturområderne omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3. SGAV vurderer, at der ikke er risiko for permanente tilstandsændringer eller udledning af forurenende stoffer til nærliggende § 3-beskyttede naturtyper. Projektet medfører ikke emissioner eller risiko for udledning af vand til nærliggende § 3-beskyttede naturtyper, herunder vandløb. Projektet vurderes heller ikke at forhindre passage for fauna til nærliggende naturområder.

10 Støv, støj og vibrationer, lys, luft og lugt

Naturstyrelsen oplyser, at anlægsperioden vil have en varighed på ca. 3-4 mdr. for det samlede projekt. Anlægsarbejdet følger Ringkøbing-Skjern Kommunes forskrifter for støv-, støj- eller vibrationsfrembringende, midlertidige aktiviteter[12], herunder at alle støjende aktiviteter kun må foregå på hverdage fra mandag-fredag mellem kl. 7-18 (normal arbejdstid).

I anlægsfasen vil projektet i mindre grad medføre gener i form af støv, støj og vibrationer fra de maskiner, der skal flytte jord ned i grøfterne, afbryde dræn, etablere pumpe m.v. Jord flyttes meget lokalt fra balke til grøft, emission fra entreprenørmaskiner er meget kortvarig og lokal. Afstanden fra projektområdet til nærmeste nabo er ca. 125 m. Naturstyrelsen vurderer, at gener i form af støj-, støv-og/eller vibrationer vil være midlertidige, kortvarige og sammenlignelige med aktivitetsniveauet fra den nuværende landbrugsdrift, som har været på arealerne inden for projektområdet indtil nu.

Projektet vurderes ikke at medføre lugt- eller lysgener i anlægsfasen ift. naboer/omkringboende, da arbejdet udføres i dagtimerne uden lyssætning og der ikke vil være væsentlige emissioner fra entreprenørmaskiner sammenholdt med arbejdstiderne og afstande til nærmeste nabo/bebyggelse som beskrevet ovenfor.

Naturstyrelsen oplyser, at projektet ikke medfører støv, støj og/eller vibrationsgener i driftsfasen, ligesom der ikke vil komme lugt- eller lysgener fra projektet i driftsfasen. Den eneste aktivitet i driftsfasen er evt. oprensning af grøfter og vandløb. Dette sker fra arealerne som i dag og vil være en meget begrænset aktivitet, som ikke vil føre til en væsentlig påvirkning ift. parametrene støv, støj, vibrationer, lys, lugt, lys ressourcer affald eller spildevand. I driftsfasen vil vedligeholdelsesarbejderne være mindre end de aktiviteter, der er forbundet med den eksisterende drift.

SGAV vurderer, at projektet samlet set ikke vil medføre væsentlige negative påvirkninger fra støv, støj, vibrationer, lys, luft eller lugt i hverken anlægs- eller driftsfasen. Eventuelle gener forbundet med projektet vil være knyttet til anlægsfasen men er af kortvarig karakter og ikke væsentlige for nærområdet og de omkringboende.

11 Ressourcer, affald og spildevand

I anlægsfasen tilføres der ikke råstoffer og der genereres ikke spildevand. Affald fra projektet vil bestå i gamle drænrør eller lignende. Affaldet afhændes efter gældende lov og på nærmeste godkendte modtagestation. Projektet medfører desuden ikke forbrug af råstoffer, genererer ikke affald og udleder ikke spildevand i driftsfasen. I driftsfasen vil vedligeholdelsesarbejderne være mindre end de aktiviteter, der er forbundet med den eksisterende drift. Der er ingen færdigvarer eller restprodukter i driftsfasen, som kan frigives til miljøet.

SGAV vurderer på baggrund af Naturstyrelsens oplysninger, at anvendelse af råstoffer i projektet er begrænset til det nødvendige og at bortskaffelse af affald kan ske efter gældende regler på området uden væsentlige negative påvirkninger på miljøet.

12 Jordforurening

Der er ikke registreret kortlagte jordforureninger inden for projektområdet og projektområdet er ikke omfattet af kommunens områdeklassificering. De nærmeste registrerede forurenede områder er 4 mindre V1-forurerenede områder i Tim by i en afstand af 300-500 meter sydøst for projektområdet.

[12] https://www.rksk.dk/Files/Files/Borger/Bolig-byggeri-flytning/Forskrift_midlertidig_aktivitet_24_juni_2014.pdf

Naturstyrelsen oplyser, at der jf. Danmarks Arealinformation ikke er registreret forurenede grunde, industri eller lossepladser indenfor projektområdet. Idet en andel af projektarealerne har været anvendt til egentlig landbrugsdrift, har der ikke været deponeret gift, kemikalier eller lignende stoffer på arealet. Ringkøbing-Skjern Kommune har oplyst, at der ikke er udbragt spildevandsslam eller andre affaldsprodukter på projektarealerne. Andre affaldsprodukter kan være procesvand fra f.eks. fødevareindustrien eller afgasset gødning fra biogasproduktion. Pesticider har givetvis været anvendt på arealer i omdrift i overensstemmelse med gældende regler for landbrugsdrift på disse typer arealer. Lovgivningen har sikret, at der ikke har været udbragt pesticider på de resterende arealkategorier. Projektet vurderes derfor ikke at medføre mobilisering af miljøfarlige forurenende stoffer.

Da der ikke er registreret kortlagte jordforureninger indenfor projektområdet, da området ikke er omfattet af kommunens områdeklassificering og projektet ikke vurderes at medføre mobilisering af miljøfarlige forurenende stoffer, vurderer Naturstyrelsen, at projektet ikke vil medføre mobilisering af jordforurening, der kan påvirke grundvandsforekomster væsentligt i anlægsfasen eller i driftsfasen.

SGAV vurderer på det foreliggende grundlag, at projektet ikke vil medføre jordforurening eller mobilisering af jordforurening på en sådan måde, at det potentielt kan påvirke nærliggende jorde. I vurderingen har SGAV lagt vægt på, at eventuelt forurenet jord håndteres i overensstemmelse med jordflytningsbekendtgørelsen, og at flytning af jord fra områdeklassificerede områder samt V1- og V2-kortlagte matrikler anmeldes til Ringkøbing-Skjern Kommune. I driftsfasen har klima-lavbundsprojektet ingen emissioner eller aktiviteter, der kan mobilisere jordforureninger.

13 Drikkevandsinteresser og drikkevandsindvinding

Naturstyrelsen oplyser, at ca. 1/3 af projektområdet mod øst ligger i et område med drikkevandsinteresser men udenfor område med særlige drikkevandsinteresser (se Figur 12). På de dele af de tørre naturtyper som fersk eng, hvor de hydrologiske forhold ændres som følge af hydrologiindsatsen, kan vegetationen ændre sig i retning af mere våd natur. Genskabelse af naturlig hydrologi vil resultere i en reduktion i nitratudvaskningen til grundvandsforekomsterne i området.

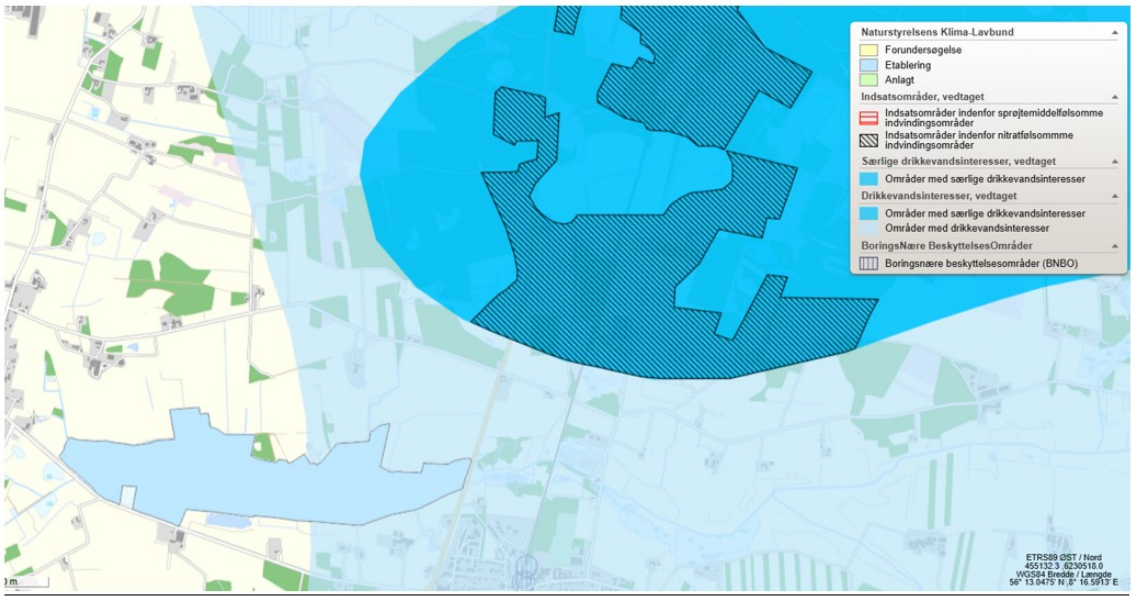

Figur 12. Projektområdets placering (lyseblå polygon) ift. områder med særlige drikkevandsinteresser og nitratfølsomme indvindingsområder (tyrkis og skraveret).

Nord for projektområdet findes både nitratfølsomme indvindingsområder (NFI) og områder med særlige drikkevandsinteresser. Området ligger opstrøms og uden for Tim Å-projektarealet, og vurderes derfor ikke at blive påvirket af projektets tiltag. De nærmeste boringsnære beskyttelsesområder (BNBO) ligger udenfor projektarealet - i landsbyen Tim, ca. 1,5 km sydøst for projektarealet (se Figur 13). Der indvindes vand fra området omkranset med blåt og der er ikke overlap med hverken projektet eller det nitratfølsomme område.

Figur 13. Projektområdets placering (lyseblå polygon) ift. boringsnære beskyttelsesområder, BNBO (blå skraverede cirkler) og nitratfølsomme indvindingsområder (brun skraveret).

Tim Vandværk har tre aktive indvindingsboringer (se Tabel 9), etableret i perioden 1968-1987 med filterdybder mellem 99-121 m.u.t. (meter under terræn). Indvindingstilladelsen er på 120.000 m³/år. Ifølge GEUS' redegørelse for Tim og Spjald Vandværker (2015) indvinder vandværket fra det nedre miocæne magasin, hvor der ikke er problemer med nitrat.

Tabel 9. Indvindingsboringer ved Tim Vandværk.

Boringsnr. (DGU)	Etableringsår	Filterdybde (m.u.t.)
83.1047	1968	101-121
83.1056	1971	103-121
83.1387	1987	99-120

Projektets gennemførelse vil ikke hverken i anlægs- eller driftsfasen påvirke tilstanden af grundvandforekomster med drikkevandsinteresser eller boringsnære beskyttelsesområder væsentligt. Projektets tiltag forventes at understøtte grundvandsbeskyttelse, de lokale drikkevandsinteresser samt drikkevandsindvindingen.

13.1 Samlet vurdering af påvirkninger på drikkevandsinteresser

SGAV vurderer på det foreliggende grundlag, at projektet ikke vil medføre væsentlig påvirkning af drikkevandsinteresser og drikkevandsindvinding, herunder heller ikke fra jordforurening. Det skyldes pro-

jektets karakter, afstande til særlige drikkevandsinteresseområder og at eventuelt forurenet jord håndteres i overensstemmelse med jordflytningsbekendtgørelsen. I driftsfasen har projektet ingen emissioner eller aktiviteter, der kan mobilisere jordforureninger eller på anden måde væsentligt påvirke drikkevandsinteresser og/eller -indvinding. SGAV vurderer, at projektet ikke vil påvirke drikkevandsinteresser eller -indvinding væsentligt.

14 Kystnærhedszonen

Formålet for kystnærhedszonen er, at de åbne kyster fortsat kan udgøre en væsentlig naturværdi og landskabelig værdi i området. SGAV vurderer, at projektet ikke er i strid med kystnærhedszonens bestemmelser, da projektområdet ligger i en afstand af 1,8 km fra kystnærhedszonen.

15 Oversvømmelsesrisici

Projektområdet er placeret inden for område, der i Kommuneplan 2021-2033 for Ringkøbing-Skjern Kommune er udpeget som område, der kan blive udsat for oversvømmelse. Der findes ingen bygninger inden for projektområdet og projektet indebærer ikke etablering af nybyggeri, der kan påvirkes af projektet. Projektgrænsen er afsat så det sikres, at de projekterede tiltag ikke giver anledning til ændrede afvandingsforhold uden for projektområdet men kun forhøjet vandstand i projektområdet. SGAV vurderer, at projektet ikke er i strid med udpegningen med oversvømmelsesrisici, idet projektet understøtter, at området fastholdes som lavbundsareal og ikke medfører byggeri.

16 Nærmeste fredning

Projektområdet krydser ikke fredede områder. Nærmeste fredede område er Tim Kirke, som ligger ca. 490 meter nordvest fra projektområdet. Ifølge fredningskendelsen (nr. 01524.00) er formålet med fredningen, at arealerne ikke må bebygges eller beplantes, ligesom der heller ikke på arealerne må graves grus eller anbringes transformatorstationer, telefon- og telegrafmaster o. lign. derpå ej opsættes skure, udsalgssteder, isvogne, vogne til beboelse eller opbevaring af redskaber eller lign. skønhedsforstyrrende genstande. Projektet vurderes ikke at være i strid med fredningens formål eller i øvrigt påvirke det fredede område på baggrund af afstanden hertil.

17 Reservater og naturparker

Projektområdet ligger uden for natur- og vildtreservater og naturnationalparker. Nærmeste natur- og vildtreservat (Vest Stadil Fjord) ligger i en afstand af ca. 5,7 km vest for projektområdet. Vildtreservatet, Vest Stadil Fjord, har til formål at sikre området som raste- og fourageringsområde for vandfugle. Reservatbestemmelserne begrænser jagt i området.

SGAV vurderer på det foreliggende grundlag, at projektet ikke svækker bestanden af vildtlevende fugle eller pattedyr, hvorfor projektet hverken i anlægs- eller driftsfasen vil være i strid med eller til hinder for etableringen af reservater, naturparker eller lignende områder til beskyttelse af natur og biodiversitet. SGAV har ikke kendskab til faktiske planer herom inden for projektområdet.

18 Bygge- og beskyttelseslinjer samt råstofgraveområder

Projektområdet er omfattet af åbeskyttelseslinje, fortidsmindebeskyttelseslinje, beskyttede sten- og jorddiger samt skovbyggelinje.

18.1 Åbeskyttelseslinjen

Langs Tim Å og inden for projektområdet er udpeget en åbeskyttelseslinje. Indenfor åbeskyttelseslinjen oplyser Naturstyrelsen, at grøfter vil blive lukket og dræn vil blive blokeret, en pumpebrønd vil blive flyttet og der etableres overrislingszoner. Projektets gennemførelse omfatter bl.a. en mindre terrænregulering inden for åbeskyttelseslinjen og forudsætter derfor dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 16. Naturstyrelsen har søgt Ringkøbing-Skjern Kommune om dispensation til terrænreguleringen. Naturstyrelsen oplyser, at kommunen er positivt indstillet over for terrænreguleringen inden for åbeskyttelseslinjen, herunder opfyldninger af grøfter mv. Styrelsen for Grøn Arealomlægning vurderer, at projektet hverken i anlægs- eller driftsfasen vil medføre væsentlige påvirkninger inden for åbeskyttelseslinjen.

18.2 Fortidsmindebeskyttelseslinjen

Inden for projektområdet ligger et fredet fortidsminde, det middelalderlige voldsted Timgård (180413-23). Fortidsmindet er omgivet af et fredet fortidsmindeareal samt en 100 meter beskyttelseslinje og er beliggende i et kulturarvsareal (se Figur 14). Slots og Kulturstyrelsen er ansvarlig myndighed for fredede fortidsminder. ArkVest-Arkæologi Vestjylland har det arkæologiske ansvar i Ringkøbing-Skjern Kommune. Nationalmuseet og Slots- og Kulturstyrelsen er myndighed på Timgård. Arealerne ved Timgård forvaltes af Ringkøbing-Skjern Kommune.

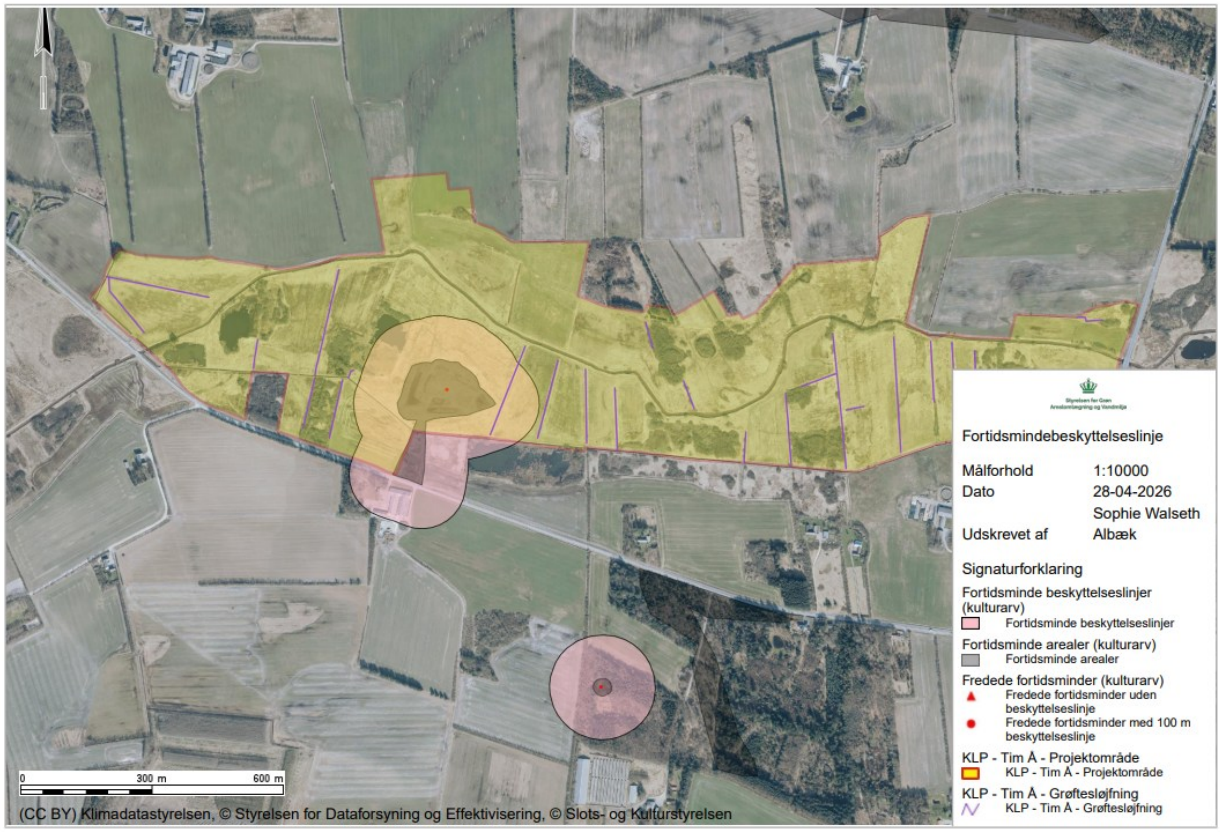

Figur 14. Kort over fredet fortidsminde (rød prik) med 100 meter beskyttelseslinje (lyserød markering) inden for projektområdet med angivelse af grøftelukninger.

Naturstyrelsen oplyser, at der i forbindelse med projektet skal foretages en blokering af en nærliggende grøft, der er beliggende ca. 15 meter fra fortidsmindearealets afgrænsning samt inden for fortidsmindebeskyttelseslinjen. Grøften vil blive fyldt op med overskudsjord fra et andet sted i projektområdet og

således ikke af jordskrab inden for beskyttelseslinjen. Det er Naturstyrelsens vurdering, at projektet ikke vil medføre væsentlige påvirkninger af fortidsmindet, idet der ikke vil være permanent vandspejl inden for kulturarvsarealet, bortset fra en mindre sø vest for grøftesløjfning 14 (se sø med en rød cirkel omkring på Figur 15), som allerede findes i dag.

Naturstyrelsen har ansøgt Slots- og Kulturstyrelsen om dispensation til ændring af vandstanden ved Timgaards Voldsted. Slots- og Kulturstyrelsen har den 16. juni 2026 meddelt dispensation til det ansøgte, da styrelsen har vurderet, at en begrænset grundvandsstigning omkring det ubebyggede voldsted ikke kan få nogen negativ indvirkning hverken på fortidsmindets bevaring eller på oplevelsen af det (se bilag 6). I bedste fald kan det planlagte projekt gavne bevaringsforholdene for eventuelle trækonstruktioner mv. samt bringe fortidsmindet tættere på den oprindelige tilstand, hvor borgen af forsvarshensyn lå omgivet af sump.

Slots- og Kulturstyrelsen oplyser, at alle eventuelle skader på fortidsmindet, opstået som følge af dispensationen, straks skal meldes til Slots- og Kulturstyrelsen, Center for kulturarv samt at skader reetableres for ejers regning.

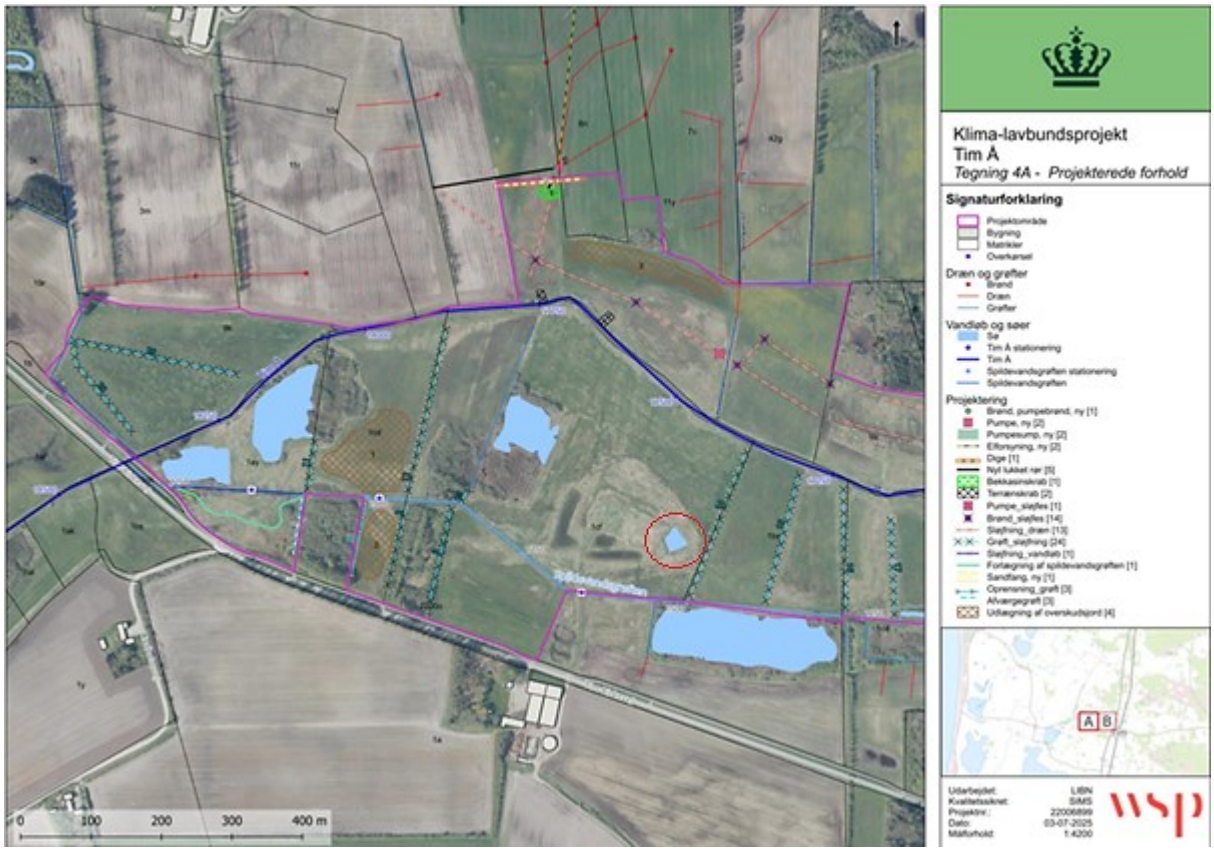

Figur 15. Kort over fremtidige hydrologiske forhold som følge af projektets realisering.

Projektet kræver en dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 18 ved Ringkøbing-Skjern Kommune, da der foretages en tilstandsændring inden for fortidsmindebeskyttelseslinjen i form af en sløjfning af grøft 14. Naturstyrelsen oplyser, at kommunen er positivt indstillet over for sløjfning af grøft 14 samt ændring af vandstand inden for fortidsmindebeskyttelseslinjen.

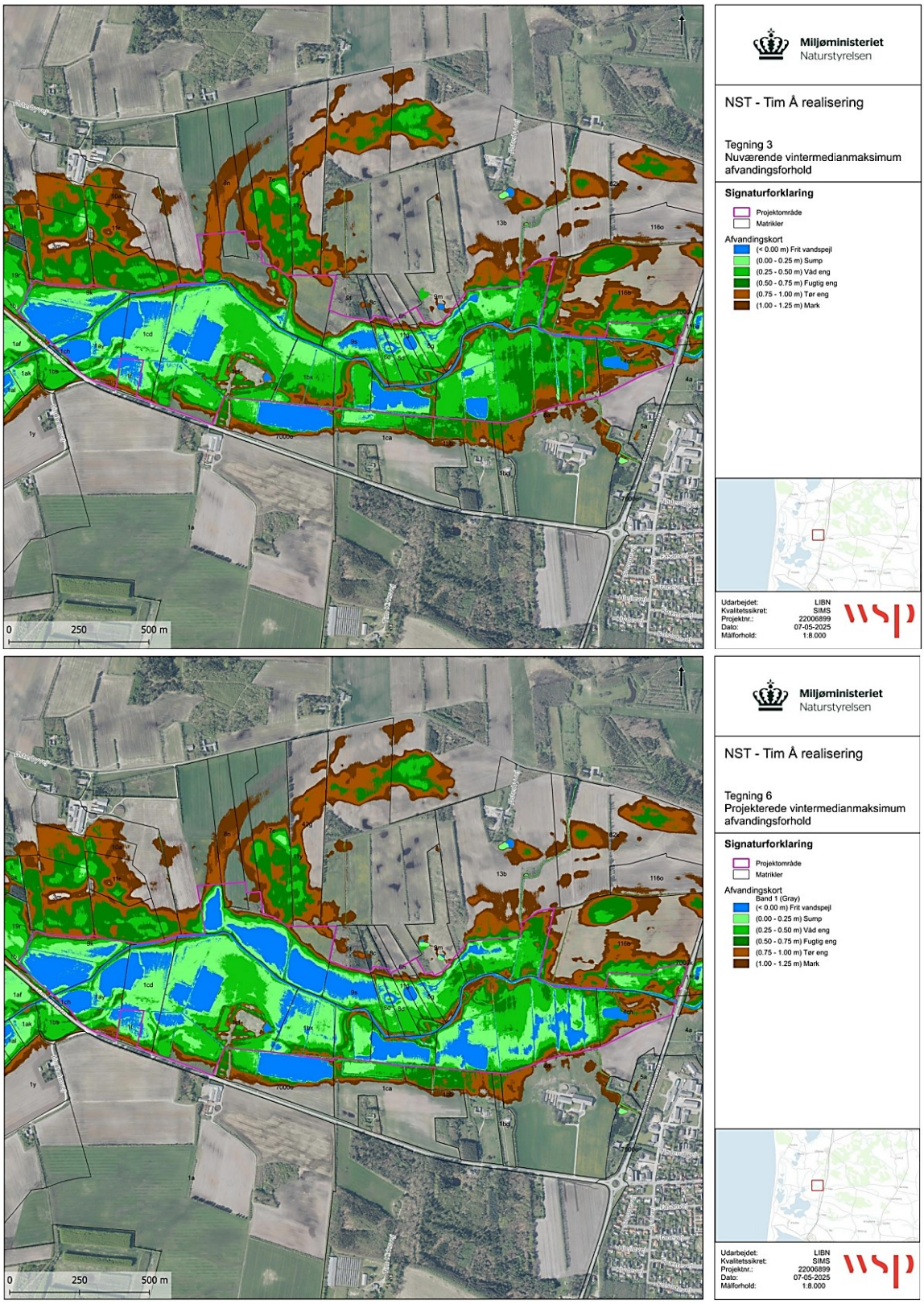

Figur 16. Kort over nuværende afvandingsforhold (øverst) i forhold til fremtidige afvandingsforhold (nederst). Begge kort illustrerer vintermedianmaksimum.

SGAV vurderer, at projektet hverken i anlægs- eller driftsfasen vil medføre væsentlige påvirkninger inden for fortidsmindebeskyttelseslinjen. Eneste projekttiltag inden for fortidsmindebeskyttelseslinjen er sløjfning af en grøft. Grøftelukningen og dermed gravearbejdet i forbindelse med anlægsfasen foretages uden for selve fortidsmindearealet men inden for fortidsmindebeskyttelseslinjen. Der ses under nuværende afvandingsforhold allerede frit vandspejl i det pågældende område i forhold til sommermiddel og vintermedianmaksimum. Vintermedianmaksimum angiver den midterste værdi af de maksimale årlige vintervandføringer og er dermed et gennemsnitligt maksimum for vintersæsonen. Sammenholdes de nuværende- med de fremtidige afvandingsforhold (se Figur 16) vurderer SGAV, at projektet vil medføre en mindre tilstandsændring, i form af udvidelse af et eksisterende område med permanent vandspejl som følge af vådlægningen, inden for fortidsmindebeskyttelseslinjen. SGAV vurderer ikke, at denne mindre tilstandsændring vil medføre væsentlig påvirkning af det fredede fortidsminde.

18.3 Beskyttede sten- og jorddiger

Inden for projektområdet ligger 240 meter beskyttede sten-og jorddiger i den nordvestlige del af projektområdet. Projektets gennemførelse vil ikke medføre en tilstandsændring for de ca. 240 meter beskyttet dige, der er i projektområdet, og forudsætter derfor ikke en dispensation.

Det er SGAVs vurdering, at de beskyttede sten- og jorddiger ikke vil blive påvirket væsentligt at nærværende projekt, da der ikke foretages anlægstiltag i nærheden heraf og da digerne er beliggende uden for fremtidige hydrologiske effektområder.

18.4 Skovbyggelinjen

Projektområdet overlapper med ca. 1,4 ha af skovbyggelinjen for Kogsgård Plantage. Skovbyggelinjen gælder for private skove med et sammenhængende areal på mindst 20 ha samt for alle offentlige skove, jf. naturbeskyttelseslovens § 17. Projektets gennemførelse vil ikke medføre ny bebyggelse og forudsætter derfor ikke en dispensation fra naturbeskyttelseslovens § 17.

19 Arealanvendelse og landskabspåvirkning

Det ansøgte projekt er beliggende i landzone uden for lokalplanlagt område. Ved Tim by, ca. 200 meter sydøst for projektområdet, ligger et område omfattet af lokalplan 03.016. Grundet afstanden hertil samt projektets omfang og karakter, vurderes lokalplanområdet ikke påvirket af nærværende projekt. Tim by er desuden udlagt som hhv. boligområde, erhvervsområde og område til offentlige formål i kommuneplanrammen. Syd for Tim er der desuden udpeget område til tekniske anlæg og trafikanlæg.

Inden for projektområdet gælder følgende kommunale udpegninger jf. Ringkøbing-Skjern Kommuneplan 2021-2033:

Geologiske bevaringsværdier
Økologiske forbindelser
Større sammenhængende landskaber
Kulturhistoriske bevaringsværdier
Lavbundsareal
Skovrejsningsområde

19.1 Geologiske bevaringsværdier

Inden for områder med nationale geologiske interesser, hvor områder med geologiske bevaringsværdier hører under, skal hensynet til geologien tillægges stor vægt, så landskabsformer og blottede profiler,

som afspejler landskabets opbygning og de geologiske processer, bevares og beskyttes. Gravning, bebyggelse, tekniske anlæg, skovplantning, terrænopfyldning og lignende, som slører eller ødelægger landskabets dannelsesformer, skal undgås.

En lille del (ca. 0,4 ha) af projektområdet mod øst er beliggende inden for område med geologiske bevaringsværdier. Da projektet hverken indebærer byggeri eller anlæg, skovplantning, terrænopfyldning eller lignende, der slører eller ødelægger landskabets dannelsesformer men derimod genopretter naturlig hydrologi inden for projektområdet, vurderer SGAV, at projektet er foreneligt med de geologiske bevaringsværdier.

19.2 Økologiske forbindelser

Arealer, der skaber sammenhæng i naturen ved at binde naturområder sammen og skabe et netværk af levesteder for dyr og planter. Disse forbindelser kan være vandløb, våde og tørre naturområder, kystnære områder, skovbryn og læhegn, samt mere åbne arealer som græsningsarealer. Formålet er at forbedre biodiversiteten og skabe et mere robust økosystem. Da projektets formål er at genskabe naturlig hydrologi, understøtter projektet de udpegede økologiske forbindelser.

19.3 Større sammenhængende landskaber

I de større sammenhængende landskaber skal beskyttelse af landskabets kulturværdier og visuelle sammenhænge prioriteres højt. Derfor skal de større sammenhængende landskaber så vidt muligt friholdes for nye, større tekniske anlæg og større byggerier, der udgør en væsentlig barriere for oplevelsen af de sammenhængende landskaber. Da projektet hverken indebærer byggeri eller anlæg, vurderer SGAV, at projektet er foreneligt med udpegningen af større sammenhængende landskaber.

19.4 Kulturhistoriske bevaringsværdier

Inden for værdifulde kulturmiljøer skal det så vidt muligt undgås at inddrage areal til formål, der kan forringe de bærende kulturhistoriske værdier. Det skal tilstræbes, at eventuelle nye anlæg og bebyggelser bliver udformet og placeret, så der vises særlige hensyn over for de bestående bevaringsværdier og sammenhænge, og at der ikke sker en forringelse af oplevelsen, kvaliteten eller forståelsen af de bærende kulturhistoriske værdier. En mindre del (ca. 3,2 ha) af projektområdet er omfattet af kulturhistoriske bevaringsværdier. SGAV vurderer, at projektet er foreneligt med denne udpegning, da vådlægning af arealet ikke vurderes at forringe de kulturhistoriske værdier. Se vurdering af påvirkning af det fredede fortidsminde, Timgård, i afsnit 18.

19.5 Lavbundsareal

De udpegede lavbundsarealer, som er potentielt egnede til vådområder, friholdes fra bebyggelse, der vil kunne vanskeliggøre eller forhindre etablering af vådområder. Der kan ikke meddeles landzonetilladelse til byggeri og anlæg med videre, som kan forhindre, at det naturlige vandstandsniveau kan genskabes i disse lavbundsarealer. Byggeri og anlæg, der er nødvendigt for jordbrugets drift, er ikke omfattet. Størstedelen af projektområdet er udpeget som lavbundsareal. Da nærværende projekt netop er et klima-lavbundsprojekt, der genskaber naturlig hydrologi på arealerne, vurderer SGAV, at projektet er foreneligt med udpegningen.

19.6 Skovrejsningsområde uønsket

Områder, hvor skovrejsning er uønsket, udpeges, fordi skov kan sløre landskabsformer og være i strid med andre arealinteresser som for eksempel naturværdier, kulturhistoriske spor, geologiske formationer og råstofindvinding. Hvis de mest markante landskabstræk eller kulturhistoriske træk fortsat skal

være synlige i terrænet, er det vigtigt, at der i en række områder ikke sker tilplantning. Hele projektområdet er omfattet af, at skovrejsning er uønsket. Da projektet ikke indebærer skovrejsning, vurderer SGAV, at projektet er foreneligt med denne udpegning.

19.7 Anlægsfasen

Projektet indeholder ikke aktiviteter i anlægsfasen, der er i strid med Ringkøbing-Skjern Kommunes kommuneplans retningslinjer eller i øvrigt påvirker landskabelige forhold og kulturmiljøer negativt. I anlægsfasen kan lukning af grøfter påvirke områdets landskab, geologiske-, kulturhistoriske- og naturinteresser. Grøfterne er et kunstigt element i landskabet, og det er Naturstyrelsens vurdering, at lukning af disse bevirker, at landskabet helt lokalt i projektområdet får en mere naturlig fremtoning. Anlægsarbejdet udføres vha. maskiner med et lavt dæktryk. Der er tale om meget lokale og kortvarige indgreb, hvor vegetationen vil genetablere sig naturligt i løbet af en vækstsæson efter anlægsarbejdernes gennemførelse. På denne baggrund vurderer Naturstyrelsen, at den landskabelige og oplevelsesmæssige kvalitet af området ikke forringes, ligesom de geologiske og kulturhistoriske interesser ikke påvirkes. Projektet indeholder således ikke aktiviteter i anlægsfasen, der er i strid med kommuneplanens formål eller retningslinjer eller i øvrigt påvirker landskabelige, geologiske, kulturhistoriske eller naturinteresser.

19.8 Driftsfasen

Naturstyrelsen oplyser, at der vil være et lavt behov for drift efter gennemførsel af projektet. Visse steder vil der ske oprensning af eksisterende grøfter og vandløb af hensyn til sikring af afvanding udenfor projektgrænsen. Herudover vil der i driftsfasen blive tilbageholdt vand i landskabet, som understøtter naturindholdet. Projektet er dermed ikke i strid med den kommunale planlægnings formål og retningslinjer jf. Ringkøbing-Skjern Kommunes kommuneplan 2021-2033.

19.9 Samlet vurdering

Sammenfattende er Naturstyrelsens vurdering, at miljøpåvirkningerne i anlægs- og driftsfasen ikke er væsentlige i forhold til den administrative udpegning i projektområdet. I Naturstyrelsens vurdering indgår projektets beliggenhed, omfang og karakter i forhold til potentielle påvirkninger.

SGAV vurderer på det foreliggende grundlag, at arealanvendelsen ikke vil have væsentlige påvirkninger for de landskabelige eller kulturhistoriske interesser i området eller for omkringboende. Naturstyrelsen har ikke oplyst, og SGAV har ikke kendskab til øvrige historiske, kulturelle, arkæologiske eller geologiske landskabstræk inden for projektområdet, som kan blive væsentligt påvirket af projektet.

20 Forventelige kumulative påvirkninger

Kumulative effekter er en helhedsvurdering med hensyntagen til områdets sårbarhed i forhold til miljøpåvirkninger fra indeværende projekt sammenholdt med områdets andre planer og projekter. Naturstyrelsen har ikke kendskab til godkendte eller planlagte projekter, der kan medføre en kumulativ påvirkning i forhold til det aktuelle projekts miljøpåvirkning af Natura 2000-område nr. 66 Stadil Fjord og Veststadil Fjord, vandområdedistrikt Jylland og Fyn og hovedvandopland Ringkøbing Fjord 1.8. vandområde eller § 3-beskyttede arealer.

Naturstyrelsen har pt. kendskab til følgende planlagte klima-lavbundsprojekter, der i kumulation vil være med til at understøtte målsætningen for Natura 2000-område nr. 66 Stadil Fjord og Veststadil Fjord og vandområdedistrikt Jylland og Fyn og hovedvandopland Ringkøbing Fjord 1.8:

- Klima-lavbundsprojekt Tim Å øst, som ligger opstrøms projektområdet i en afstand på ca. 1,5 km og er på ca. 104 ha. Ringkøbing-Skjern Kommune er projektejer, og der er gennemført forundersøgelse og projektet er under realisering.
- Lavbundsprojekt Svingel Nord, som ligger ca. 0,8 km vest for projektområdet og på ca. 252 ha. Ringkøbing-Skjern Kommune er projektejer, og der er sat gang i en realiseringsfase med jordfordeling.

Realisering af evt. kommende og planlagte projekter vurderes grundet deres karakter ikke at medføre væsentlige kumulative miljøpåvirkninger

Det er SGAV's vurdering, at der med projektet ikke er risiko for kumulative effekter, der kan give væsentlige miljømæssige gener. Det skyldes, at eventuelle gener i forbindelse med anlægsarbejdet vurderes at være lokale og af midlertidig karakter, hvorfor projektet ikke medfører øget kumulative påvirkninger af miljøet sammen med andre lignende anlæg eller aktiviteter i området.

21 Miljøpåvirkning på tværs af landegrænser (Espoo)

Projektet vurderes ikke at have grænseoverskridende miljøpåvirkninger, idet projektet ikke forårsager emissioner til miljøet eller påvirkninger af Vadehavet og vurderes sammenholdt med afstanden til den dansk-tyske grænse på mere end 160 km ikke at have grænseoverskridende miljøpåvirkninger. Der skal dermed ikke ske sagsbehandling efter Espoo-reglerne.

22 Samlet vurdering af projektet

Projektet vurderes ikke at medføre væsentlige negative påvirkninger af bilag IV-arter, udpegningsgrundlaget for nærmeste Natura 2000-område eller andre fredede arter. Realisering af projektet vurderes ikke at medføre tilstandsændringer for målsatte vandområder, jf. lov om vandplanlægning og indsatsbekendtgørelsen, eller i omkringliggende naturområder omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3. Der forventes ikke væsentlige gener for befolkningen i området i hverken anlægs- eller driftsfasen, ligesom projektet ikke generer emissioner eller udledninger af miljøfarlige forurenende stoffer til luften eller til våde recipienter. Det er derfor SGAV's vurdering, at det anmeldte projekt ikke er omfattet af krav om miljøvurdering, da det ud fra det oplyste grundlag ikke vil kunne få væsentlig indvirkning på miljøet.

23 Høring af myndigheder og berørte parter

SGAV har foretaget en høring af Ringkøbing-Skjern Kommune, ArkVest – Arkæologi Vestjylland, Slots- og Kulturstyrelsen, Danmarks Naturfredningsforening, Dansk Ornitologisk Forening, Danmarks Sportsfiskerforbund, Ferskvandsfiskeriforeningen og øvrige berørte parter. Høringssvar og Naturstyrelsens supplerende bemærkninger hertil er indarbejdet i afgørelsen i relevante afsnit og fremgår herunder.

<u>Ringkøbing-Skjern Kommunes høringssvar</u>

Ringkøbing-Skjern Kommune er enig i udkast til afgørelse, at projektet ikke er omfattet af krav om miljøvurdering. Fra kommunens side har vi oplysninger som bør indgå i afgørelsens vurderinger, men også at disse oplysninger ikke medfører en anden afgørelse.

1. Opdatering af udpegning af § 3-beskyttede naturtyper i projektområdet

   Ringkøbing-Skjern Kommune har d. 1. maj 2026 modtaget ansøgning om tilladelse efter vandløbsloven, landzonetilladelse samt dispensation fra Naturbeskyttelsesloven. I forbindelse med sagsbehandling af ansøgning om § 3-dispensation, har kommunen opdateret den vejledende kortlægning af § 3-beskyttede naturtyper i området. Den nye opdaterede kortlægning bør indgå i den samlede

vurdering og fremgå af screeningsafgørelsen. De opdaterede § 3-arealer fremgår af Miljøportalens Gis. Der er tale om arealer tilknyttet følgende matrikler:

Nye § 3-enge	Størrelse (ha)	Type
9k Norden Åen, Tim,	4,66 ha	Kultureng
1cd og 1cf Sønden Åen, Tim.	0,77 og 4,1 ha	Kultureng
11Y Norden Åen, Tim	2,09 ha	Kultureng
8d Norden Åen, Tim	0,55 ha	Kultureng
11g Norden Åen, Tim	1,11 ha	Kultureng
8a Sønden Åen, Tim	1,51 og 0,58 og 0,8 ha	Kultureng

Ringkøbing-Skjern Kommune har på baggrund af botaniske besigtigelser på arealerne og en gennemgang af arealernes driftshistorik vurderet, at disse arealer i dag lever op til en § 3-registering. For alle de nyregistrerede § 3-enge er der tale om kulturenge, som rent botanisk har begrænsede naturkvaliteter. Registrerede arter på arealerne er almindeligt forekommende arter tilknyttet fugtige naturtyper typisk for kulturenge. Der er tale om arealer med en meget ensartet og flad topografi som følge af tidligere omlægninger og mere intensiv drift. Arealerne har været kunstigt afvandede, og det er kommunens vurdering, at projektet vil kunne bidrage til en mere naturlig hydrologi i området. Projektet vil på sigt medføre en større diversitet af dyr og planter på arealerne.

2. Projektets håndtering af opgravet materiale

I forbindelse med ændring af Spildevandsgrøftens forløb vil der være et overskud af jord. Dette materiale vil jf. projekttegningerne skulle planeres ud på i alt 4 områder, som beskrevet i detailprojekteringens punkt 3.9.1 "udlægsarealer".

Arealer med ID 1 og 2 ligger på matrikelnummer 1cd, Sønden Åen, Tim. Ovenfor ses et udklip af disse arealer, som er angivet med brun skravering og tallene 1 og 2 (jf. udkast til § 21-afgørelse). Disse arealer vil dog blive omfattet af den nye registrering af § 3-arealer. Kommunen vurderer derfor, at materialet i en kommende § 3-dispensation ikke vil kunne udlægges på dette areal. Der vil blive sat vilkår om at materialet vil skulle håndteres efter kommunens anvisninger for flytning af jord. Det er kommunens vurdering, at materialet fra areal 1 og 2 alternativt vil kunne udlægges i et 25 cm tyndt areal på andre arealer i projektområdet forudsat lodsejers accept. Det forudsætter, at det henlægges på omdriftsarealer, som ikke ligger indenfor fortidsmindebeskyttelseslinjen eller § 3-beskyttede arealer.

3. Udkast til afgørelse fra SGAV

I udkast til miljøscreeningsafgørelse er der et afsnit 9 omkring § 3-beskyttet natur (udkastets side 36 og 37) foreslås ændring af nedenstående tekst til følgende (kursiv):

Eksisterende § 3-arealer er besigtiget i 2018 af konsulentfirmaet Sweco for Ringkøbing-Skjern Kommune, som en del af en større gennemgang af § 3-arealer i kommunen. Her blev besigtiget arealer undtagen område 6, 8, og 17, som er besigtiget i 2012 og område 11, der ikke er besigtiget. De væsentligste elementer fra besigtigelsesnotaterne fremgår af nedenstående afsnit, hvor områderne 1-25 på Figur 11 gennemgås.

I forbindelse med forundersøgelsen af projektet har Ringkøbing-Skjern Kommune været på besigtigelse i projektområdet i 2022. Med baggrund i besigtigelserne fra 2018 fra Sweco og kommunens egne besigtigelser i området fra 2022 konkluderer kommunen, at naturkvaliteten i eksisterende § 3-arealer svarer til de registreringer som blev gjort i 2018. Arealerne naturkvalitet har ikke udviklet sig væsentligt over denne periode. Kommunen vurderer, at områdernes botanik er helt almindelige arter og har derfor Side 4 af 4 ikke fundet steder, hvor der bør tages helt særlige hensyn ifm. anlægsarbejdet. Projektet vurderes at have en positiv effekt for områdets naturværdier, da projektets tiltag er målrettet genskabelse af områdets naturlige hydrologi. Fremadrettet forventes hele projektområdet at udvikle sig til § 3-natur.

<u>Naturstyrelsens bemærkninger</u>
Naturstyrelsens kommentarer til Ringkøbing-Skjern Kommunes høringssvar ses nedenstående.

Ad 1: Naturstyrelsen tager Ringkøbing-Skjern Kommunes opdatering af § 3-beskyttede naturtyper i projektområdet til efterretning.

Ad 2: Der vedlægges en opdateret tegning 4A, som er en del af bilag F, hvor der er indtegnet nye placeringer af overskudsjord på matr. 1cf, hvor der ikke er registreret § 3-beskyttede naturarealer. Der er ikke foretaget ændring af tegning 4B.

Ad 3: Naturstyrelsen er enig i den foreslåede ændring af tekst i miljøscreeningsafgørelsen side 36-37.

<u>SGAVs bemærkninger</u>
Ringkøbing-Skjern Kommunes bemærkning vedrørende nye kortlagte § 3-arealer inden for projektområdet og Naturstyrelsens efterfølgende ændrede placering af to udlægsarealer er indarbejdet i afgørelsen i relevante afsnit. SGAV vurderer samlet set, at kommunens høringssvar ikke giver anledning til væsentlige ændringer i afgørelsen.

ArkVest - Arkæologi Vestjylland har oplyst, at de ikke har bemærkninger til udkast til afgørelsen og henviser til, at ArkVest har udtalt sig i sagen i 2022 (jf. Bilag 6).

Der er ikke indkommet øvrige høringssvar.

24 Offentliggørelse

SGAV's afgørelse offentliggøres udelukkende digitalt. Materialet kan tilgås på SGAV's hjemmeside www.sgavmst.dk. Offentliggørelsen finder sted den 7. september 2026. Offentligheden har adgang til sagens øvrige oplysninger med de begrænsninger, der følger af lovgivningen.

25 Klagevejledning

Afgørelsen kan påklages til Miljø- og Fødevareklagenævnet for så vidt angår retlige spørgsmål af enhver med retlig interesse i sagens udfald samt af landsdækkende foreninger og organisationer, der som formål har beskyttelsen af natur og miljø eller varetagelsen af væsentlige brugerinteresser inden for arealanvendelsen og har vedtægter eller love, som dokumenterer deres formål, og som repræsenterer mindst 100 medlemmer, jf. miljøvurderingslovens § 50. Du klager via Klageportalen, som du finder et link til på forsiden af www.naevneneshus.dk/. Klageportalen ligger også på www.borger.dk og www.virk.dk. Du logger på www.borger.dk eller www.virk.dk.

Klagen sendes gennem Klageportalen til den myndighed, der har truffet afgørelsen. En klage er indgivet, når den er tilgængelig for myndigheden i Klageportalen. Når du klager, skal du betale et gebyr. Du kan læse mere om gebyrordningen og klage på Miljø- og Fødevareklagenævnets hjemmeside (https://naevneneshus.dk/start-din-klage/miljoe-og-foedevareklagenaevnet/vejledning/).

Miljø- og Fødevareklagenævnet skal som udgangspunkt afvise en klage, der ikke modtages gennem Klageportalen, hvis der ikke er særlige grunde til det. Hvis du ønsker at blive fritaget for at bruge Klageportalen, skal du sende en begrundet anmodning til SGAV, som videresender anmodningen til Miljø- og Fødevareklagenævnet, der træffer afgørelse om, hvorvidt din anmodning kan imødekommes.

Klagen skal være modtaget senest fire uger efter offentliggørelsen af afgørelsen dvs. den 5. oktober 2026.

SGAV's afgørelse kan indbringes for domstolene inden 6 måneder fra afgørelsens offentliggørelse, jf. miljøvurderingslovens § 54. På www.domstol.dk findes vejledning om at anlægge en retssag ved domstolene.

25.1 Betingelser mens en klage behandles

Klage over afgørelsen har ikke opsættende virkning, medmindre Miljø- og Fødevareklagenævnet bestemmer noget andet. Det betyder, at du kan handle efter SGAV's afgørelse. Udnytter du afgørelsen, indebærer dette ingen begrænsning i klagenævnets mulighed for at ændre eller ophæve afgørelsen. Hvis nævnet tillægger en klage opsættende virkning, skal du afvente nævnets afgørelse før det anmeldte projekt kan gennemføres, og nævnet kan i den forbindelse påbyde påbegyndte bygge- og anlægsarbejder standset.

26 Bilag

Bilag 1 – Bygherres ansøgning
Bilag 2 – Projektbeskrivelse
Bilag 3 – Kortmateriale
Bilag 4 – N/P-vekselkurs
Bilag 5 – Supplerende oplysninger
Bilag 6 – Dispensation fra Slots- og Kulturstyrelsen

Med venlig hilsen

Sophie Walseth Albæk
Miljøvurdering & Plan
sowaa@sgav.dk